

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἔτος 74ον - Τεῦχος 3ον

«Ἡ ὄντολογία τῆς τεχνολογίας δημιουργεῖ
τό πρόβλημα, ὄχι ἡ χρήση»

Μάιος - Ἰούνιος 2025

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς
Ἱπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Σεβ. Μητρ. Θεσσαλονίκης κ. Φιλόθεος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ἀλέξανδρος Ἱ. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2023-2025 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: πρωτ. Γεώργιος Σελλῆς
(Πρόεδρος ΙΣΚΕ), πρωτ. Γεώργιος Βαμβακίδης, πρωτ. Βασίλειος Χρηστίδης, πρωτ.
Γεώργιος Κωνσταντίνου, πρωτ. Χρυσοβαλάντης Θεοδώρου, Ἀρχιμ. Θεόφιλος Λεμοντζῆς,
Πέτρος Παναγιωτόπουλος (Ἐπίκ. Καθ. Α.Π.Θ.) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Ζαμπία Ἀγριμάκη –
ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ἀλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία
Ἀγριμάκη, Ἐμμανουήλ Πλοῦσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Ἀγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ
- ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος – Προϊστάμενος
Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρυονέρι Ἀττικῆς, Τηλ.: 210-8160.127
– Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (γιά ὅσους δέν τό δικαιοῦνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Ἀθηνᾶς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Πληροφορίες γιά συνδρομές: 2111824316 (Γραμματεία), 2111825299 (Λογιστήριο)

Προμετωπίδα ἐξωφύλλου: Ἀπό τό «Εἰσοδικό» τοῦ παρόντος τεύχους

Φωτογραφία ἐξωφύλλου: Στήν Ἱ.Μ. Βύλizzaς, Ματσούκι (Τζουμέρκα)
(φωτο: Γιάννης Γιαννέλος)

Τό τεῦχος εἰκονογραφεῖται μέ φωτογραφίες (ἐπεξεργασμένες σέ ἀσπρόμαυρο)
τοῦ Γιάννη Γιαννέλου ἀπό τήν ἔκδοση

Χριστιανικά Μνημεῖα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀρτης, κείμενα Βαρβάρα Ν.
Παπαδοπούλου, φωτογραφίες Γιάννης Γιαννέλος, ἐκδ. Μίλητος 2020

Τό περιοδικό *Ἐφημέριος* δέν εὐθύνεται γιά τό γλωσσικό ἰδίωμα τῶν ἀρθρογράφων του.

Δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση, ἡ ἀναπαραγωγή –ὀλική ἢ μερική– τοῦ περιεχομένου
τοῦ περιοδικοῦ *Ἐφημέριος* καθ' οἷονδήποτε τρόπο. Ἐπιτρέπεται μόνον ἡ παράθεση
ἀποσπασμάτων ἀποκλειστικῶς γιά ἐπιστημονικούς καί ἐκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ
ἀναφορά τῆς πηγῆς προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΕΙΣ

Έτος 74ον

Μάιος - Ιούνιος 2025

Τεύχος 3ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ, Εισοδικόν	3
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ, Ύβριδικός Διαφωτισμός, Άλληλεγγύη καί Δημοκρατία	5
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, Ἡ ἀνάγκη προφητικῆς ἐπαγρύπνησης στήν Ἐκκλησία	7
π. ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ, Λειτουργική σιγή τοῦ Μ. Σαββάτου καί ἡ προέκτασή της σέ ὅλο τόν ἐνθαδικό μας χρόνο (Μέρος Β')	10
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Σχόλια στήν Κυριακή προσευχή, Α'	13
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ, Ἡ θέση τοῦ Σταυροῦ στό ἱερό Βῆμα (γ)	16
πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ, Κυριακή τοῦ Παραλύτου	19
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ, Κυριακή τῶν Ἁγίων Πάντων	21
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΜΟΣΧΟΥ, Ἡ Α' Σταυροφορία καί τό Σχίσμα Ἀνατολῆς-Δύσεως	23
Ἀρχιμ. ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ ΜΗΛΤΟΥ, Ἰχνηλατώντας τήν συνοδικότητα (XVI)	25
πρωτ. ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Λεξικό Λειτουργικῶν Ὁρων: Ἄξιος - Ἀπολυτίκια	28
Ἀρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ, ΙΙΙ. Ἡ πολιτική κατάσταση κατά τόν 9 ^ο αἰ.	30
πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ, Σμιθιανοί. Μιά νορβηγική αἵρεση	33
Ἀρχιμ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΛΕΜΟΝΤΖΗ, 1700 χρόνια ἀπό τήν σύγκληση τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί οἱ σύγχρονες αἵρετικές ἀμφισβητήσεις	35

ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ, Ὁ ἀναστηθεὶς «γεγεννηκὼς Υἱός» καὶ τὰ «ὄσια Δαυὶδ τὰ πιστά» (Πράξ 13.32-37)	37
πρωτ. ΗΛΙΑ ΔΡΟΣΙΝΟΥ, Ὁ Πατριάρχης Προκόπιος ὁ Πελεκάσης καὶ ἡ ἐπίσκεψή του στὴν Ὑδρα	39
Μακαριστοῦ Μητρ. Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ, Τελετουργικά Θέματα. 4. Γενικὲς τελετουργικὲς ὑποχρεώσεις	41
ΚΩΣΤΑ ΤΣΙΑΝΤΗ, Ἐπίπεδα τεχνολογικῆς ἀνάπτυξης (α)	44
Βιβλιοπαρουσίαση	46
Ἐφημεριακά	48

Βασίλης Π. Μουστάκης*

Τὸ Ὄνομα

Ἰησοῦς.
 Αὐτὸ ἀπομένει
 τοῦ Γενηθῆτω ἀπόκριση,
 ἓνα μαζί μας.
 (Ὅρμος τῶν δισταγμῶν, ὥρα τροπικῆ...
 Τὸ φορτίο τους οἱ πιρόγες κυμαινόμενες
 γύρω σου συγκράτησαν
 λίγες στιγμὲς ἀκόμα,
 κένωσαν.
 Ὅλα πλέον χαθῆκαν,
 περιττά, θανάσιμα,
 ὡς τὸ κίτρινο ταμπού,
 ὁ ἥλος τους.
 Μόνο διασχίζεις τώρα τὴ σιωπὴ νύχτα
 μὲ τὸν θησαυρὸν ἐνὸς ναί,
 ποὺ ὅ,τι ἄξιζε ἦταν
 ἀπ' τὸν μάταιον ὅρμο...)

Τὸ γόνυ τοῦ Ἀναστάντος

Τὸ γόνυ τοῦ Ἀναστάντος, τὸ γόνυ
 τῆς ὀξείας ὁρμῆς ὥσπου ἄλλο δὲν ἦταν
 νὰ προχωρήσει ἡ δύναμη, ἡ δόξα,
 ποὺ συντρίβει χιαστὶ
 τὰ θυρόφυλλα τοῦ Ἄδη,
 πατῶντας τα.
 Ἐδῶθε ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁρμητικὸ σημεῖον,
 εἴμαστε ὅλοι.
 Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός,
 οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια.

* Ἀπὸ τὴν ἔκδοση: Βασίλης Π. Μουστάκης, *Ποιήματα*, προλεγόμενα-ἐπιμέλεια Π.Β. Πάσχου, Πρέβεζα: Δημοτικὴ Βιβλιοθήκη Πρέβεζας «Γυμνασιάρχης Χρήστος Κοντός» 2008.

Ἡ ὄντολογία τῆς τεχνολογίας δημιουργεῖ τό πρόβλημα, ὄχι ἡ χρήση

Σεβαστοί πατέρες, Χριστός Ἀνέστη!

Ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ τεχνολογία εἶναι ἐγγενῶς οὐδέτερη καί ὅτι τὰ προβλήματα πού προκαλεῖ σχετίζονται μέ τήν καλή ἢ τήν κακή χρήση τῆς ἀποτελεῖ ἀντικείμενο συζήτησης ἐδῶ καί πολλές δεκαετίες. Ἀλλά αὐτή ἡ ἀντίληψη στήν πραγματικότητα ὑπεραπλουστεύει τό ζήτημα.

Ἦδη ἀπό τά μέσα τοῦ 20^{οῦ} αἰ., φιλόσοφοι καί μελετητές ἀμφισβητοῦν τήν οὐδετερότητα τῆς τεχνολογίας. Τονίζουν ὅτι ἡ τεχνολογία δέν εἶναι ἀπλῶς μιᾷ συλλογῇ ἐργαλείων, ἀλλά καθορίζει τή σχέση μας μέ τά πάντα, ὠθώντας μας πρὸς μιᾷ ὠφελιμιστική καί μηχανιστική κατανόηση τῆς ζωῆς (Heidegger), ἀναδιαρθρώνει τήν ἀνθρώπινη κοινωνία σύμφωνα μέ μηχανιστικές, ἱεραρχικές γραμμές (Mumford), μᾶς “ἀπανθρωποποιεῖ” καθιστώντας μας ἀνίκανους γιά ἠθικό στοχασμό (Anders), ὑπηρετεῖ δομές ἐξουσίας καί ἰσχύος πού δημιουργοῦν τεχνητές ἀνάγκες καί ἀπογυμνώνουν τά ἄτομα ἀπό τήν αὐτονομία τους (Illich).

Ἡ τεχνολογία, λοιπόν, δέν εἶναι ἀπλῶς ἓνα ἐργαλεῖο, ἓνα μέσο, πού μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ γιά καλό ἢ γιά κακό. Ἀνεξάρτητα ἀπό τή χρήση τῆς, ἐνσωματώνει μιᾷ ὀρισμένη ὄντολογία (πού οἱ φιλόσοφοι ἀποκαλοῦν «τεχνικό πνεῦμα»), δηλαδή ἓνα συγκεκριμένο τρόπο ἀντίληψης τῆς πραγματικότητας, τοῦ ἀνθρώπου, τῆς φύσης καί τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἀντίληψη αὐτή δίδει προτεραιότητα στόν ἔλεγχο, τήν ἀποδοτικότητα καί τή λειτουργική ὀρθολογικότητα. Τό σύγχρονο τεχνολογικό παράδειγμα, πού ἔχει τίς ρίζες του στόν Διαφωτισμό καί ἀναπτύχθηκε μέ τή βιομηχανοποίηση, προσλαμβάνει τόν κόσμο ὡς ἓνα ἀντικείμενο πρὸς κατάκτηση καί διαχείριση, ὡς μιᾷ ἀποθήκη ἀποθεμάτων, πού περιμένουν τόν ἄνθρωπο νά τά ἐκμεταλλευτεῖ. Στήν προβιομηχανική ἐποχή, ἡ φύση θεωρεῖτο ὅτι ἔχει ἐγγενῆ ἀξία καί ἱερότητα, ὅτι εἶναι κατοικία τοῦ θείου (σέ παγανιστικές κοινωνίες), ἡ ἐκδήλωση τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Γιά τήν τεχνολογία, ὅμως, ἡ φύση δέν εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπό πρώτη ὕλη γιά ἀνθρώπινη χρήση.

Τό τεχνικό πνεῦμα ἐπαναπροσδιορίζει καί τό τί σημαίνει νά εἶναι κάποιος ἄνθρωπος. Ἡ ἄνοδος τῆς μηχανοποίησης καί τῆς ψηφιοποίησης ἔχει καταστήσει τόν ἄνθρωπο ἓναν ἀπλό κόμβο μέσα σέ τεράστια παραγωγικά συστήματα, μιᾷ λειτουργική μονάδα ἐνός εὐρύτερου τεχνολογικοῦ μηχανισμοῦ. Αὐτό εἶναι ἐμφανές σέ διάφορους τομεῖς. Στήν οἰκονομία, ἡ ἀνθρώπινη ἐργασία βελτιστοποιεῖται, αὐτοματοποιεῖται καί ποσοτικοποιεῖται ὅλο καί περισσότερο, ἡ δέ ἐπιτυχία μετρεῖται

μέ ὄρους παραγωγικότητας καί ὄχι σέ ἀναφορά μέ τόν σκοπό πού ὑπηρετεῖ ἡ τήν πληρότητα πού παρέχει. Στήν κοινωνική ζωή, οἱ ψηφιακές τεχνολογίες διαμορφώνουν τίς ἀλληλεπιδράσεις μας, ἀντικαθιστώντας τίς ἄμεσες, πρόσωπο μέ πρόσωπο, σχέσεις μέ ἀλληλεπιδράσεις μεσολαβημένες ἀπό ἀλγορίθμους. Ἀκόμη καί στήν ἱατρική, ἡ ζωή τείνει νά χάσει τήν ἱερότητά της, καθώς προσεγγίζεται μέσα ἀπό πλαίσια πού ἀναφέρονται σέ στατιστικά δεδομένα καί μετρήσιμους κινδύνους. Ἔτσι, ἡ τεχνολογία ἀναδιαμορφώνει τήν ἴδια τήν ἀνθρώπινη ὕπαρξη, ὄχι μόνο τήν ἀντίληψή μας περί αὐτῆς, ἀναγκάζοντάς μας νά συμμορφωνόμαστε μέ τή λογική τῆς ἀποδοτικότητας καί τοῦ ἐλέγχου.

Ἴσως ἡ πιό σημαντική πτυχή τῆς τεχνολογικῆς κοσμοθεωρίας συνδέεται μέ τήν ἀντίληψη περί Θεοῦ. Οἱ παραδοσιακές ἀντιλήψεις γιά τόν Θεό δίνουν ἔμφαση στό μυστήριο, τή μεταφυσική καί τά ὅρια τῆς ἀνθρώπινης γνώσης καί περατότητας. Ὡστόσο, ἡ τεχνολογία, στήν οὐσία της, ἀφορᾷ τήν κυριαρχία καί τόν ἀπόλυτο ἔλεγχο. Καθώς ἐξελίσσεται, ἐνισχύει τήν πεποίθηση ὅτι ὅλες οἱ πτυχές τῆς ὕπαρξης ἔχουν τελικά νά κατανοηθοῦν, νά ἐλεγχθοῦν καί νά ἀνασχεδιαστοῦν.

Στίς προνεωτερικές κοινωνίες, οἱ θρησκευτικές καί μεταφυσικές παραδόσεις ἔθεταν ὅρια στήν ἀνθρώπινη δραστηριότητα, ἀναγνωρίζοντας ὅτι ὀρισμένες πτυχές τῆς πραγματικότητας ἦταν ἀπρόσιτες γιά τόν ἀνθρώπινο νοῦ καί τήν ἀνθρώπινη δράση. Ἡ τεχνολογία, ὅμως, ἐμφυσᾷ τήν ἀντίθετη τάση – μιᾷ τάση ἀπεριορίστης ἐπέκτασης, ὅπου τά ὅρια θεωροῦνται προκλήσεις πρὸς ὑπέρβαση ἀντί γιά ἐγγενῆ χαρακτηριστικά τῆς ἀνθρώπινης συνθήκης-ὕπαρξης. Αὐτό εἶναι πιό ἐμφανές στόν μετανθρωπισμό, τήν τεχνητή νοημοσύνη καί τή γενετική μηχανική, πού στοχεύουν στήν ὑπέρβαση τῶν ἀνθρώπινων περιορισμῶν, ἐπιχειρώντας νά ἀπαλείψουν κάθε ὄριο καί κάθε διάκριση, ἀκόμη καί τή διάκριση κτιστοῦ-Ἀκτίστου.

Ὅλες αὐτές οἱ ἀλλαγές πού τό τεχνικό πνεῦμα ἔχει ἐπιφέρει στίς παραδοσιακές ἀντιλήψεις περί κόσμου, ἀνθρώπου καί Θεοῦ, μεταδίδονται καί ἀναπαράγονται μέσῳ τῆς χρήσεως τῶν τεχνολογικῶν ἐφαρμογῶν, ἀνεξάρτητα ἀπό τό ἂν αὐτή ἡ χρήση εἶναι καλή ἢ κακή. Μέ ἄλλα λόγια, ἀκόμη κι ἂν καταφέρναμε νά διασφαλίσουμε ὅτι ἡ τεχνολογία θά χρησιμοποιεῖται μόνο γιά καλοῦς σκοπούς, πάλι θά ἐπηρεαζόμασταν, ἔστω καί ἀσύνειδα, ἀπό τήν τεχνολογική κοσμοθεωρία. Ἀπό τήν ἄλλη, πόσο ἐφικτό θά ἦταν νά διασφαλίσουμε ἀποκλειστικά τήν “καλή χρήση”, ζώντας σ’ ἓνα μεταπτωτικό κόσμο, ὅπου οὐδεὶς ἀναμάρτητος;

Τό πρόβλημα λοιπόν δέν εἶναι μόνο τό τί κάνουμε μέ τήν τεχνολογία, ἀλλά τό τί κάνει ἡ τεχνολογία σέ ἐμᾶς. Κι ἐπειδὴ δέν μπορούμε νά ἀναστρέψουμε τήν τεχνολογική ἐξέλιξη οὔτε νά ζήσουμε ἐκτός αὐτῆς (ἐκτός κι ἂν, ὅπως λέγει ἡ Hannah Arendt, ἐπιστρέψουμε στήν κουλτούρα τῶν ἐργαλείων), εἶναι ἀνάγκη νά ἐξετάσουμε κριτικά τήν ὄντολογία τῆς τεχνολογίας, ὑπερβαίνοντας τή διχοτομία καλῆς ἢ κακῆς χρήσης.

Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσιάρας

Υβριδικός Διαφωτισμός, Άλληλεγγύη καί Δημοκρατία

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Έφημ. Ί.Ν. Αναλήψεως Ντράφι - Άναπλ. Καθ. Θεολ. Σχολῆς Τιμίου Σταυροῦ Βοστώνης

Οἱ ἄνθρωποι διακρινόμαστε ἀπὸ δύο τάσεις πού δέν εἶναι πάντοτε εὐκόλο νά συμβιβάσουμε. Ἀπὸ τή μιὰ ἐπιθυμοῦμε τήν ἐλευθερία τοῦ λόγου, τῶν ἀπόψεων, καί τῶν ἐπιλογῶν μας. Ἀπὸ τήν ἄλλη θέλουμε νά ζοῦμε μαζί, εἵμαστε κοινωνικά καί πολιτικά “ζῶα”, πράγμα πού προϋποθέτει ἕνα κοινό πλαίσιο ἀξιῶν, θεσμῶν, νόμων, συμβόλων, καί πρακτικῶν. Στίς μέρες μας μοιάζει νά καθίσταται ὁλοένα καί δυσκολότερη ἡ συνύπαρξη τῶν παραπάνω. Ἡ ἔμφραση στὸν σχετικισμό (ὅλες οἱ ἀπόψεις εἶναι ἐξίσου ἀληθεῖς, δηλαδή ἐξίσου ψευδεῖς), στὸν φιλελεύθερο προοδευτισμό, πού θεωρεῖ ὅτι μπορούμε νά ἀναπροσαρμόζουμε καί νά μεταβάλλουμε ὄχι μόνο τήν ἠθική ἀλλὰ καί τήν ὄντολογία μας (λ.χ. τὸ φύλο), καί στὸν δικαιωματισμό (ἡ ἔμφραση σέ κάθε εἶδους ἀτομικά ἢ συλλογικά “δικαιώματα” ἐρήμην ἢ καί εἰς βάρος τῆς κοινωνίας) προωθεῖ τὸν ἀτομισμό ἢ τίς συλλογικές “πολιτικές ταυτότητας” (*identity politics*), πού ὑπονομεύουν τόσο τήν κοινωνική ἀλληλεγγύη ὅσο καί τήν ἴδια τὴ δημοκρατία. Ὅπως εἶχε ἐπισημάνει ὁ Ernst-Wolfgang Böckenförde, τὸ δημοκρατικό κράτος «μπορεῖ νά ὑπάρξει ἂν ἡ ἐλευθερία πού δίνει στοὺς πολίτες του ρυθμίζεται ἐκ τῶν ἔσω, ἀπὸ τήν ἠθική

οὐσία τοῦ ἀτόμου καί ἀπὸ τήν ὁμοιογένεια τῆς κοινωνίας»¹. Πῶς ὅμως θά καταστεῖ πραγματικότητα κάτι τέτοιο;

Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ κάνει λόγο στὸ πρόσφατο βιβλίο του ὁ διακεκριμένος Ἀμερικανὸς κοινωνιολόγος James Davison Hunter², ὁ ὁποῖος παλαιότερα εἰσήγαγε τὸν ὅρο «πολιτιστικοὶ πόλεμοι» γιὰ νά περιγράψει τὸν βαθύ διχασμὸ τῆς ἀμερικανικῆς κοινωνίας ἀνάμεσα σέ συντηρητικὸς/“ὀρθόδοξους” καί προοδευτικὸς/φιλελεύθερους πολίτες σέ σχέση μέ μιὰ σειρά ἀπὸ θέματα³. Ὁ Hunter ἰσχυρίζεται ὅτι αὐτὸ πού συνέδεε μέχρι πρόσφατα τοὺς πολίτες τῶν ΗΠΑ καί τοὺς ἐπέτρεπε νά συζητήσουν, νά διαχειριστοῦν, καί σέ πολλές περιπτώσεις νά ὑπερβοῦν ἀκόμα καί τίς βαθύτερες διαφωνίες τους ἦταν ἕνα κοινό ὑπόβαθρο πεποιθήσεων καί ἀξιῶν, τὸ ὁποῖο ὁ ἴδιος ὀνομάζει «ὕβριδικὸ διαφωτισμό». Σ’ αὐτὸ συμπεριλαμβάνονται στοιχεῖα ἀπὸ τήν κλασικὴ παράδοση, τὸν χριστιανισμό, καί τὸν διαφωτισμό. Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὑπόβαθρο ἐξασφάλιζε στοὺς Ἀμερικανούς πολίτες τὴ δυνατότητα νά ἐπεξεργαστοῦν (*work through, durcharbeiten*) ἀκόμα καί τίς ριζικότερες ἀντιφάσεις τους μέ τρόπο πού δέν ἀναιροῦσε τὴ συλλογικὴ τους ἐνότητα. Χάρη στὸν κοινὸ αὐτὸ ἀξιακὸ ὀρίζοντα ἡ δη-

μοκρατία και ή άλληλεγγύη λειτουργούσαν σέ πείσμα όξύτατων κατά καιρούς άντιθέσεων.

Ωστόσο, ή σταδιακή ύπονόμηση αὐτοῦ τοῦ κοινου ἄξιακοῦ ὑποβάθρου καθιστοῦσε πιά ἐξαιρετικά δύσκολη ὄχι μόνο τήν ἄλληλεγγύη ἀλλά ἀκόμα και τήν ἀμοιβαία κατανόηση. Τά προβλήματα και οί διαφωνίες ἀφοροῦσαν τώρα πιά ἀκόμα και τίς βαθύτερες ἀξίες και δομές τῆς ὕπαρξης: τίς μεταφυσικές πεποιθήσεις (όντολογία), τό πῶς ἀνακαλύπτουμε τήν ἀλήθεια (ἐπιστημολογία), τό ποιός εἶναι πραγματικά ὁ ἄνθρωπος (ἀνθρωπολογία), τόν σκοπό και τό νόημα τῆς ζωῆς (τελεολογία) κ.λπ. Οί πολιτιστικές και ἄξιακές πηγές πού ἔνωναν τούς διαφωνοῦντες και καθιστοῦσαν δυνατή τή συζήτηση και τήν ἐξεύρεση λύσεων μέσα ἀπό ἀμοιβαίες ὑποχωρήσεις και συμβιβασμούς ἔχουν πιά, κατά τόν Hunter, ἐξαντληθεῖ, μέ ἀποτέλεσμα τήν ἀποξένωση ἢ ἀκόμα και τή δαιμονοποίηση τῶν ἀντιπάλων, μέ ἀρνητικές φυσικά συνέπειες τόσο γιά τήν κοινωνική ἄλληλεγγύη ὅσο και γιά τήν ἴδια τή δημοκρατία (ὑπάρχει, γιά παράδειγμα, ὁ κίνδυνος οί ἀπαιτούμενες ἀξίες νά “ἐπιβληθοῦν”). Ἡ λύση πού προτείνει ὁ Hunter εἶναι ή ἀνακαίνιση τῆς φιλελεύθερης δημοκρατίας μέσω ἑνός ἀνανεωμένου ἠθικοῦ και ἄξιακοῦ ὁράματος.

Ἡ ἀνάλυση τοῦ Hunter ἔχει κάποια ἀξία και γιά τά καθ’ ἡμᾶς, ὄχι μόνο διότι ὡς δυτική “ἐπαρχία” ἀκολουθοῦμε και μάλιστα μέ ὀλοένα ταχύτερους ρυθμούς τίς ἐξελίξεις τῆς “πρωτεύουσας” (δηλ. τῶν ΗΠΑ) ἀλλά και διότι ἕνα εἶδος “ὑβριδικοῦ διαφωτισμοῦ”, μέ στοι-

χεῖα ἀπό τήν κλασική παράδοση, τήν Ὀρθόδοξη χριστιανική πίστη, και τόν δι-αφωτισμό διαμόρφωσε και συνεχίζει νά διαμορφώνει και τή δική μας κουλτούρα. Ἡ ὑπεράσπιση και προβολή ὁρισμένων θεμελιωδῶν ἀρχῶν τοῦ “ὑβριδικοῦ διαφωτισμοῦ” μπορεῖ ἐνδεχομένως νά διασφαλίσει γιά τό ὁράτό τοῦλάχιστον μέλλον ἕνα πλαίσιο, ἐντός τοῦ ὁποίου θά μπορούμε ἀφ’ ἑνός νά ἀναχαιτίζουμε τήν παράνοια και ἀφ’ ἑτέρου νά ἐπιλύουμε τίς διαφορές μας μέ τρόπους πού δέν θά ὑπονομεύουν τήν ἄλληλεγγύη και τή δημοκρατία μας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Ernst-Wolfgang Böckenförde, «Ἡ γένεση τοῦ κράτους ἀπό τήν προϊούσα ἐκκοσμίκευση: Τό παράδοξο τοῦ φιλελευθερισμοῦ», μτφ. Πέτρος Γιατζάκης, *Νέο Πλανόδιον* 3 (2015) 88. Βλ. και π. Δημήτριος Μπαθρέλλος, *Οἱ Χριστιανοί στοὺς χρόνους τῆς μετα-ἐκκοσμίκευσης: Σκέψεις και προτάσεις γιά τή θέση και τή μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας στόν δημόσιο χώρο*, Ἀθήνα: Ἐν πλῶ 2016. 2. James Davison Hunter, *Democracy and Solidarity: On the Cultural Roots of America's Political Crisis*, Νιού Χέιβεν και Λονδίνο: Yale University Press 2024. 3. James Davison Hunter, *Culture Wars: The Struggle to Define America*, Νέα Ὑόρκη: BasicBooks 1991.

Τ.Μ. Παναγίας Μεγαλόχαρης (Μποτοσιώτισσας), λιθανάγλυφο ἀπό τήν τοξωτή εἴσοδο τοῦ ναοῦ

Ἡ ἀνάγκη προφητικῆς ἐπαγρύπνησης στήν Ἐκκλησία

Σχόλια στή γιορτή τῆς μνήμης
τοῦ προφήτη Ἱερεμία (1 Μαΐου): Ἱερ 1:4-10

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου

Ὁμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἀρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Ἡ 1^η Μαΐου εἶναι, σύμφωνα μέ τό ἑορτολόγιο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἀφιερωμένη στή μνήμη τοῦ προφήτη Ἱερεμία, ὁ ὁποῖος ἔδρασε στό βασίλειο τοῦ Ἰούδα, κατά τά τέλη τοῦ 7^{ου} καί τίς ἀρχές τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἰώνα. Καταγόταν ἀπό ἱερατική οἰκογένεια τῆς Ἀναθώθ, μιᾶς λευϊτικῆς πόλης στή φυλή Βενιαμὴν βορειοανατολικά τῆς Ἱερουσαλήμ καί κλήθηκε στό προφητικό ἔργο τό 627 π.Χ. σέ νεαρή ἡλικία.

Τήν κλήση του ἀπό τόν Θεό ὡς προφήτη περιγράφει ὁ ἴδιος ὁ Ἱερεμίας στό πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου του. Ἡ περιγραφή θυμίζει τίς κλήσεις τοῦ Μωυσῆ (Ἔξο 3:1-6, 17), τοῦ Γεδεὼν (Κρι 6:11-12), τοῦ Ἡσαΐα (Ἡσα 6:1-5) καί τοῦ Ἰεζεκιήλ (Ἱεζ 1-3). Ὡστόσο ὑπάρχουν δύο χαρακτηριστικά στοιχεῖα στή συγκεκριμένη περιγραφή πού τή διαφοροποιοῦν ἀπό ἄλλες παρόμοιες ἱστορίες κλήσης. Πρόκειται γιά τή δήλωση τοῦ Θεοῦ ὅτι ξεχώρισε τόν Ἱερεμία ἤδη ἀπό τήν κοιλιά τῆς μάνας του καί ὅτι τόν ὅρισε ὡς προφήτη στά ἔθνη (στχ 5).

Ἡ δήλωση αὐτή σέ καμιά περίπτωσι δέν θά πρέπει νά ἐκληφθεῖ ὡς μιά

παραδοχή τοῦ ἀπόλυτου προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά θά πρέπει νά κατανοηθεῖ ὑπό τό φῶς τῆς διαβεβαίωσης τῆς Γραφῆς ὅτι ὁ Θεός «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καί εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α΄ Τιμ 2:4). Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ Θεός καλεῖ κάθε ἄνθρωπο γιά ἕναν σκοπό, γιά τή ζωή μέ τόν Θεό. Ἡ πρόσκληση εἶναι ἀνοιχτή σέ ὅλους, ἡ ἀποδοχή τῆς ὁμῶς ἐξαρτᾶται ἀπό τόν ἄνθρωπο.

Στήν περιγραφή τῆς κλήσης ὁ συγγραφέας χρησιμοποιεῖ τό λογοτεχνικό σχῆμα τῆς ὑπερβολῆς. Μέ τόν τρόπο αὐτό δίνει ἐπιπλέον ἔμφαση καί παραστατικότητα στό γεγονός τῆς κλήσης τοῦ Ἱερεμία, καί ταυτόχρονα δίνει τή δυνατότητα στόν ἀναγνώστη νά κατανοήσῃ τό μέγεθος καί τή σημασία τῆς ἀποστολῆς πού ἀνέθεσε ὁ Θεός στόν προφήτη του, καθῶς δέν ἀποστέλλεται νά κηρύξῃ στόν Ἰούδα ἀλλά σέ ὅλον τόν κόσμον. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή ἡ περιγραφή τῆς κλήσης τοῦ προφήτη Ἱερεμία ἐμπεριέχει ἕνα ἰδιαίτερα ἐπίκαιρο μήνυμα γιά τήν Ἐκκλησία σήμερα, ἀφοῦ καί ἡ Ἐκκλησία πρίν ἀκόμα ἀπό τήν

Ἰδρυσή της προορίστηκε ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ μεταφέρει τὸ μήνυμα τῆς Βασιλείας του σέ ὅλον τὸν κόσμον.

Στὴν κλήση τοῦ Θεοῦ ὁ Ἱερεμίας ἀπαντᾷ ἀρχικά ἀρνητικά, προβάλλοντας ὡς ἐπιχείρημα τὸ νεαρό τῆς ἡλικίας του (στχ 6). Ἡ αἰτία τῆς ἀρνήσεως εἶναι προφανής. Ζώντας σέ μιὰ ἐποχὴ πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀναταραχῆς, ὁ Ἱερεμίας καλεῖται νὰ κηρύξει ἕναν ἄβολο λόγο, ἕναν ἐπικίνδυνο λόγο, ἕναν λόγο πού θά φέρει τοὺς ἀνθρώπους πρό τῶν εὐθυνῶν τους. Καί ἄλλοι προφῆτες πρὶν ἀπ' αὐτόν, ὅπως ὁ Μωυσῆς καὶ ὁ Ἡσαΐας, προέβαλαν ἀνάλογες ἀντιρρήσεις στὴν κλήση τους, σκεπτόμενοι τίς δυσκολίες πού εἶχαν νὰ ἀντιμετωπίσουν. Σέ ὅλες ὁμως τίς περιπτώσεις, καλώντας ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο δέν προσβλέπει στὴν ἱκανότητά του νὰ ἀνταποκριθεῖ στὴν ἀποστολὴ πού τοῦ ἀναθέτει, ἀλλὰ στὴ διαθεσιμότητά του νὰ συνεργαστεῖ μέ τὸν Θεό. Στὴν περίπτωση τοῦ Ἱερεμίας ὁ Θεὸς εἶναι σαφής. Ἀπορρίπτει τὸ ἐπιχείρημά του μέ ἕνα σημεῖο: «Καὶ ἐξέτεινε Κύριος τὴν χεῖρα αὐτοῦ πρὸς με καὶ ἤψατο τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· Ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου» (στχ 9).

Τὰ δραματικά γεγονότα τῆς ἐποχῆς τοῦ προφῆτη καὶ ἡ ρευστὴ πολιτικὴ κατάσταση εἶχαν ὡς συνέπεια νὰ γίνεи ὁ προφῆτης ἀντιπαθὴς στοὺς συγχρόνους του, καθὼς ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ στρέφεται κατὰ πάντων· κατὰ τῶν βασιλιάδων γιὰ τὴν ἀλόγιστη πολιτικὴ τους, κατὰ τῶν ἱερέων γιὰ τὴν τυπολατρία, τὴν κερδοσκοπία καὶ τὸν συγκρη-

τισμὸ τους, κατὰ τῶν ψευδοπροφητῶν γιὰ τίς ἀπατηλές ἐλπίδες πού καλλιεργοῦσαν στὸν λαό, κατὰ τῶν πλουσίων γιὰ τὴν καταδυνάστευση τῶν φτωχῶν καὶ κατὰ τοῦ λαοῦ γιὰ τὴν ἡθικὴ κατάρπτωση καὶ εἰδωλολατρία του. Ἡ ζωὴ του θά καταστεῖ ἕνα διαρκές μαρτύριο μέ συλλήψεις, ἐπιβουλές κατὰ τῆς ζωῆς του, φυλακίσεις, ἀπαγορεύσεις ἐπισκέψεων στὸν ναό, κάψιμο τῶν ἔργων του. Ὅλα αὐτὰ θά γεμίσουν μέ θλίψη τὸν προφῆτη, θά ἐπηρεάσουν βαθύτατα τὴν ψυχολογία του καὶ θά κάνουν τὸν λόγο του νὰ εἶναι συνυφασμένος μέ τὸν θρήνο, ταυτόχρονα ὁμως θά ἀναδείξουν τὸν ἴδιο σέ μιὰ ἀπὸ τίς πνευματικότερες προσωπικότητες τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης*, ὥστε νὰ μὴν εἶναι τυχαῖο τὸ ὅτι μερικοὶ σύγχρονοι τοῦ Χριστοῦ θεωροῦσαν τὸν Ἰησοῦ σάν ἕναν ἄλλον Ἱερεμία (Ματ 16:14).

Ἀξιοσημείωτη εἶναι στὴν προκειμένη περίπτωση ἡ ἀναλογία ἀνάμεσα στὴν ἀποστολὴ τοῦ Ἱερεμίας καὶ στὴν ἀποστολὴ τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Θεὸς πληροφορεῖ τὸν Ἱερεμία ὅτι «καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε, προφῆτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε» (στχ 4) καὶ κατὰ ἀνάλογο τρόπο ὁ Ἰησοῦς ἐπισημαίνει στοὺς μαθητές του ὅτι «οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελέξαμην ὑμᾶς, καὶ ἔθην ὑμᾶς ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε καὶ καρπὸν φέριτε, καὶ ὁ καρπὸς ὑμῶν μένη» (Ιω 15:16). Καὶ ὅπως ὁ Θεὸς διαβεβαιώνει τὸν Ἱερεμία: «μὴ φοβηθῆς ... ὅτι μετὰ σοῦ ἐγὼ εἰμι» (στχ 8), κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο βεβαιώνει καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ἀποστόλους του: «ἰδοὺ

ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» (Ματ 28:20).

Τό μήνυμα πού καλεῖται νά μεταφέρει στά ἔθνη ὁ Ἱερεμίας περιγράφεται στόν στίχο 10: «Σέ ὅρισα σήμερα προφήτη στά ἔθνη καί στά βασιλεία νά ξεριζώνεις καί νά γκρεμίζεις, νά καταστρέφεις, ἀλλά καί νά ἀνοικοδομεῖς καί νά φυτεύεις». Τό μήνυμα πού καλοῦνται οἱ μαθητές τοῦ Χριστοῦ νά μεταφέρουν εἶναι ἴδιο μέ αὐτό τοῦ Ἰησοῦ: «πεπλήρωται ὁ καιρὸς καί ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· μετανοεῖτε καί πιστεῦετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ» (Μαρκ 1:15). Ἡ ἐπικράτηση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ ὅμως δέν εἶναι μιά εὐκολή ὑπόθεση πού θά ἐπιτευχθεῖ χωρίς ἀγῶνα γιά ριζική ἀνατροπή τῶν δομῶν τοῦ κόσμου τούτου. Ἐν τούτοις σήμερα παρατηρεῖται μιά τάση, πού προφανῶς ὑπαγορεύεται ἀπό τόν φόβο τῆς ἀπόρριψης τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ Ἐκκλησία νά ὑπερτονίζει τή συγχωρητικότητα καί

τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀνεκτικότητα πρὸς τὴν ἁμαρτία καί γενικά τίς εὐεργετικές γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου συνέπειες τῆς πίστες στόν Θεό. Ἕνας μεγάλος κίνδυνος στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι νά νοθευτεῖ τό μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου μέ ἀπόψεις πού ἐκφράζουν συγκεκριμένες θεολογικές τάσεις καί προσαρμογές καί γιὰ τόν λόγο αὐτό σήμερα προβάλλει ἐπιτακτικότερη ἡ ἀνάγκη γιὰ προφητική ἐπαγρύπνηση. Ὁ Θεὸς καθιστᾷ σαφές στόν Ἱερεμίαν: «Ἴδου δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου» (στχ 9) καί τοῦ ἐφιστᾷ τὴν προσοχή: «κατὰ πάντα, ὅσα ἐὰν ἐντείλωμαί σοι, λαλήσεις» (στχ 8). Τό ἴδιο καί ὁ Χριστὸς, ἀποστέλλει τοὺς μαθητές νά διδάξουν στά ἔθνη «τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν» (Ματ 28:20). Μόνον ὁ αὐθεντικός λόγος τοῦ Θεοῦ ἔχει τὴ δύναμη νά ξεριζώσει καί νά γκρεμίσει, ὥστε νά ἀκολουθήσει ἡ φύτευση καί ἡ ἀνοικοδόμησις πού θά ὀδηγήσουν στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ἰ.Ν. Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος. Ἄρτα, λεπτομέρεια τοῦ ξυλόγλυπτου τέμπλου (πιθ. 17^{ος} αἰ.)

Ἡ σιγή τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀπάντηση στήν ἐν σιγῇ φανέρωση τοῦ Θεοῦ (Μέρος Β')

π. Ἰωάννου Σκιαδαρέση
Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

Παραθέσαμε, στό προηγούμενο τεῦχος, λίγα κείμενα, μάλιστα ἓνα κι ἀπό τόν χῶρο τόν ἐθνικό, πού παρουσίασαν τόν Θεό νά δρᾷ ἐν σιγῇ, στίς φανερώσεις του στόν κόσμο. Σέ μετοχή σ' αὐτήν τή θεϊκή σιγή καλεῖ τοὺς πιστοὺς ἓνα ἀπό τὰ λειτουργικά κείμενα τῆς Ἐκκλησίας μας τίς ἡμέρες τοῦ Πάσχα. Εἶναι τό χερουβικό τῆς πρωινῆς θείας λειτουργίας τοῦ Μ. Σαββάτου, πού δυστυχῶς παραμένει, ἐν πολλοῖς, ἄγνωστο στοὺς πιστοὺς. Οἱ πιστοὶ στεροῦνται, γιὰ χάρη τοῦ Μεγαλοσαββατιάτικου θορύβου καί τῆς πολυπραγμοσύνης τῆς ἐτοιμασίας τοῦ Πάσχα, αὐτό τό ἀνεπανάληπτο κείμενο καί τό ρίγος, πού αὐτό δημιουργεῖ. Ἐμεῖς ἅς τό δοῦμε σέ συντομία.

Στὴν πρωινή, λοιπόν, θεία Λειτουργία τοῦ Μ. Σαββάτου, μέσα σέ κλίμα σιγῆς καί προσδοκίας τοῦ ἐπικείμενου ἐκρηκτικοῦ γεγονότος τῆς Ἀναστάσεως, μέσα στίς δάφνες καί στίς μυρτιές καί μέσα στήν εὐωδία τους, ἡ Ἐκκλησία μας ψάλλει, ἀντὶ χερουβικοῦ, τόν ἐξῆς ὑπέροχο ὕμνο:

*Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία, καὶ
στήτω μετὰ φόβου καὶ τρόμου, καὶ
μηδὲν γήινον ἐν ἑαυτῇ λογιζέσθω· ὁ
γὰρ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ
Κύριος τῶν κυριευόντων προσέρ-*

*χεται σφαγιασθῆναι καὶ δοθῆναι εἰς
βρῶσιν τοῖς πιστοῖς· προηγούνται δὲ
τούτου οἱ χοροὶ τῶν ἀγγέλων μετὰ
πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, τὰ πολυ-
όμματα Χερουβίμ καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα
Σεραφεῖμ· τὰς ὄψεις καλύπτοντα καὶ
βοῶντα τὸν ὕμνον Ἀλληλούϊα, Ἀλλη-
λούϊα, Ἀλληλούϊα.*

Ὁ ἀρχαῖος αὐτὸς ὕμνος εἰσηγεῖται, στόν κάθε ἄνθρωπο τή λειτουργική σιγή, τόν καλεῖ στή σιωπηλή προσμονή τοῦ Βασιλέα καί Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Λέει ὁ ὕμνος, σέ ἀπλούστερη γλῶσσα: Ἄς σιγήσει, κάθε θνητός ἄνθρωπος. Κι ἅς σταθεῖ μέ φόβο καί δέος. Σέ τίποτε ἀπό τὰ γήινα νά μὴ στρέφει τόν λογισμό του, γιατί ὁ Βασιλιάς τῶν βασιλιάδων κι ὁ Κύριος αὐτῶν πού κυριαρχοῦν προσέρχεται νά σφαχτεῖ. Καί νά προσφερθεῖ στοὺς πιστοὺς γιὰ τροφή. Προπορεύονται δὲ αὐτοῦ οἱ ἀγγελικοὶ χοροὶ μέ ὅλες τίς πνευματικές ἀρχές καὶ ἐξουσίες, δηλαδή τὰ Χερουβίμ, μέ τοὺς πολυλούς ὀφθαλμούς, καὶ τὰ Σεραφεῖμ μέ τίς ἑξι φτεροῦγες. Αὐτὰ καλύπτουν τὰ πρόσωπά τους καὶ ψάλλουν δυνατὰ τόν ὕμνο: Ἀλληλούϊα, Ἀλληλούϊα, Ἀλληλούϊα.

Ὁ Μεγαλοσαββατιάτικος αὐτὸς ὕμνος εἰσηγεῖται, λοιπόν, στόν ἄνθρωπο, ἐντός

τοῦ λειτουργικοῦ χρόνου, προκειμένου νά συναντηθεῖ μέ τόν Κύριο, νά σταματήσει, γιά λίγο, κάθε κίνηση, κάθε λογισμό, κάθε πράξη, κάθε λόγο, κάθε ἄτακτη βοή. Καί μέσα σ' αὐτή τή νηνεμία νά βρεῖ τόν Θεό του, τόν προσφερόμενο Κύριο, τόν ἑαυτό του, τούς συν-ἀδελφούς του, τήν κτίση ὁλόκληρη. Νά βρίσκεται σέ ἐτοιμότητα γιά νά ἀκούσει τόν ἀναστάσιμο χαιρετισμό, πού θά ἡγήσει τήν ἡμέρα τοῦ Σαββατισμοῦ τοῦ Κυρίου, ὁσονούπω, καί θά πληρώσει τά σύμπαντα εὐωδίας.

Ἡ λειτουργική στιγμή πού χρειάζεται νά σιγήσει ὁ ἄνθρωπος ἐσωτερικά καί εὐλαβικά εἶναι, κατά τό κείμενό μας, ἡ ὥρα τοῦ χερουβικοῦ. Ὅταν τά δῶρα τοῦ ἀνθρώπου προσάγονται ἀπό τήν πρόθεση στήν ἁγία Τράπεζα νά μεταβληθοῦν, μέ τήν ἐπίκληση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, σέ σῶμα καί αἷμα τοῦ Κυρίου.

Ὅμως τήν ὑπόλοιπη ὥρα τῆς λειτουργίας μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά ἐγκαταλείψει τήν σιγή; Ὁχι βέβαια. Ὑπάρχουν ὅμως ὥρες, πού ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιά λίγη σιγή καί περισυλλογή στή λειτουργία αὐξάνει. Ὁ νεοκαταταχθεῖς Ἅγιος Γερβάσιος (Παρασκευόπουλος), γιά νά περιοριστοῦμε σέ ἓνα μονάχα λειτουργό, στό βιβλίο του *Ἑρμηνευτική ἐπιστολία ἐπὶ τῆς θείας λειτουργίας*, ὑποδεικνύει πέντε σημεία τῆς θείας λειτουργίας, πού ἐπιβάλλεται σιγή λίγων δευτερολέπτων, πού δέν θά δεσπόζουν «ἄσματα φθεγγόμενα» διά τοῦ ἑκφώνου λόγου: α) πρίν ἀπό τήν ἐκφώνηση «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία», β) πρίν ἀπό τήν εὐχή τῆς ἁγίας ἀναφοῆς, γ) λίγο πρίν ἀπό τή στιγμή τοῦ καθαγιασμοῦ,

δ) κατά τή μνημόνευση τῶν ζώντων καί κεκοιμημένων στήν ἀναφορά, καί ε) μετά τήν ἀπόλυση. Ἔτσι, οἱ μετέχοντες καί μετασχόντες στή θεία Εὐχαριστία, κατά τό βιβλικό, γινόμεστε αὐτοί οἱ ὅποιοι «θαυμάσαντες ἐσίγησαν (Λκ 7,26). Αὐτοί πού μεταβαίνουν ἀπό τήν ἐκπληξη στήν «ἀνεκλάλητη προσευχή», ἀπό τό θαῦμα στή σιγή.

Στό σημεῖο αὐτό ἐπιβάλλεται μιᾷ ἀναγκαιότατη παρατήρηση: Τελευταία, ἀπό ὑπερβολικό ζήλο, ἀλλά πού νομίζω ὅτι εἶναι ἄστοχος, τήν ὥρα τοῦ καθαγιασμοῦ τῶν τιμίων δώρων σέ ὀρισμένους ναούς ὅλο τό ἐκκλησίασμα λέει τό «Ἀμήν» τρεῖς φορές καί μάλιστα πολύ δυναμικά. Ὅμως, εἶναι ἡ ὥρα πού ὁ χορός, μή μπορώντας νά ἀρθρώσει λόγο, ἀφήνει τόν ἱερέα, πρὸς στιγμή, νά τόν ὑποκαθιστᾷ. Ὁ λειτουργὸς ἱερέας ἐπισφραγίζει τά ἴδια τά λόγια του, μέ τό «Ἀμήν», πού στήν προκειμένη περίπτωσις ἰσοδυναμεῖ μᾶλλον μέ ἐσώτατη σιωπή, παρά μέ λόγο. Αφήνοντας τόν ἑαυτό του νά σκεπάζεται μέσα στό θεῖο γνόφο τοῦ ὅρου Σινᾶ, ὁ ἱερεὺς, συμπληρώνει: «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα». Μόλις εἰπωθεῖ τό «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν...», μόλις ὑποβληθεῖ, μέ ὅλο τό ἱερατικό εἶναι, τό αἶτημα τῆς μεταβολῆς τῶν τιμίων δώρων, τότε ὁ δεξιὸς χορός, πού ὑποκαθιστᾷ τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ψάλλει καί αὐτός σύγκορμος καί πρωτίστως σιγανά: «Σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν». Εἶναι τό μόνο πού μπορεῖ καί ἐπιβάλλεται νά πεῖ ὁ λαὸς τούτῃ τῇ στιγμή. Εἶναι ὁ λόγος, μέ τόν

όποιο συμμετέχει στο σημείο αυτό ή συναγμένη κοινότητα. Τά λόγια αυτά, στο κεντρικότερο σημείο της λειτουργίας, είναι και η τελειότερη καταξίωση της σύναξης.

Νά γυρίσουμε όμως στον ύμνο μας. Και νά ποῦμε ότι ὅλη ἡ Μ. Ἑβδομάδα εἶναι μέρες πού καλοῦμαστε σέ μιὰ ἐν σιγῇ συμπόρευση μέ τόν Χριστό. Τά Εὐαγγέλια, ἄλλωστε, στό ἐκούσιο πάθος του συγκεντρώνουν ὅλο τό ἐνδιαφέρον τους. Αὐτό θέλουν νά φωτίσουν περισσότερο. Καί σ' αὐτό καλοῦν τούς πιστούς. Σέ μιὰ νέκρωση «δι' αὐτόν». Τούς καλοῦν νά ἀφουγκραστοῦν τή σιωπή τοῦ Χριστοῦ στή σύλληψή του, τή σιωπή του ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου, τή σιωπή του καθ' ὅλη τήν πορεία του πρὸς τόν Γολγοθᾶ. Τή σιγή του στόν ἐνταφιασμό του στόν κῆπο, γιά τόν ὅποιο μιλάει ξεχωριστά τό Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη. Τόν κῆπο πού ξανάνοιξε τόν κεκλεισμένο κῆπο τῆς Ἑδέμ. Καί μᾶς ξανάδωσε «ζωήν καί περισσό».

Ὅμως ἡ σιγή, ὡς περιστολή τοῦ περισσοῦ λόγου καί τῆς περισσοῦς πολυπραγμοσύνης, πρέπει περαιτέρω νά ἐπεκταθεῖ ὡς στάση καί ὡς τρόπος γενικότερα στή ζωή μας. «Σχολάσατε καί γνῶτε» (Ψαλ 45,11) εἶναι ἡ ἀνοιχτή πρόσκληση πού μᾶς ἀπευθύνεται. Αὐτή ἡσχόλη μᾶς κρατάει μακριά ἀπό τόν τάραχο καί τήν πολυπράγμονη πραγματικότητα, πού μᾶς περιβάλλει. Ἐν σιγῇ νά διεκδικοῦμε τά πρέποντα. Ἐν σιγῇ νά ἀναφερόμαστε στόν Θεό. Μιμούμενοι τό ἅγιο Πνεῦμα, τό ὅποιο «στεναγμοῖς ἀλαλήτοις» προσεύχεται ὑπέρ ἡμῶν. Νά συνομιλοῦμε μέ τόν Τριαδικό Θεό, σάν τόν Μωυσῆ, ὁ

ὁποῖος ἐνῶ, κάποια στιγμή, δέν ἐφθέγγετο τίποτε, ἡ μυστικά προσευχόμενη καρδιά του τά ἔλεγε ὅλα στόν Θεό. Γι' αὐτό καί ἄκουσε, περιέργως γιά τά κοσμικά, ἀπό τόν Θεόν τό «τί βοᾷς πρὸς με;» (Ἑξ 14,15) τή στιγμή πού δέν εἶχε λαλήσει τίποτα. Αὐτή εἶναι ἡ «πολύφθογγος σιγή», γιά τήν ὁποία μιλάει ὁ φωστήρας τῆς Ἐκκλησίας μας, ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής.

Εἶναι προφανές ὅτι ὑπό τή σιγή, τήν ὁποία ἐκθειάζουμε, ἐννοοῦμε καί πολλά πιά πέρα ἀπό τήν κυριολεξία τῆς λέξης: τήν ἄρνηση τοῦ ἄσκοπου λόγου, τήν ἐγκατάλειψη τῆς μανιακῆς καί ἀγωνιούδους μέριμνας γιά τά καθημερινά, τήν μείωση τῆς πολυδραστηριότητος καί ἓνα σωρό ἄλλα πράγματα, πού μᾶς ἀποξενώνουν ἀπό τόν Θεό, τόν συν-ἀδελφό καί τήν κτίση.

γ. Ἐμεῖς καί ἡ σιγή. Οἱ μέριμνες καί οἱ θηλιές πού μᾶς βάζει ὁ κοσμικός χρόνος καί μᾶς πνίγουν εἶναι πολλές. Γι' αὐτό ἅς σταματοῦμε λιγάκι τή ροή τῆς παρούσας ἱστορίας καί ἅς σκεφτόμαστε τό αἰώνιο, πρὸς τό ὅποιο μᾶς εἰσάγει ἡ ἀνάσταση. Ἄς ζοῦμε λιγάκι αὐτό πού ὑπονοεῖ ὁ ὕμνος μας. Γιατί ὁ λόγος μας πολλές φορές εἶναι ἀπόδειξη μεγάλης φτώχειας. Ὅταν εἴμαστε πνευματικά φτωχοί τότε μιλάμε συνήθως ἀκατάπαυστα. Χωρίς διάλειμμα.

Πολλά μᾶς καλοῦν σέ μιὰ ἐπί τέλους ὀλιγόωρη σιγή. Σέ ἓνα περιορισμό. Ἐλεύθεροι ἀπό ἄγχη καί φόβους. Ἀνοιγμένοι στήν αἰωνιότητα. Μέ πόθο συνάντησης μέ αὐτόν πού ἔρχεται. Ἄς ζήσουμε ἓνα κλίμα σιγῆς, πού ξεκινάει ἀπό τή θεία Λειτουργία.

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, Ἐ' Σχόλια στήν Κυριακή προσευχή, Α'

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Ονομάζουμε «Κυριακή προσευχή» αὐτήν πού δίδαξε ὁ Κύριος στούς ἀκροατές του κατὰ τήν Ἐπὶ τοῦ Ὄρους Ὀμιλία του: «Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς» (Ματθ 6,9). Ἡ λέξη *Κυριακή* ἐπέχει θέση ἐπιθέτου, ὁ κυριακός, ἡ κυριακή, τό κυριακό, δηλαδή τοῦ Κυρίου. Ἀργότερα ἡ λέξη ἄρχισε νά προσδιορίζει τόν χρόνο τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου. Ἡ λέξη δέν εἶναι προσδιοριστική ιστορικοῦ χρόνου, ἀλλά ἐσχατολογικοῦ. Ἄλλο ἂν μέ τόν καιρό ἔφτασε νά δηλώνει καί ιστορικό χρόνο. Εἶναι ἐνδεικτικό ὅτι μέχρι καί τίς ἀρχές τοῦ 2^{ου} αἰώνα, ἡ μετά τό Σάββατο ἡμέρα εἶχε ἄλλη ὀνομασία. Ἡ λεγόταν «πρώτη τῶν Σαββάτων» (στήν ἰουδαϊκὴ παράδοση), ἢ «ἡμέρα τοῦ ἡλίου» (στήν ρωμαϊκὴ παράδοση). Ὁ μάρτυρας Ἰουστίνος, σέ ἔργο του πού γράφεται μεταξύ 120 καί 130 μ.Χ., μιλώντας γιά τίς συνάξεις τῶν πιστῶν γιά τήν τέλεση τῆς θείας Λειτουργίας, γράφει: «Καί τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένη ἡμέρα...». Ἡ ὀνομασία αὐτὴ πέρασε στὰ λατινικά ὡς *Dies Solis*, καί ἀπὸ ἐκεῖ στίς λατινογενεῖς γλώσσες τῆς Εὐρώπης, ὅπου χρησιμοποιεῖται μέχρι σήμερα, στούς μέν ἀγγλοσάξονες ὡς *Sunday*, στούς δέ γερμανόφωνους καί τούς Σκανδιναυούς ὡς *Sonntag*.

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 2^{ου} αἰώνα ἄρχισε ἡ ὀνομασία «Κυριακή» νά δηλώνει τὴν ἡμέρα πού οἱ πιστοὶ τελοῦσαν τὴ θεία Εὐχαριστία, γενικεύθηκε ὅμως στίς ἀρχές τοῦ 4^{ου} αἰώνα, μετὰ τὴν ἀναγνώριση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὸν Μεγάλον Κωνσταντῖνον. Δέν ἔπαυσε βέβαια, μέχρι σήμερα, νά νοεῖται ὡς ἡμέρα συνδεδεμένη μέ τὴ θεία Εὐχαριστία, καί μάλιστα νά προσδιορίζει τόν χρόνο τῆς θείας Εὐχαριστίας ὅποια ἡμέρα τῆς ἐβδομάδας κι ἂν τελεσθεῖ. Ὅταν ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης προσδιορίζει στήν *Ἀποκάλυψη* τόν χρόνο τῶν ἀποκαλυπτικῶν του ὁραμάτων, μᾶς λέει: «Ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ Κυριακῇ ἡμέρᾳ...» (Ἀποκ 1,10), καί μέ τὴν ἔκφραση αὐτὴ δέν ἐννοεῖ μιὰ ἡμερολογιακὴ ἡμέρα τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ τὴ λειτουργικὴ ἡμέρα τῆς Βασιλείας. Ὅταν λοιπὸν λέμε «Κυριακὴ προσευχή», ἐννοοῦμε προσευχὴ τοῦ Κυρίου, καί μάλιστα μέ ἀναγωγὴ στὴ θεία Βασιλεία.

Ἄς δοῦμε τώρα ποιὸ εἶναι τό περιεχόμενο αὐτῆς τῆς προσευχῆς πού μᾶς παρέδωσε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Γιατί τό «Πάτερ ἡμῶν»; Γιατί πρόκειται νά κοινωνήσουμε σῶμα καί αἷμα Χριστοῦ. Τό «Πάτερ ἡμῶν» εἶναι ἡ προσευχὴ πού δηλώνει αὐτὴ τὴν πράξη. Ὅταν μιλάει

για ἄρτο ἐπιούσιο, μιλάει γιά θεία Κοινωνία, δέν μιλάει γιά βιοτικές μέριμνες. Γι' αὐτό καί αὐτή ἡ προσευχή εἶναι πάντα συνδεδεμένη μέ τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ἀκόμη καί ἂν τήν ἐκφέρουμε ἐκτός θείας Εὐχαριστίας, εἴτε στίς ἄλλες ἀκολουθίες τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε στίς ἰδιωτικές μας προσευχές, εἴτε στήν ἀτομική μας προσευχή, ἔχουμε κατὰ νοῦ τή θεία Εὐχαριστία. Καί ἐπειδὴ μάλιστα, ὅπως θά δοῦμε παρκατάω, ἐξαγγέλλεται ἡ παρουσία τῆς Ἀγίας Τριάδος στούς πρώτους στίχους τῆς, ἡ «Κυριακή προσευχή» ἀποτελεῖ τήν διά τῆς Ἀγίας Τριάδος μετοχή μας στήν αἰώνιο ζωή.

Ἡ προσευχή, πού περιέχει ἐπτὰ αἰτήσεις, ξεκινάει μέ δύο ἐμβληματικές λέξεις: «Πάτερ ἡμῶν». Πρίν ξεκινήσουμε τήν ἐκφώνηση τῆς προσευχῆς, ἔχουμε ἀπευθυνθεῖ, διά τοῦ ἱερέα, στόν ἴδιο τόν Θεό, ζητώντας νά μᾶς ἐπιτρέψει νά τόν ὀνομάσουμε Πατέρα, χαρακτηρίζοντας αὐτή μας τήν πρόθεση «τόλμη», ἀκόμη περισσότερο μάλιστα, τόλμη μέ παρρησία, δηλαδή μέ τό θάρρος τῆς ἐλευθερίας μέ τήν ὁποία μᾶς δημιούργησε, χωρίς αὐτή μας ἡ πράξη νά θεωρηθεῖ κατακριτέα – καί ἀναφέρομαι στήν πρόταση πού προηγεῖται τῆς ἀπαγγελίας: «... καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μετὰ παρρησίας, ἀκατακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι Σὲ τὸν ἐπουράνιον Θεὸν Πατέρα καί λέγειν». Καί δέν τόν ἀποκαλοῦμε μόνον Πατέρα, ἀλλά «Πατέρα ἡμῶν», σέ πληθυντικὸ ἀριθμὸ, ὅχι γιατί μέσα στόν ναὸ εἴμαστε πολλοί, ἀλλά γιατί ἔχουμε συνείδηση ὅτι εἴμαστε λαὸς τοῦ Θεοῦ, δηλαδή πραγματοποιοῦμε τήν ἀλήθεια τῆς

ὑπαρξῆς μας ὡς σχέση μέ τούς ἄλλους. Γνωρίζουμε ὅτι μόνον ὁ Υἱὸς μπορεῖ νά τόν ὀνομάζει Πατέρα. Ἀλλά γνωρίζουμε ἐπίσης ὅτι αὐτός ὁ Υἱὸς μᾶς συνδέει μέ τό θεανθρώπινο πρόσωπό του, μᾶς κάνει μέλη τοῦ δικοῦ του σώματος, καί ἐπίσης μᾶς κάνει υἱοὺς τοῦ ἴδιου Πατέρα. Δέν εἶναι Πατέρας σέ ἀτομικὸ ἐπίπεδο, ἀλλά Πατέρας ἡμῶν, κάτι πού δηλώνει ὅτι ἀνάμεσά μας ἔχει ἰδρυθεῖ μία συγγένεια. Εἶναι ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον νά θυμόμαστε συνεχῶς ὅτι μέ τό βάπτισμά μας ἐνταχθήκαμε σέ μία σχέση πού ἀναιρεῖ τούς φυσικοὺς συγγενικοὺς δεσμούς, καθὼς καί τίς φυλετικές ἢ ἡλικιακές ἢ κοινωνικές ἢ γεωγραφικές διακρίσεις καί διαιρέσεις.

Ἀκολουθεῖ ὁ προσδιορισμὸς τοῦ τόπου τοῦ Θεοῦ: «ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Στήν ἐβραϊκὴ κοσμολογία, ὅπως περιγράφεται στήν *Παλαιὰ Διαθήκη*, ἡ λέξη «οὐρανός» ἐκφέρεται σέ δυϊκὸ ἀριθμὸ, τὴν οὐρανὴν, γενικὴ τοῖν οὐρανοῖν, πού οἱ Ο' μετέφρασαν σέ πληθυντικὸ, οἱ οὐρανοί, ἀφοῦ στήν ἐποχὴ τους ὁ δυϊκὸς ἦταν σέ ἀχρηστία. Αὐτὸ ὀφειλόταν στήν κοσμολογικὴ ἀντίληψη ἑνὸς γεωκεντρικοῦ συστήματος πού ὑπῆρχε στοὺς ἀρχαίους λαούς. Σύμφωνα λοιπόν μέ αὐτὴ τήν ἀντίληψη, ἡ γῆ εἶναι ἐπίπεδη καί περικλείεται ἀπὸ ἕναν θόλο, τό στερέωμα, πού τήν προστατεύει ἀπὸ τὴν ἄβυσσο τῶν ὑδάτων πού τήν περιβάλλουν, τό ὁποῖο ὀρίζει καί τὰ ὅρια τοῦ οὐρανοῦ τοῦ κάτω τοῦ στερεώματος, πού εἶναι ὁρατός, καί τοῦ οὐρανοῦ τοῦ ἄνω τοῦ στερεώματος, πού εἶναι ἀόρατος. Καί οἱ δύο αὐτοὶ οὐρανοὶ δημιουργήθηκαν ἐκ τοῦ μηδενός, ἀνήκουν δηλαδή στήν κτι-

στή δημιουργία. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἶναι αὐτός πού μᾶς εἰσάγει σέ ἕναν τρίτο οὐρανό, σέ ἕναν οὐ τόπο, πέραν τῆς κτιστῆς πραγματικότητας, τόν τόπο τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐπισημαίνει σέ μιὰ τριτοπρόσωπη ἀφήγησή του γιά ἀποκαλυπτική του ἐμπειρία: «Οἶδα ἄνθρωπον ἐν Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων· εἶτε ἐν σώματι οὐκ οἶδα εἶτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα, ὁ Θεὸς οἶδεν· ἀρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ» (Β΄ Κορ 12,2). Ἄλλωστε, ὁ ἴδιος ὁ Χριστός ἔχει ὑπογραμμίσει στοὺς μαθητές του ὅτι «Οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ μετὰ παρατηρήσεως, οὐδὲ ἐροῦσιν ἰδοὺ ὧδε ἢ ἰδοὺ ἐκεῖ· ἰδοὺ γὰρ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἐστίν» (Λουκ 17,20).

Πέραν αὐτῶν, ὁ προσδιορισμός «ἐν τοῖς οὐρανοῖς» τίθεται σέ ἀντίστιξη τοῦ ἐννοούμενου προσδιορισμοῦ «ἐπὶ τῆς γῆς». Ὁ οὐράνιος Πατέρας δέν περιορίζεται στὴν ἐπίγεια δημιουργία, ὅπως, π.χ., οἱ ὀλύμπιοι θεοὶ τῆς εἰδωλολατρίας τῶν Ἑλλήνων, ἢ οἱ θεοὶ τῶν λαῶν τῆς Μεσοποταμίας, δέν εἶναι μέρος τῆς κτιστῆς δημιουργίας, ἀλλὰ ποιητῆς της. Θυμίζω ὅτι ὁ ἀπόστολος Παῦλος θά ἐπιμείνει ἰδιαίτερα σ' αὐτὴ τὴ συνθήκη, ὅταν λέει στοὺς Ἀθηναίους ὅτι ὁ Θεός, ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου, δέν ὑπηρετεῖται ἀπὸ ἀνθρώπινα χέρια σάν νά εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ κάτι, ἀφοῦ αὐτός εἶναι πού δίνει ζωὴ καὶ πνοή σέ ὅλα τὰ ὄντα («ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος ὑπάρχων οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται προσδεόμενός τινος, αὐτὸς

διδούς πᾶσι ζῶν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα», Πράξ 17,24-25).

Καὶ γνωρίζουμε ὅτι ὁ ἐπὶ γῆς κόσμος βρίσκεται στοὺς ἀντίποδες τοῦ κατὰ Θεὸν κόσμου, ὅπως τό ἐπισημαίνει ὁ Χριστός καὶ ὅπως τό ἀναδεικνύουν ἡ θεολογία τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ ἡ θεολογία τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη. Καὶ ὁ μὲν Χριστός θά ἐπισημάνει σέ πολλά σημεῖα τοῦ λόγου του ὅτι ὁ κόσμος αὐτός θά ἀλλάξει, θά γίνῃ κόσμος τοῦ Θεοῦ, μέχρι ὅμως νά ὁλοκληρωθεῖ αὐτή ἡ ἀλλαγὴ, ὁ κόσμος θά διατελεῖ ἐχθρικός καὶ ἀπέναντι στὸν Σωτῆρα Χριστό, καὶ ἀπέναντι στοὺς πιστοὺς του. Ἐνῶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Ἰωάννης θά προετοιμάσουν τοὺς πιστοὺς γιά τὴν ἐχθρα τῶν ἀνθρώπων τοῦ κόσμου τούτου ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας, μέ τὸν δεύτερο νά αἰτιολογεῖ αὐτὴ τὴν ἐχθρα ὡς ἀποτέλεσμα ἄγνοιας, γράφοντας στό προοίμιο τοῦ εὐαγγελίου του ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ πάντοτε βρισκόταν σέ σχέση μέ τὸν κόσμο, ὅτι δι' αὐτοῦ δημιουργήθηκε ὁ κόσμος, ἀλλὰ αὐτός ὁ κόσμος δέν τὸν γνώριζε, κι ὅταν ἦλθε ἀνάμεσά τους δέν τὸν δέχθηκαν: «Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον» (Ἰωάν 1,9-10). (συνεχίζεται)

Ι.Ν. Ἀγίας Θεοδώρας, Ἄρτα, παλαιοχριστιανικό κιονόκρανο

Ἡ θέση τοῦ Σταυροῦ στό ἱερό Βῆμα (γ)

Παναγιώτῃ Ἰ. Σκαλτσῇ

Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

ΕἩ περίπτωση τοῦ ὀπισθεν τῆς ἀγίας τραπέζης ἱσταμένου «ἐσταυρωμένου» χρήζει ιδιαίτερης προσοχῆς καί μελέτης. Σύμφωνα μέ ὅσα ἀναφέρθηκαν ἕως τώρα ἔγινε σαφές ὅτι στό ἱερό Βῆμα καί δῆ στήν ἀγία τράπεζα, πάνω καί πίσω ἀπό αὐτήν, ὑπῆρχε πάντοτε σταυρός σέ διάφορες μορφές. Ὁ «ἐσταυρωμένος» μέ τό σῶμα τοῦ νεκροῦ Χριστοῦ προσηλωμένο στόν εὐμεγέθη ξύλινο σταυρό εἶναι ἓνα ἀκόμη παράδειγμα σταυροῦ ἐντός τοῦ ἱεροῦ Βήματος.

Πρόκειται γιά μεταγενέστερο προφανῶς ἔθος ἐνταγμένο κατά τή γνώμη μας στό κλίμα τοῦ κατά προγενέστερους αἰῶνες ἐνδιαφέροντος γιά τήν τιμή καί προβολή τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου. Γνωρίζουμε ὅτι ἀπό τόν 13^ο-14^ο αἰ. καί δῆ πρός τό τέλος τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς, τό ἄμφιο ἀέρας-ἄμνός πού καλύπτει τά τίμια δῶρα καί φέρεται στόν ὦμο τοῦ διακόνου ἢ τοῦ ἱερέα κατά τήν μεγάλη εἴσοδο (νεκρική πομπή) ἐξελίσσεται στό ἄμφιο ἐπιτάφιο τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς.¹ Τήν ἴδια ἐποχή μαρτυροῦνται καί τά σύντομα τροπάρια, τά γνωστά «μεγαλυνάρια ἢ ἐγκώμια» πού ἀναδεικνύουν τό δραματικό στοιχεῖο τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος καί δῆ τό τελετουργικό τοῦ ὁρθοῦ τοῦ Μεγάλου Σαββάτου.² Τά πρῶτα τροπάρια αὐτοῦ τοῦ εἴδους βρέθηκαν σέ κεντητό ἐπιτάφιο (ἄμφιο)

τῆς μονῆς Χιλανδαρίου τοῦ ἔτους 1347.³ Στά ἔντυπα δέ Τριῶδια ἐντάχθηκαν τό ἔτος 1522, στήν πρώτη ἔκδοση δηλαδή τοῦ λειτουργικοῦ αὐτοῦ βιβλίου.

Γιά τόν «ἐσταυρωμένο», πού ἀποτελεῖ μίξη τοῦ σταυροῦ τῶν λιτανειῶν μέ τόν σταυρό τῶν «λυπηρῶν» τοῦ τέμπλου,⁴ ὑπάρχουν πληροφορίες ὅτι κατά τόν 16^ο αἰ. τόσο στήν ἐπαρχιακή ἐλληνική παράδοση, ὅσο καί στή ρωσική ἐκκλησία, λιτανευόταν κατά τή Μεγάλη Παρασκευή.⁵ Ἡ πράξη αὐτή τῆς ἐξόδου τοῦ σταυροῦ τό βράδυ τῆς Μ. Πέμπτης μετά τό πέμπτο (5^ο) εὐαγγέλιο, ψαλλομένου τοῦ δεκάτου πέμπτου (15^{ου}) ἀντιφώνου «Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου...», κατά μίαν ὑπόθεση εἶναι ἐπηρεασμένη ἀπό τά μεσαιωνικά θρησκευτικά δράματα, ὅπως ἡ «σταύρωσις» καί ὁ «Χριστός πάσχων».⁶ Τό βέβαιο ὅμως εἶναι ὅτι ἀνάλογη τελετή ὑπῆρχε ἀπό πολύ παλαιά στήν Ἀντιόχεια, μέ ρίζες ἀπό τήν Παλαιστίνη.⁷ «Ἐκεῖ (στήν Ἀντιόχεια δηλαδή) κατά τήν ἀπαγγελία στό ὕψος τοῦ εὐαγγελίου τοῦ πρώτου τροπαρίου τοῦ 15^{ου} ἀντιφώνου («Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου...») τῆς ἀκολουθίας τῶν ἀγίων παθῶν, τοῦ ὁρθοῦ δηλαδή τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, ἐλιτανεύετο ἀπό τόν ἱερέα μεγάλων διαστάσεων σταυρός μέ τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ καρφωμένο ἐπάνω σ' αὐτόν κατά τέτοιο τρόπο,

ὥστε νά εἶναι δυνατή ἡ ἀποκαθήλωσίς του. Ἐστῆνετο δέ στό μέσον τοῦ ναοῦ καί ἐκεῖ παρέμενε μέχρι τήν φαλμωδία τῶν ἀποστίχων τοῦ ἐσπερινοῦ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς. Κατ' αὐτήν ἐγίνετο ἡ ἀποκαθήλωσις»⁸.

Ἡ πράξη αὐτή ἡ παλαιά συνεχίστηκε, ὅπως εἶδαμε, ἀπό τή ρωσική ἐκκλησία κατὰ τόν 16^ο αἰ. Τήν ἴδια ἐποχή μαρτυρεῖται καί στήν ἐπαρχιακή ἐλληνική παράδοση. Τρεῖς αἰῶνες ἀργότερα καί συγκεκριμένα τό ἔτος 1864 τή μιμήθηκε καί τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, ἐπί Πατριάρχου Σωφρονίου. Γρήγορα τό ἔθος αὐτό διαδόθηκε καί στόν ἐλλαδικό χώρο. Ἀγαπήθηκε ἀπό τόν κληρο καί τόν λαό καί ἀποτελεῖ μέχρι σήμερα χαρακτηριστικό στοιχεῖο τῆς συγκεκριμένης τελετουργίας.

Γιά τό θέμα αὐτό τό βράδυ τῆς Μεγάλης Πέμπτης τό τυπικό τοῦ Γεωργίου Βιολάκη γράφει: «Καί τό ε' εὐαγγέλιον μετὰ τοῦτο ὁ α' χορός τό ιγ' ἀντίφωνον μέχρι τοῦ ιε', ὅτε καί γίνεται ἡ ἔξοδος τοῦ σταυροῦ, ὡς συνειθίσθη ἤδη σχεδόν πανταχοῦ»⁹. Στό Ἅγιον Ὅρος καί στίς σλαβικές Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες μέχρι καί σήμερα τηρεῖται ἡ παράδοση νά λιτανεύεται ἡ εἰκόνα τῆς σταυρώσεως στήν ἀκολουθία τοῦ ὁρθρου τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς (βράδυ Μεγάλης Πέμπτης) καί ἡ εἰκόνα τῆς ἀποκαθλώσεως κατὰ τόν ἐσπερινό τοῦ Μεγάλου Σαββάτου (πρωί Μεγάλης Παρασκευῆς).¹⁰

Ὁλοκληρώνοντας τήν ἀναφορά μας στή θέση τοῦ σταυροῦ ἐντός τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ καί ἰδιαίτερος ἐντός τοῦ ἱεροῦ Βήματος, νά ἐπισημάνουμε καί πάλι

τήν ἀνά τούς αἰῶνες, καί μέ διάφορες μορφές, εἰκονογραφική ἀπεικόνιση καί λειτουργική του χρήση. Ἀκόμη καί ὁ «ἐσταυρωμένος», ὡς μίξη τοῦ σταυροῦ τῶν λιτανειῶν μέ τόν σταυρό τῶν «λυπηρῶν», ἀπό τό ἱερό Βῆμα λιτανεύεται πρὸς τό κέντρο τοῦ Ναοῦ κατὰ τήν ἀκολουθία τῶν παθῶν τό βράδυ τῆς Μεγάλης Πέμπτης.

Μιλήσαμε γιά τήν σέ μεταγενέστερους χρόνους (16^{ος} αἰ.) ἐμφάνιση τῆς λιτανευτικῆς αὐτῆς πράξης, τά ἱστορικά πρότυπά της καθὼς καί γιά τήν ἄλλη παράδοση, νά λιτανεύεται ἡ εἰκόνα τῆς σταυρώσεως ἀντί τοῦ «ἐσταυρωμένου» στό Ἅγιον Ὅρος καί στίς σλαβικές Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες. Στό σημεῖο αὐτό θά πρέπει νά ἀναφέρουμε τήν κριτική καί τόν προβληματισμό πού ἔχουν διατυπωθεῖ σχετικά μέ τήν αἰσθητική ἔκφραση αὐτοῦ τοῦ τύπου σταυροῦ. «Κατά τούς τελευταίους χρόνους –γράφει ὁ μακαριστός καθηγητής Ἰωάννης Φουντούλης– χάθηκε ὁ ἔλεγχος καί κατασκευάζονται τεραστίων διαστάσεων σταυροί καί ἐσταυρωμένοι, εἴτε μέ τήν ἡρεμῇ βυζαντινῇ παραδοσιακῇ ἀπεικόνιση εἴτε καί σέ φοβερές ἀπομιμήσεις ἐσταυρωμένων τῆς Δύσεως»¹¹. Ἀνάλογους προβληματισμούς γιά τήν τεχνοτροπία τοῦ «ἐσταυρωμένου», ἡ ὁποία πρέπει νά στοχεύει «στό ὑψηλό βίωμα συμμετοχῆς τῶν πιστῶν στό πάθος»¹², ἔχει ἐκφράσει καί ὁ μακαριστός καθηγητής Κωνσταντῖνος Καλοκύρης.

Σέ κάθε περίπτωση ὁ σταυρός οἰασ-
δήποτε μορφῆς συμβολίζει τό πάθος τοῦ Χριστοῦ, τή νίκη του κατὰ τοῦ θανάτου, τή φανέρωση τῆς δόξας τῆς Ἁγίας Τρι-

άδος, τήν προσδοκία τῆς ἀνάστασης, τῆς βασιλείας τό σύμβολο. Τό ἱστορικό καί ἐσχατολογικό στοιχεῖο βρίσκουν στό σταυρό τήν πλήρη ἐνότητά των· «Ἐν τῷ σταυρῷ σου Χριστέ καυχώμεθα, καί τήν ἀνάστασίν σου ὑμνοῦμεν καί δοξάζομεν» (στιχηρό ἐσπερινοῦ Σαββάτου, ἤχου πλ. β'). «Τὸν σταυρόν σου προσκυνοῦμεν δέσποτα, καί τήν ἀγίαν σου ἀνάστασιν δοξάζομεν» (τροπάριο τελετῆς σταυροπροσκυνήσεως). Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐκφράζοντας

γενικότερα τήν περί σταυροῦ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας μας γράφει: «πάντων θαυμαστότερον ὁ τίμιος αὐτὸς σταυρός. Δι' οὐδενὸς γὰρ ἐτέρου ὁ θάνατος κατήργηται, ἢ τοῦ προπάτορος ἁμαρτία λέλυται, ὁ ἄδης ἐσκύλευται, ἡ ἀνάστασις δεδωρηται»¹³.

Ἡ μέ αὐτό τό πρίσμα προσέγγιση τοῦ σταυροῦ, ἡ βαθιά δηλαδὴ θεολογική του κατανόηση, φωτίζει καί τά κριτήρια ὅσον ἀφορᾷ τήν ἐν τῷ Ναῷ καί τῷ ἱερῷ Βήματι λειτουργική του θέση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. Κων. Καλοκύρης, *ὁ.π.*, σ. 114-123, καί Ἰωάννης Μ. Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικὰς ἀπορίας*, τ. Β', Ἀθήνα ³1989, σ. 152-156· 204-208. Τοῦ ἴδιου, *Λειτουργικὴ Α'*. Εἰσαγωγή στὴ θεία Λατρεία, Θεσσαλονίκη ⁵2007, σσ. 53-54. Τρύφων Π. Τσομπάνης, *Ἡ μεγάλη εἴσοδος στὴν εἰκονογραφία*, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 156-160. Νικόλαος Γ. Τουτός, *Κεντητοὶ ἐπιτάφιοι Ἀγίου Ὁρους (14^{ος}-18^{ος} αἰ.)*, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 2020, σσ. 45-107. 2. Βλ. Ἰωάννης Μ. Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικὰς ἀπορίας*, τ. Ε', Ἀθήνα 2003, σ. 104-111. Τοῦ ἴδιου, *Ἀπαντήσεις...*, τ. Δ', Ἀθήνα 1994, σ. 134-142. 3. Gabriel Millet, *L'Épitaφios: L'image*, "comptes rendus des séances de l'Académie des inscriptions et belles lettres", Paris 1942, σ. 418-419. Θεοχάρης Ε. Δετοράκης, «Ἀνέκδοτα Μεγαλυνάρια τοῦ Μεγάλου Σαββάτου», *Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν ΜΖ'* (1987) 223. 4. Ἰωάννης Μ. Φουντούλης, *Λειτουργικὴ Α'*. Εἰσαγωγή στὴ θεία Λατρεία, σ. 52. 5. Βεν. Κώττα, *Berichte der Christl. Archäol. gesellschaft zu Athen*, IV Abteilung, σ. 305. Δημήτριος Βερναρδάκης, "Le culte de croix chez les grecs", *Echos d'Orient* V (1901-2) 251. Κων. Καλοκύρης, *ὁ.π.*, σ. 64-65. 6. Βλ. Κων. Καλοκύρης, *ὁ.π.*, σ. 26-34, 64. 7. A. Baumstark, *Liturgie comparée*, Chevetogne 1940, σ.157. 8. Ἰωάννης Μ. Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις εἰς λειτουργικὰς ἀπορίας*, τ. Α', Ἀθήνα ⁴1991, σ. 64-65. 9. *Τυπικὸν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα/Θεσσαλονίκη: Μιχαὴλ Σαλίβερος, χ.χ., σ. 359. 10. Ἰ.Μ. Φουντούλης, *ὁ.π.*, σ. 65. Κων. Καλοκύρης, *ὁ.π.*, σ. 63. 11. Ἰ.Μ. Φουντούλης, *Λειτουργικὴ Α'*..., *ὁ.π.*, σ. 52. 12. Κων. Καλοκύρης, *ὁ.π.*, σ. 66. 13. *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, IV, ΙΑ', PG 94:1128D-1129A.

Πλίνθινες ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν Ἱ.Μ. Κάτω Παναγιάς. Ἀριστερά, συμπλήρωμα ποῦ ἀναφέρεται στὸν Μιχαὴλ Β' Κομνηνὸ Δούκα, ἰδρυτὴ τῆς μονῆς. Δεξιά: ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ (ΣΩΝ) ΠΑΝΑΓΝΕ ΙΣΤΩ(ΜΕΝ) ΔΟΜΟΝ

Κυριακή του Παραλύτου

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἱ.Ν. Ἀγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἱ.Μ. Πειραιῶς

«Αἰνέα, ἰᾶταί σε, Ἰησοῦς ὁ Χριστός» (Πράξ 9,34)

Κατ' ἀντιστοιχία μέ τή θεραπεία τοῦ ἐπί τριάντα ὀκτώ ἔτη παραλύτου ἀπό τόν Κύριο στό Εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα, ἡ Ἐκκλησία μας θέτει καί τή θεραπεία τοῦ παραλύτου Αἰνέα ἀπό τόν ἀπόστολο Πέτρο στή Λύδδα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Βρέθηκε ὁ ἀπόστολος στήν περιοχή ἐκείνη ἐπισκεπτόμενος χριστιανούς ἀδελφούς. Κι ἓνας ἀπό αὐτούς ἦταν κάποιος Αἰνέας, ἐπί ὀκτώ ἔτη παράλυτος, πρὸς τόν ὁποῖο ἀπευθύνθηκε ὁ Πέτρος λέγοντάς του: «Αἰνέα, σέ θεραπεύει ὁ Ἰησοῦς Χριστός. Σήκω καί στῶσε τό κρεβάτι σου». Ὁ ἀπλός θεωρούμενος λόγος του ἔχει ξεχωριστή θεολογική σημασία.

1. Πρόκειται στήν οὐσία γιά μιά μικρή ὁμολογία πίστεως, ἀφοῦ ὁ ἀπόστολος ὁμολογεῖ τή θεανθρωπότητα τοῦ Κυρίου: ὁ Κύριος εἶναι ὁ ἄνθρωπος Ἰησοῦς, ἀλλά εἶναι καί ὁ Χριστός, ὁ Μεσσίας, ὁ ἀναγγελθεῖς ὑπό τῶν προφητῶν Σωτήρας τοῦ κόσμου, ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ πού «σὰρξ ἐγένετο καί ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν». Κι αὕτῃ ἡ ὁμολογία προϋποθέτει τήν πνευματοφορία τοῦ ἁγίου Πέτρου, δεδομένου ὅτι μόνον ἐν Πνεύματι εὐρισκόμενος κανεῖς μπορεῖ νά ὁμολογήσει τόν Χριστό ὡς Θεό καί ἄνθρωπο. Ὅπως τό σημειώνει ἰδιαιτέρως ὁ ἀπόστολος

Παῦλος: «Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ». Γιά νά ὁμολογήσεις τόν Ἰησοῦ ὡς Κύριο, δηλαδή Θεό, ἀπαιτεῖται νά βρῖσκεσαι μέσα στήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Πού σημαίνει: κανεῖς ἀπό μόνος του βασισμένος στίς δικές του δυνάμεις δέν φτάνει σέ αὐτό τό χαρισματικό σημεῖο. Ὁ μὴ χριστιανός μπορεῖ νά φτάσει νά δεῖ τόν Χριστό ὡς σπουδαῖο ἄνθρωπο εἴτε φιλόσοφο εἴτε κοινωνικό ἐργάτη εἴτε μοναδικό μύστη, ὅχι ὅμως καί Θεό – ὅ,τι ἀπεκάλυψε καί ὁ ἴδιος ὁ Κύριος στόν ἀπόστόλό Του, ὅταν Τόν ὁμολόγησε «Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». «Νά ξέρεις, Πέτρο, ὅτι τήν ὁμολογία σου αὕτῃ δέν τήν εἶπες ἀπό μόνος σου, ἀλλά στή φανέρωσε ὁ Πατέρας μου ὁ Οὐράνιος».

Ἡ πίστη αὕτῃ τοῦ ἀποστόλου φανερώνεται ἔτι πλεον ἀπό τόν ἐνεστωτικό λόγο του: «ἰᾶται σε, Ἰησοῦς ὁ Χριστός». Ὁ Χριστός δηλαδή γιά τόν ἀπόστολο εἶναι ὁ ἄχρονος Θεός, ὁ Ὅποιος εἶναι «χθὲς καί σήμερον ὁ αὐτὸς καί εἰς τοὺς αἰῶνας»· εἶναι «ὁ ὢν καί ὁ ἦν καί ὁ ἐρχόμενος»· «ὁ πανταχοῦ παρὼν καί τὰ πάντα πληρῶν». Ἐνώπιον τοῦ Παρόντος Θεανθρώπου Χριστοῦ λοιπόν θέτει τόν Αἰνέα ὁ ἀπόστολος, γιατί αὕτῃ ἦταν καί ἡ δική του αἴσθησις. Καί

εἴμαστε βέβαιοι ὅτι ἐπιπρόσθετα τόνισε ὁ ἀπόστολος ἀργότερα καί σ' ἐκεῖνον καί στούς ἄλλους πιστούς τήν πιά μεγάλη ἀλήθεια πού ζοῦμε στήν Ἐκκλησία: ὅτι ὁ Κύριος εἶναι ὄχι μόνον Παρῶν στόν κόσμο Του καί ὡς ἄνθρωπος, ἀλλά «παραδομένος» λόγω τῆς ἀγάπης Του σ' ἐμᾶς, ζώντας μέσα μας ὅπως κι ἐμεῖς μέσα σ' Ἐκεῖνον τρώγοντας τό σῶμα Του καί πίνοντας τό ἅγιο αἷμα Του.

2. Ὁ ἀπόστολος ὅμως μέ τόν λόγο του φανερώνει ἐξίσου τή μεγάλη ταπείνωση του, πού ἀποτελεῖ τή βάση καί τῆς ἀληθοῦς πίστεως στόν Χριστό. Ἐνῶ ἔχει ἐπίγνωση τῶν δυνάμεων πού ὁ Κύριος τοῦ εἶχε δώσει, καί σ' αὐτόν βεβαίως καί στούς ἄλλους μαθητές, ὅμως δέν καυχᾶται γι' αὐτές, δέν μιλάει σάν νά ἐκπορεύεται ἀπό ἐκεῖνον ἡ ὅποια θεραπευτική δύναμη. Ὁ Χριστός θερα-

πεύει, ἀπλῶς μέσω τοῦ ἀποστόλου Του ἐν προκειμένῳ, συνεπῶς καί ἡ ὅποια δόξα μπορεῖ νά προσποριστεῖ ὁ ἀπόστολος ἀνάγεται σ' Ἐκεῖνον. «Τί ἔχεις ὁ οὐκ ἔλαβες», εἶναι σάν νά λέει ὁ ἅγιος Πέτρος παρεμφερῶς μέ τόν ἀπόστολο Παῦλο, «εἰ δέ καί ἔλαβες τί καυχᾶσαι ὡς μή λαβών»;

3. Ἡ θεραπεία τοῦ Αἰνέα φαίνεται νά εἶναι σωματικῆς φύσεως –θεραπεύεται ἡ σωματική του παραλυσία– μά γνωρίζουμε ὅτι εἶναι καί ψυχικῆς πνευματικῆς φύσεως. Διότι ὁ Κύριος εἶναι «ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν καί τῶν σωμάτων»· καί πάντοτε ἡ προσφορά τῆς σωματικῆς ἱάσης ἀποτελοῦσε ἐπισφράγισμα τῆς ψυχικῆς πρώτιστα ἱάσης πού πρόσφερε. Μία σωματική ἱάση χωρίς τήν ψυχική ὡς πρόκληση μετανοίας γιά εὐρεση τοῦ Θεοῦ τί νόημα ἄλλωστε θά εἶχε; Κι εἶναι κάτι στό ὁποῖο χωλαίνουμε πολύ συχνά οἱ χριστιανοί: ζητᾶμε νά θεραπευθοῦμε σωματικά, ἀλλά γιά νά... συνεχίσουμε δυστυχῶς τόν ἐγωιστικό καί ἁμαρτωλό τρόπο ζωῆς μας!

4. Αὐτονόητα, ἀπαιτεῖται καί ἡ συνέργεια τοῦ ἀνθρώπου στήν προσφορά αὐτῆς θεραπείας. Ὁ ἀπόστολος ὡς ὄργανο τοῦ Κυρίου θεραπεύει τόν Αἰνέα, ἕναν ἀπλό καί ἄσημο ἄνθρωπο στήν περιοχή τῆς Λύδδας, ὁ ὁποῖος ὅμως ἦταν μέλος τῆς Ἐκκλησίας – βρισκόταν ἀνάμεσα στούς πιστούς. Κι ἡ ἔνταξή του αὐτῇ στήν Ἐκκλησία ἔδειχνε ἀκριβῶς ὅτι πρόσβλεπε κι αὐτός στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ· ὅτι ὁ Χριστός ἦταν ἡ ἐλπίδα καί ἡ ἄγκυρα τῆς ψυχῆς του.

Ἱερά Μονή Παναγίας Χρυσοσπηλιώτισσας
Γουριανά (Τζουμέρκα)

Κυριακή τῶν Ἁγίων Πάντων

πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ
πρ. Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοφυχιάτρου

Τὴν ἐπόμενη Κυριακὴ ἀπὸ τὴν Πεντηκοστή γιορτάζουμε ὅλους τοὺς Ἁγίους μας μαζί. Γιατί ἄραγε;

Ἄς τό σκεφθοῦμε λίγο. Ὁ Χριστὸς ἦλθε γιὰ νὰ φανερώσει τὸν Πατέρα Του. Τὸν ἀκούσαμε στό Εὐαγγέλιο τῆς Πεντηκοστῆς νὰ λέει: «Φανέρωσα τό ὄνομά σου (δηλαδή τό ποιός εἶσαι) στοὺς ἀνθρώπους». Καί σήμερα θυμόμαστε καί τιμοῦμε ὅλους ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους πού μέ τὴν ἄγια ζωὴ τους φανέρωσαν τὸν Χριστό!

Ὁ Χριστὸς ἦλθε γιὰ νὰ μᾶς ὁδηγήσει στὸν κοινὸ μας Πατέρα καί οἱ Ἅγιοι στή συνέχεια μᾶς ὁδηγοῦν στὸν Χριστό!

Ἔτσι παρατηροῦμε μιά κλιμάκωση καί μιά ἀντιστοιχία – οἱ Ἅγιοι συνεχίζουν τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ. Μέ τὸν ἕνα ἢ μέ τὸν ἄλλο τρόπο, ὑπάρχει ἄλλωστε χώρος γιὰ μεγάλη ποικιλία μέσα στήν ἀγιότητα, κάθε ἄνθρωπος χωράει!

Νά γιατί τό μεγάλο μυστήριο τῆς Πεντηκοστῆς δέν τελείωσε μέ τὴν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλὰ ὀλοκληρώνεται διαρκῶς μέσα στή ζωὴ ὅλων μας. Διότι ὅλοι λάβαμε τὴν κλήση νὰ γίνουμε Ἅγιοι! Ἡ Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πάντων εἶναι, θά λέγαμε, ἡ φυσικὴ ἐξέλιξη τῆς Πεντηκοστῆς καί ἡ δικαίωσή της.

Καί πῶς γίνεται κανεῖς Ἅγιος; Ἀδελφοί μου, στό Ἄσμα Ἀσμάτων ὁ νυμφί-

ος (πού συμβολίζει τὸν Θεό) κραυγάζει πρὸς τὴν ψυχὴ (πού ἀντιπροσωπεύει ἐμᾶς): «Βάλε με σφραγίδα στήν καρδιά σου»! Εἶναι ἡ σφραγίδα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος αὐτῇ, τὴν ὁποία λαμβάνουμε μέ τό μυστήριο τοῦ Χρίσματος. Μόνο πού ἡ ἐξωτερικὴ σφραγίδα τοῦ Ἁγίου Μύρου, πάνω στό σῶμα μας, πρέπει νὰ γίνεи καί ἐσωτερικὴ – χρειάζεται νὰ προσφέρουμε τὴν καρδιά μας ὥστε νὰ ἀποτυπωθῇ πάνω της ἡ θεϊκὴ δωρεά. Ὅχι ἀπλῶς νὰ γίνουμε καλοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ νὰ πάρει ἡ ὑπαρξὴ μας τό σχῆμα τοῦ Χριστοῦ.

Ὅ,τι ἔκαναν οἱ Ἅγιοι δηλαδή. Πάνω στήν μοναδικότητα τοῦ χαρακτήρα τοῦ καθενὸς ἀποτυπώθηκε ὁ Χριστός. Ὁ ἄνθρωπος παραμένει ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἔχοντας προσλάβει ιδιότητες τοῦ Χριστοῦ!

Μόνο ἂν βάλεις τὸν νέο Νόμο, τῆς Χάριτος, στήν καρδιά σου ἀγιάζεσαι. Μετά τὴ Μικρὰ Εἵσοδο τῆς Λειτουργίας, κατὰ τὴν ὁποία εἰσοδεύουμε τὸν Χριστό μέ τὴν μορφὴ τοῦ Εὐαγγελίου, ψάλλουμε τὰ ἀπολυτίκια τῶν Ἁγίων διότι αὐτοὶ ὑπῆρξαν ὁ καρπὸς πού ἔφερε ὁ Χριστὸς μας στὸν κόσμο. Καί ἀκολουθεῖ κατόπιν ὁ Τρισάγιος ὕμνος, γιὰ νὰ μᾶς θυμίζει τὸν ἀγιασμό μας.

Ἔτσι λοιπὸν ὁ Χριστὸς ὁμολόγησε τὸν Πατέρα Του στοὺς ἀνθρώπους, μέ λόγια

καί μέ πράξεις, ὥστε νά βλέπουμε τόν Ἰησοῦ καί νά ἀντιλαμβανόμαστε ποιός εἶναι ὁ Θεός Πατέρας πού μᾶς ἀγαπᾷ καί μᾶς ἔκανε παιδιά Του. Καί, παίρνοντας τή σκυτάλη, οἱ Ἅγιοι ὁμολογοῦν, ὅπως ἀκούσαμε στό σημερινό Εὐαγγέλιο, τόν Ἰησοῦ Χριστό, ἐπίσης μέ λόγια καί μέ ἔργα, ἔτσι ὥστε ὅσοι βλέπουν μιά τέτοια ζωή νά λένε: «Ἄρα ὑπάρχει Θεός καί μᾶς ἀγαπᾷ»!

Αὕτη εἶναι ἡ θεϊκή «σκυταλοδρομία» – ἀπό τόν Πατέρα στόν Υἱό καί Λόγο, καί ἀπό Ἐκεῖνον σέ ὅλους ἐμᾶς. Μέσω τῆς ἐνέργειας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κληρονομεῖται ἡ ἀποστολή ὥστε νά μεταδίδεται καί ἡ Χάρη.

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς στρέφει τήν προσοχή μας σέ μιά σημαντική λεπτομέρεια τῆς σημερινῆς περικοπῆς. Συγκεκριμένα γράφει: «Δέν εἶπε "ὅποιος μέ ὁμολογήσει" ἀλλά "ὅποιος μέ ὁμολογήσει μέσα σ' ἐμένα" (ἐν ἐμοί), δηλώνοντας ἔτσι τήν εὐσέβειά του διά τοῦ Χριστοῦ καί μέσω τῆς βοήθειας τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι πάλι, ἀνέφερε "θά ὁμολογήσω κι ἐγώ", ὄχι "αὐτόν", ἀλλά "μέσα σέ αὐτόν" (ἐν αὐτῷ), δηλαδή διά

Ι.Ν. Ἀγ. Θεοδώρας, Ἄρτα, λεπτομέρεια ἀνάγλυφου ἀπό τόν τάφο τῆς Ἀγίας Θεοδώρας

τῆς ἀγαθῆς ἀντιστάσεως καί καρτερίας τήν ὁποία ἐπέδειξε γιά τήν εὐσέβεια». Μέ ἄλλα λόγια, δέν πρόκειται γιά μιά ἀπλή ἀνταπόδοση ἢ ἐξωτερική ἐπιβράβευση – στήν πραγματικότητα εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός πού ἐνεργεῖ μέσα στόν ἄνθρωπο ὁ ὁποῖος Τόν ὁμολογεῖ. Καί κατὰ τήν ὥρα τῆς κρίσεως ὁ ἄνθρωπος αὐτός ἔλκεται φυσικά πρὸς τόν Χριστό διότι μέσα του κατοικεῖ ὁ Χριστός. Ἴσως ἡ λέξη «ὁμολογία» ἐδῶ νά εἶναι ἓνα σχῆμα λόγου γιά νά δείξει τήν ἐσωτερική συγγένεια Χριστοῦ καί Ἀγίων. Δέν μιλά μόνο ἡ γλῶσσα ἀλλά ἡ συνολική ὑπαρξή μας.

Καί συνεχίζει: «Δέν λέγει ὁμως τό ἴδιο γιά ἐκείνους πού δέν θά Τόν ὁμολογήσουν καί δέν θά τοὺς ὁμολογήσει, διότι ἔμειναν ἔρημοι τοῦ Θεοῦ ... καί διότι δέν βρῆκε σέ αὐτούς τίποτε πού νά μπορούσε νά χρησιμοποιήσει ὑπέρ αὐτῶν». Καί κλείνει, ἐνθυμούμενος τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Θεολόγο πού γράφει ὅτι ὅποιος ἀγαπᾷ μένει ἐν τῷ Θεῷ καί ὁ Θεός ἐν αὐτῷ: «Τό "ἐν ἐμοί" δηλώνει τήν ἀδιάσπαστη συνάφεια τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ὁμολογοῦντες» (Ὁμιλία εἰς τήν Κυριακὴν τῶν Ἀγίων Πάντων, 3-4).

Ἀδελφοί μου, ἐπειδὴ μᾶς χαρίστηκε ἡ ἀνυπολόγιστη δωρεά τῆς υἱοθεσίας, τό νά γίνουμε ἀδέλφια τοῦ Χριστοῦ, γι' αὐτό καί μᾶς δόθηκε καί τό πρόνομιο νά Τόν ὁμολογοῦμε. Ὁ ἐσωτερικός μας σύνδεσμος καί ἡ συγγένεια μέ τόν Χριστό φέρνει μέ φυσικό τρόπο καί τήν ἀμοιβαία ἀναγνώριση – καί δημόσια ὅταν αὐτό ἀπαιτοῦν οἱ περιστάσεις. Πλαστήκαμε γιά νά προστεθοῦμε στήν συντροφιά τῶν Ἀγίων.

Ἡ Α΄ Σταυροφορία καί τό Σχίσμα Ἀνατολῆς-Δύσεως

Δημητρίου Ν. Μόσχου
Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

Συνήθως χρονολογοῦμε τό Σχίσμα μεταξύ Ὁρθόδοξης καί Δυτικῆς Ἐκκλησίας τό 1054 μετά τά λεγόμενα Ἀναθέματα, ἐνῶ εἶναι γνωστό ὅτι ἐνωρίτερα εἶχε ἀρχίσει μιά πορεία ἀποξένωσης μέσα ἀπό τήν ἀνάπτυξη διαφορετικῶν πολιτιστικῶν, πολιτικῶν ἀλλά καί κοινωνικῶν ἐξελίξεων πού διαφοροποιοῦσαν τόν ρόλο τῆς Ἐκκλησίας στήν κοινωνία τῆς μεσαιωνικῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἀπό ἐκείνη τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καί τοῦ κόσμου γύρω της. Ἀνεξάρτητα ἀπό τό πῶς ἀξιολογοῦμε τά ἀναθέματα ἀπό πλευρᾶς ιστορικοκανονικῆς καί ἐκκλησιολογικῆς, τό βέβαιο εἶναι ὅτι τά γεγονότα τοῦ Ἰουλίου 1054 δέν ἔγιναν ἰδιαίτερα γνωστά στήν Ἀνατολή. Οἱ βυζαντινοί ιστορικοί τά ἀποσιωποῦν καί ἔχουμε μόνο μιά σύντομη μνεία στήν κηδεῖα τοῦ ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν Πατριάρχῃ Μιχαήλ Κηρουλλαρίου ἀπό τόν φίλο του Μιχαήλ Ψελλό. Περίπου τήν ἴδια ἐποχή ἕνας ἐπίσκοπος ἀπό τή Ρώμη ἔρχεται νά μετανόησει δίπλα στόν Συμεών τόν Νέο Θεολόγο, ἐνῶ ἀπό τήν ἔρευνα τεκμηριώνεται πλειάδα μικτῶν γάμων κυρίως ἀπό ἀρχοντικές καί αὐτοκρατορικές οἰκογένειες τῆς Ἀνατολῆς μέ ἀντίστοιχες τῆς Δύσης.

Ὡστόσο, εἶναι ἡ πολιτική πού γιά μιά ἀκόμη φορά θά ἐπηρεάσει ἀποφασιστικά τήν πορεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Στή Νότια Ἰταλία ἐγκαθίσταται μέ τή βία μιά μεγάλη ὁμάδα πολεμιστῶν μέ ἐθνοτική προέλευση ἀπό τόν Βορρᾶ, οἱ Νορμανδοί, πού ἐκδιώκουν τή «ρωμαϊκή» ἀρχή, καί κατόπιν τοὺς Ἀραβες ἀπό τή Σικελία φτιάχνοντας ἕνα δικό τους κράτος. Τήν ἴδια ἐποχή οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι εἶτε ὀργανωμένα εἶτε ἀνοργάνωτα ὡς νομαδικές Τουρκομανικές φυλές ἐδραιώνονται σταδιακά στή Μικρά Ἀσία. Ἡ κατοπινὴ ἐξέλιξη τῆς τουρκοποίησης μιᾶς περιοχῆς ιστορικῆς γιά τήν ἐλληνικὴ παιδεία καί τόν Χριστιανισμό, ὅπως εἶναι ἡ Μικρά Ἀσία, στρέφει διαρκῶς τά βλέμματα τῶν ἱστορικῶν ἐκεῖ, κι ἔτσι δέν γίνεται σαφές ὅτι πολιτικά τό βασίλειο τῶν Νορμανδῶν εἶχε μιά ἐξίσου σταθερὴ διαβρωτικὴ ἐπίδραση στή «βασιλεία τῶν Ρωμαίων» πού δέσποζε στήν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο. Ὁ λόγος ἦταν ὅτι, πιθανόν, ἤθελε νά γίνῃ ἕνα «ἄλλο Βυζάντιο» (ὅπως φαίνεται ἀπό τίς περίφημες ἐκκλησίες στό Παλέρμο καί τήν Κεφαλοῦ). Μαζί μέ τίς μακροπρόθεσμα λανθασμένες ἀποφάσεις τῆς οἰκονομικῆς ἀτέλει-

ας τῶν Ἰταλῶν ἐμπόρων στήν Ἀνατολή (καί τή συνακόλουθη δυσαρέσκεια τῶν ἐμπορικῶν τάξεων) ἦταν οἱ πραγματικοί παράγοντες διαμόρφωσης ἐνός πραγματικοῦ Σχίσματος πού ἔφθανε σέ κάθε σημεῖο βαθιά μέσα στήν κοινωνία.

Οἱ Νορμανδοί πέρασαν στό Βαλκάνια τό 1081 καί ἐπιτέθηκαν στό Βυζάντιο γιά νά τό καταστρέψουν σ' ἓναν πόλεμο πού κράτησε μέχρι τό 1085, ὅποτε τελικά νικήθηκαν μέ πολλά ἔξοδα καί θυσίες ἀπό τόν Ἀλέξιο Α' Κομνηνό. Περίπου δέκα χρόνια ἀργότερα ὁ Ἀλέξιος ζήτησε βοήθεια ἀπό τόν πάπα Οὐρβανό Β' γιά μισθοφόρους πού θά τόν βοηθοῦσαν νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τοὺς Σελτζούκους στή Μικρά Ἀσία. Τό κάλεσμα τοῦ πάπα στήν πόλη Clermond-Ferrand τό 1096 εἶχε ἓνα πολύ διαφορετικό ἀποτέλεσμα. Χιλιάδες ἀνεργοί ἱππότες καί μικροεγγενεῖς συναθροίστηκαν μέ ραμένο ἓνα σταυρό στή στολή τους καί «ἄφεση ἁμαρτιῶν» ἀπό τόν πάπα γιά νά ἐκστρατεύσουν σ' ἓνα «ἐνοπλο προσκύνημα» πού τελικά βρέθηκε νά σαρώ-

νει τά πάντα στόν δρόμο του. Ἡ Πρώτη Σταυροφορία ἔφερε τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους Ἀνατολῆς καί Δύσης σέ ἄμεση ἐπαφή μέ τόν χειρότερο τρόπο. Στίφη στρατιωτῶν πού λεηλατοῦσαν τά Βαλκάνια, ἀμοιβαία ἀπέχθεια γιά συνήθειες καί νοοτροπίες ἔδωσαν σάρκα καί ὅστᾳ στίς θρησκευτικές διαφορές. Μολονότι ὁ Ἀλέξιος μεταχειρίσθηκε ἐπιδέξια τήν ἐπικίνδυνη αὐτή δύναμη καί ἀνέκτησε καί μέρος τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅταν αὐτοί ἔφθασαν στήν Ἀντιόχεια καί θεώρησαν ὅτι οἱ Βυζαντινοί τοὺς πρόδωσαν, τήν ἐκπόρθησαν τό 1098 καί τήν κράτησαν γιά τόν ἑαυτό τους. Ἀνάμεσα στοὺς σταυροφορικούς πολέμαρχους ἦταν καί οἱ Νορμανδοί. Αὐτοί ξεσήκωσαν τοὺς πάντες γράφοντας στή Ρώμη γιά τήν *Perfideia Graecorum* (τήν «ἀπιστία τῶν Ἑλλήνων»), ἐνῶ σέ ἄλλα γράμματα καλοῦσαν τόν πάπα νά ἔρθει ὁ ἴδιος στήν πόλη τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καί νά τοὺς εὐλογήσει νά ἐξοντώσουν κάθε «αἰρετικό» μέ τή βία, εἴτε αὐτός εἶναι Ἑλληνας, εἴτε Σύρος εἴτε ὅ,τι ἄλλο! Μέσα ἀπό τέτοιες ιδέες καί ἀντιλήψεις μαζί μέ τήν ἀντικατάσταση τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, δηλαδή τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας καί ἀργότερα τῶν Ἱεροσολύμων ἀπό Λατίνους κληρικούς, θά ἄρχιζε ἡ μεγάλη περιπέτεια τῆς Χριστιανοσύνης πού θά μετέτρεπε μιά θεολογικές καί λειτουργικές διαφορές σ' ἓνα ὄργιο μισαλλοδοξίας καί θρησκευτικοῦ πολέμου πού θά συνεχιζόταν καί σέ ἄλλες διαστάσεις (ὅπως μέ τίς Μεταρρυθμιστικές κινήσεις) οὐσιαστικά μέχρι τή σύγχρονη ἐποχή.

Τ.Μ. Ἀγ. Γεωργίου, Βουλγαρέλι (Τζουμέρκα)
Λιθανάγλυφο στό κωδωνοστάσιο τῆς μονῆς

Ἰχνηλατώντας τὴν συνοδικότητα (XVI) Ἡ συνοδικότητα στὸν Ἅγιο Ἰγνάτιο Ἀντιοχείας (β)

Ἀρχιμ. Ἀμφιλοχίου Μήλτου
Δρος Θεολογίας

Ἐν, ὅπως εἶδαμε στό προηγούμενο ἄρθρο μας, οἱ ἐπιστολές τοῦ Ἁγίου Ἰγνατίου Ἀντιοχείας μαρτυροῦν μία ἀρχέγονη ἐκκλησιαστική συνοδικότητα ἐντός τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας ἢ εὐχαριστιακῆς κοινότητος, τό ἐρώτημα πού θά μᾶς ἀπασχολήσει παρακάτω εἶναι τό κατά πόσο ὁ ἀποστολικός αὐτός Πατέρας μπορεῖ νά μᾶς διαφωτίσει πάνω σέ αὐτό πού ὀνομάσαμε ἐπισκοπική συνοδικότητα. Ἡ ἐκκλησιαστική ὀργάνωση στὸν Ἅγιο Ἰγνάτιο ἀφορᾷ, ὅπως φαίνεται, στήν τοπική πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἐκκλησιολογία του ἐξαντλεῖται, λοιπόν, μόνο στήν τοπική διάσταση; Ἡ ἀπάντησή εἶναι ἀσφαλῶς ἀρνητική.

Ἡ περί Ἐκκλησίας ἀντίληψή του εἶναι ἀναμφίβολα συγχρόνως τοπική καί παγκόσμια. Ἡ ὑπαρξὴ καί μόνο τῶν ἐπιστολῶν πού ἀπευθύνει στοὺς χριστιανούς ἄλλων πόλεων ἢ καλύτερα τοπικῶν Ἐκκλησιῶν ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς ὑπερτοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς του συνείδησης. Ἐπιπλέον, ὁ Ἰγνάτιος εἶναι ὁ πρῶτος πού ἐφάρμοσε στήν Ἐκκλησία τό ἐπίθετο καθολική καί ἡ πρώτη αὐτῇ ἐμφάνιση τῆς φράσης καθολική Ἐκκλησία δείχνει πῶς ὁ πρῶτος χριστιανισμός ἀντιλαμβάνόταν τὴν ὅλη Ἐκκλησία. Βέβαια, οἱ ἐπιστολές του δέν μᾶς παρέχουν πληροφορίες ἢ θεολογικά

στοιχεῖα πάνω στίς σχέσεις μεταξύ τῶν ἐπισκόπων. Ὡστόσο, διαμέσου αὐτῶν διαπιστώνουμε σαφέστατα τό ἐνδιαφέρον ἑνός ἐπισκόπου μίας Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἐνότητα τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, τὸν πανομοιότυπο ρόλο τοῦ κάθε ἐπισκόπου καθὼς καί τὴν ἐνότητα μεταξύ τους, ἀφοῦ «οἱ ἐπίσκοποι, οἱ κατὰ τὰ πέρατα ὀρισθέντες, ἐν Ἰησοῦ γνώμη εἰσίν» (Ἐφεσ. 3,2). Ἡ φράση αὐτὴ ἀπὸ τὴν Ἐπιστολὴ πρὸς Ἐφεσίους μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ὑπερτοπική συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας συνδέεται οὐσιαστικά μέ τοὺς ἐπισκόπους καί τὴν ἐνότητά τους. Ἄν τὰ παραπάνω εἶναι ὅλα ὅσα θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὡς πρὸς τό θέμα τῆς συνοδικότητος τῶν ἐπισκόπων στὸν Ἰγνάτιο Ἀντιοχείας, μία συνολικὴ θεώρηση τῆς ἐκκλησιολογίας του δείχνει ὅτι εἶναι καθοριστικὴ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς συνοδικῆς λειτουργίας τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος.

1. Ἡ τοπικὴ Ἐκκλησία ὡς καθολικὴ Ἐκκλησία. Στό κεφ. 8 τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς Σμυρναίους, ὁ Ἅγιος Ἰγνάτιος, γράφει: «Ὅπου ἂν φανῇ ὁ ἐπίσκοπος, ἐκεῖ τὸ πλῆθος ἔστω, ὥσπερ ὅπου ἂν ᾖ Χριστὸς Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία». Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού ἀπαντᾶται στήν χριστιανικὴ γραμματεία ἡ ἔκφραση «Καθολικὴ Ἐκκλησία». Χωρὶς

νά εισέλθουμε στή συζήτηση γιά τήν ἐρμηνεία αὐτῆς τῆς φράσης, θεωροῦμε ἀπαραίτητο νά ἐπισημάνουμε τή σημασία της.

Ἀποτελεῖ κοινό τόπο στούς ἐρευνητές ὅτι τό ἐπίθετο «καθολική» στόν Ἰγνάτιο δέν μπορεῖ νά σημαίνει «οἰκουμενική» ἢ παγκόσμια (μέ τήν ἔννοια τῆς γεωγραφικῆς ἐξάπλωσης) ἢ, τουλάχιστον, ὄχι μόνο «οἰκουμενική», ἀλλά μάλλον τήν Ἐκκλησία στήν πληρότητά της, στήν ἐνότητά της ἢ στήν αὐθεντικότητά της. Σύμφωνα μ' ἕναν εἰδικό, τόν R.W. Schoedel, ἡ τοπική Ἐκκλησία, τό «πλῆθος», δέν πρέπει νά θεωρηθεῖ σέ ἀντίθεση μέ τήν Καθολική Ἐκκλησία, ἀλλά ὡς ταυτόσημη μέ αὐτήν, καθῶς, σέ αὐτό τό πλαίσιο, ὁ χαρακτηρισμός καθολική ἀναφέρεται στήν Ἐκκλησία στήν ὁλότητά της, ἡ ὁποία ἐκ φύσεως ἀντιστέκεται στή διαίρεση. Εἶναι μέ αὐτή τήν ἔννοια πού ὁ ὅρος καθολικός καταγράφεται στίς πηγές μέχρι τήν υἱοθέτησή του ἀπό τό Σύμβολο τῆς Πίστεως τῆς Νίκαιας-Κωνσταντινουπόλεως (325 καί 381).

Ὅσον ἀφορᾷ τή σύγκριση μεταξύ τῆς τοπικῆς κοινότητας καί τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ θεοφόρος Ἰγνάτιος, σέ αὐτή τή φράση, δέν ἐπιδιώκει μόνο νά παραλληλίσει δύο πραγματικότητες (τή μία συγκεκριμένη, πιο μερική, καί τήν ἄλλη πιο γενική, πού ἐμπεριέχει μία ὁλότητα), ἀλλά καί νά τίς ταυτίσει. Δέν ὑπάρχει ἀντίθεση μεταξύ τοπικότητας καί καθολικότητας στόν ἅγιο Ἰγνάτιο ἄλλα μάλλον ταύτιση τῶν δύο διαστάσεων. Σύμφωνα μέ τόν μακαριστό Μητροπολίτη Περγάμου Ἰωάννη Ζηζιούλα, πρόκειται γιά μία ὄντολογική καί ὄχι ἀπλῶς ἀναλο-

γική ταύτιση μεταξύ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καί τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ θεσμός τῶν συνόδων ἢ ἀκόμη καί τῶν ἴδιων τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων θά βασιστεῖ ἀκριβῶς σέ αὐτήν τήν ἀρχή: ἡ ὅλη Ἐκκλησία δέν εἶναι ἄθροισμα τῶν ἐπιμέρους Ἐκκλησιῶν ἀλλά σέ κάθε τοπική Ἐκκλησίαπραγματώνεται καί βιώνεται ἡ καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας. Γιά νά διασφαλιστεῖ ἡ ἐνότητα τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν ἢ κοινοτήτων, ἡ Ἐκκλησία δέν θά ἐφεύρει ἕναν ἐπικεφαλῆς, ἄς ποῦμε ἕναν ὑπερεπίσκοπο, ἀλλά ἕνα συνοδικό σύστημα τό ὁποῖο θά ἐξασφαλίζει τήν κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν μέσω τῆς κοινωνίας τῶν ἐπισκόπων καί μέσα ἀπό αὐτή τήν κοινωνία θά διασφαλίσει τήν ἐνότητα τῆς μίας Ἐκκλησίας.

2. Ἡ ταύτιση ἐπισκόπου καί κοινότητας. Ἡ διπλή συσχέτιση πού εἶδαμε στό περίφημο χωρίο 8,2 τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς Σμυρναίους, δηλαδή, ἀφ' ἑνός, μεταξύ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας καί τῆς ὅλης Ἐκκλησίας καί, ἀφ' ἑτέρου, μεταξύ τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ ἐπισκόπου, ἐνέχει μία κρίσιμη σημασία γιά τήν σχέση τοῦ ἐπισκόπου μέ τήν κοινότητά του. Ἡ στενή καί βαθιά ἔνωσή τους, ἡ ὁποία ἐνισχύεται ἀπό τόν δεσμό πού συνδέει τήν Εὐχαριστία μέ τόν ἐπίσκοπο καί εἶναι τό πλαίσιο αὐτοῦ τοῦ χωρίου ὁδηγεῖ στήν παρατήρηση ὅτι «ὁ ἐπίσκοπος ταυτίζεται μέ ὁλόκληρη τήν τοπική Ἐκκλησία». Πράγματι, σέ πολλές περιπτώσεις, ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος βλέπει, παραδόξως, στό πρόσωπο τοῦ ἐπισκόπου τήν Ἐκκλησία τῆς Ἐφέσου ἢ τῶν Τραλλιανῶν. Γιά παράδειγμα, γράφει στούς Τραλλιανούς (1,1): «ὥστε νά μπορῶ νά

βλέπω σέ αὐτόν [τόν ἐπίσκοπο Πολύβιο] ὁλόκληρη τήν κοινότητά σας [πλήθος]».

Ἄν ὅλες οἱ μελλοντικές Σύνοδοι θά ἀποτελέσουν συνάξεις ἐπισκόπων, αὐτό συμβαίνει ἀκριβῶς ἐπειδή ὁ ἐπίσκοπος ἐκπροσωπεῖ τήν τοπική του Ἐκκλησία, ὅπως μαρτυρεῖ πρῶτος ὁ ἱερός Ἰγνάτιος. Μέ αὐτή τήν ἔννοια, ὁ κάθε ἐπίσκοπος θά μπορούσε νά χαρακτηριστεῖ ὡς μία «ἀνακεφαλαιωτική ἢ συλλογική προσωπικότητα» τῆς εὐχαριστιακῆς του κοινότητος, ἥτοι τῆς τοπικῆς του Ἐκκλησίας, μία σχέση πού ἀπορρέει ἀπό τό λειτουργημα τοῦ ὡς τοῦ κατ' ἐξοχὴν προεστῶτος τῆς εὐχαριστιακῆς συνάξεως.

3. Ἀπό τό συνέδριον τῶν πρεσβυτέρων στήν σύνοδο τῶν ἐπισκόπων. Τό ἐκκλησιολογικό μοντέλο τοῦ Ἰγνατίου συνδέεται ἔμμεσα ἀπό πολλούς θεολόγους μέ τή μεταγενέστερη ἐμφάνιση τοῦ συνοδικοῦ φαινομένου. Ἡ ἐκκλησιαστική δομή τοῦ Ἰγνατίου, δηλαδή ὁ ἐπίσκοπος καί τό πρεσβυτερίο του, θεωρεῖται ὡς ἓνα πρῶιμο στάδιο τοῦ θεσμοῦ τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων. Αὐτό βασιζέται στήν συσχέτιση τοῦ ὅρου συνέδριον τῶν πρεσβυτέρων, πού χρησιμοποιεῖ ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, μέ τόν ὅρο σύνοδος. Ἔτσι, ἡ ἀρχέγονη συνοδικότητα σέ ἐπίπεδο τοπικῆς Ἐκκλησίας, πού συναντᾶται στόν ἅγιο Ἰγνάτιο, καθώς καί ὅλη ἡ θεολογία του σχετικά μέ τή σχέση μεταξύ Εὐχαριστίας, ἐπισκόπου καί Ἐκκλησίας, ἀποτελοῦν τή βάση καί τήν προϋπόθεση γιά τή μεταγενέστερη μετάβαση στή συνοδικότητα τῶν ἐπισκόπων.

Αὐτό, ὡστόσο, δέν σημαίνει ὅτι οἱ συνηθῆκες λειτουργίας τοῦ συμβουλίου τοῦ

ἐπισκόπου (πού ἀποτελεῖται ἀπό τούς πρεσβυτέρους) θά εἶναι οἱ ἴδιες μέ αὐτές τῆς ἐπισκοπικῆς συνόδου, καί αὐτό γιά δύο λόγους. Πρῶτον, οἱ ἐπίσκοποι μοιράζονται τήν ἴδια ιδιότητα ἢ τό ἴδιο ἐπισκοπικό ἀξίωμα (ἐξ οὗ καί ἡ ἰσότητά τους) καί συνεπῶς δέν ἔχουμε ἐδῶ τόν ἴδιο τύπο σχέσεων πού ὑπάρχουν μεταξύ ἐπισκόπου καί πρεσβυτέρων. Δεύτερον, τό συνέδριον τοῦ ἐπισκόπου λειτουργεῖ ἐντός τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, τήν ὁποία καί διευθύνει. Ἀντιθέτως, ἡ σύνοδος τῶν ἐπισκόπων δέν ἐντάσσεται στό πλαίσιο μίας μεγαλύτερης ἐκκλησιακῆς ὄντοτητας πού αὐτοῖ διιοκοῦν συλλογικά, ἀλλά, ὅπως θά δοῦμε ἀργότερα στόν Κυπριανό, ὁ λόγος ὑπαρξῆς μίας συνόδου εἶναι μᾶλλον ἡ διατήρηση τῆς κοινωνίας μεταξύ τῶν κοινοτήτων. Στή σκέψη τοῦ Ἰγνατίου, ὅπως καί στίς ἄλλες πατερικές πηγές, δέν ὑπάρχει κάποιος ἀνώτερος ὀργανισμός πού νά συνενώνει τίς τοπικές Ἐκκλησίες. Αὐτό σημαίνει ὅτι οἱ τοπικές Ἐκκλησίες καί οἱ ἐπίσκοποι τους δέν ἀποτελοῦν μέλη μίας ὑπερεκκλησίας μέ τήν ἔννοια πού ἔχει ἡ τοπική Ἐκκλησία. Κατά τήν πρώτη χιλιετία, στίς πηγές, ὁ ὅρος Ἐκκλησία ἀναφέρεται στήν ἐπισκοπή, τήν τοπική Ἐκκλησία (πού συγκροτεῖται εὐχαριστιακά), καί μόνο ἀργότερα θά χρησιμοποιηθεῖ καταχρηστικά γιά μία κατά τόπον «Ἐκκλησία», δηλαδή ἓνα Πατριαρχεῖο ἢ μία Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία. Ἡ ἐκκλησιολογία αὐτή τοῦ Ἀγίου Ἰγνατίου ἔγινε ἀποδεκτή καί ἀναπτύχθηκε στήν συνέχεια τόσο ἀπό τούς κατοπινούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὅσο καί ἀπό τούς κανόνες τῶν Συνόδων.

Ἄξιος - Ἀπολυτίκια

π. Χρυσοβαλάντη Θεοδώρου

προϊστ. Ἰ.Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Ἀγ. Στεφάνου Ἀττικῆς, Δρος Λειτουργικῆς

Ἄξιος. Εἶναι τό ἐπιφώνημα τοῦ λαοῦ κατὰ τήν τελετή τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης σέ ὅποιονδῆποτε βαθμό καί κυρίως κατὰ τήν ἔνδυση τοῦ χειροτονοῦμενου μέ τά χαρακτηριστικά τοῦ βαθμοῦ του ἄμφια.

Μέ τό ἐπιφώνημα αὐτό ὁ λαός ἐκφράζει τήν ἐπιδοκιμασία του ἢ καί τήν εὐχή του γιά τόν πρωτοεμφανιζόμενο νέο κληρικό ἤδη τήν ἐποχή τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ Θεσσαλονίκης (15^{ος} αἰ.).

Παλαιότερα όμως, όταν ή έκλογή τῶν κληρικῶν γινόταν μέ τή συμμετοχή τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας, τό ἐπιφώνημα «Ἄξιος» εἶχε τήν ἔννοια τῆς γνώμης ἥ τῆς ψήφου τοῦ λαοῦ γιά τήν ἐκλογή ἑνός συγκεκριμένου προσώπου. Ἔτσι, διαβάζουμε στίς Διαταγές τῶν Ἀποστόλων: «Ὁ Ἐπίσκοπος νά χειροτονεῖται, σύμφωνα μέ ὅσα διατάξαμε ὅλοι ἀπό κοινοῦ προηγουμένως, ὁ ἄμεμπτος σέ ὅλα, ὁ ἄριστος, ὁ ἐκλεγμένος ἀπό τό σύνολο τοῦ λαοῦ. Ὅταν αὐτός ὑποδειχθεῖ καί γίνει ἄρεστός, νά συνέρχεται ὅλος ὁ λαός μαζί μέ τούς πρεσβυτέρους καί τούς παρόντες Ἐπισκόπους σέ ἡμέρα Κυριακή, γιά νά τόν ἐγκρίνει. Ὁ πρόκριτος τῶν ἄλλων νά ἐρωτᾷ τό πρεσβυτέριο καί τόν λαό, ἐάν εἶναι αὐτός πού θέλουν γιά ἄρχοντά τους. Καί ἀφοῦ συμφωνήσουν νά τούς ἐρωτᾷ πάλι, ἐάν

βεβαιώνουν όλοι ότι είναι άξιος γι' αυτό
τό μεγάλο και λαμπρό άξίωμα...».

Ἀπόδειπνον. Ἔτσι λέγεται ἡ Ἀκολουθία πού φάλλεται μετὰ τό δείπνο. Στήν ἀρχή ἦταν ἡ ἀτομική προσευχή τῶν μοναχῶν πού ἔγινε ἀργότερα κοινή. Ὑπάρχει τό Μικρό καί τό Μεγάλο Ἀπόδειπνο. Στό Ἀπόδειπνο γίνεται ὑπόμνηση τοῦ θανάτου, ἀφοῦ ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ νύχτα καί γενικά τό σκοτάδι συμβολίζει τόν θάνατο καί τόν χρόνο στόν ὁποῖο ἐνεργεῖ ὁ διάβολος. Μέ τήν προσευχή μας στό Ἀπόδειπνο, ζητοῦμε ἡ νύχτα πού ἔρχεται νά εἶναι ἀνεπηρέαστη ἀπό κάθε σατανική ἐνέργεια.

Ἀπόδοση ἑορτῆς. Ἡ ἐκκλησία μας, θέλοντας νά χαράξει βαθιά τήν ἀνάμνηση τῶν γεγονότων τῶν μεγάλων Δεσποτικῶν καί Θεομητορικῶν ἑορτῶν στούς πιστούς, τούς προετοιμάζει ἀπό πρὶν μέ προεόρτια τροπάρια, ἀλλά καί μετὰ τήν ἑορτή γιά ἀρκετεῖς ἡμέρες στή λατρεία τῆς ἀναφέρεται σ' αὐτήν. Στό τέλος τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, συνήθως ὀκτώ, γίνεται ἡ «ἀπόδοσις τῆς ἑορτῆς». Ἔτσι, ὅσοι πιστοί γιά εὐλογες αἰτίες δέν μπόρεσαν νά βρεθοῦν στή σύναξη τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ κατὰ τήν μεγάλη μέρα τῆς ἑορτῆς, θά ἀκούσουν ὕμνους τῆς ἑορτῆς τήν

Κυριακή πού όπωσδήποτε πέφτει μέσα στό όκταήμερο μέχρι τήν απόδοσή της, αλλά και τήν ήμέρα τής αποδόσεώς της.

Ἀπόκρεω Κυριακή. Είναι ή τρίτη Κυριακή τής προπαρασκευαστικής, γιά τή μεγάλη Τεσσαρακοστή, περιόδου καί ή τελευταία ήμέρα τής κρεοφαγίας. Από τήν έπομένη (Δευτέρα τής Τυρινής) παύουμε νά τρώμε κρέας μέχρι τό Πάσχα.

Ἀπόλωση (-ις) ή Ἀπόλουτρον. Σύμφωνα μέ τήν παλαιά συνήθεια, οί νεοβαπτισμένοι Χριστιανοί, γιά έπτά ήμέρες μετά τό Βάπτισμά τους, φοροῦσαν τά λευκά τους ρούχα καί απέιχαν από τό λουτρό. Κατά τήν έβδομη ήμέρα στόν ναό ή στό Βαπτιστήριο σέ ειδική τελετή πού γινόταν από τόν ιερέα, έβγαζαν τίς λευκές στολές στόν προθάλαμο τοῦ βαπτιστηρίου κι έκαναν τό πρῶτο τους λουτρό «έν ιδιάζοντι τόπω» (βλ. π.χ. Π. Τρεμπέλα, *Μικρόν Εὐχολόγιον*, τ. 1, σ. 316-317), ἴσως κατ' απομίμηση τής προερχόμενης καί μή διατηρηθείσης έκ τῶν αποκρύφων κειμένων έορτής τοῦ «ἀπολούσματος τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ» (15 Ἰανουαρίου), πού αναφέρεται σέ κάποια χειρόγραφα (π.χ. Paris. gr. 277 9^{ος} αἰ. φ. 119v, Paris. Suppl. gr. 1155 10^{ος} αἰ. φ. 22r)

Ἡ απόλωση γίνεται τήν ὄγδοη ήμέρα τήν μετά τήν γήινη έβδόμη, πού συμβολίζει τήν «ὀγδοάδα τοῦ μέλλοντος», τήν αἰώνια ήμέρα μετά τή «συντέλεια τοῦ αἰῶνος» (Ματθ 13, 49).

Σιγά-σιγά ή απόλωση περιορίστηκε καί είναι σήμερα ένωμένη μέ τήν Ἀκολουθία τοῦ Βαπτίσματος καί γί-

νεται μόνο μέ σπόγγιση (σκούπισμα) τοῦ παιδιοῦ μέ νερό από τόν Ἱερέα, καθώς αὐτός λέει τή φράση: «Ἐβαπτίσθης, έφωτίσθης, έμυρώθης, ήγιάσθης, ἀπελούσθης, εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν».

Ἀπολυτίκια. Τροπάρια πού ὀνομάστηκαν ἔτσι γιατί ψάλλονται κατά τήν απόλυση τοῦ Ἑσπερινοῦ καί τοῦ Ὁρθρου. Περιέχουν μέ συντομία τήν ὑπόθεση τής γιορτῆς τής ήμέρας. Ὑπάρχει ὅμως καί ή ἀποψη ὅτι τό ὄνομά τους τό πήραν γιατί ψάλλονται μετά τό «Νῦν ἀπολύεις...».

Εἶναι από τά ἀρχαιότερα καί τά πιό γνωστά τροπάρια τής Ἐκκλησίας. Κάθε γιορτή ἔχει τό δικό της Ἀπολυτίκιο, γι' αὐτό καί χαρακτηρίζονται ὡς Ἀναστάσιμα, Δεσποτικά, Θεομητορικά ή καί Ἁγίων (κοινά κατ' ἀρχάς).

Τά ἀπολυτίκια εἶναι τά κατ' ἐξοχήν λεγόμενα τροπάρια, γι' αὐτό καί στά παλαιότερα λειτουργικά βιβλία χαρακτηρίζονται ἀπλῶς ὡς «τροπάρια». Καί από μουσικῆς πλευρᾶς ἀνήκουν στίς πιό ἀπλές ἐκκλησιαστικές ψαλμωδίες, ὥστε νά μποροῦν νά τά ψάλλουν ὅλοι σχεδόν οἱ πιστοί, τόσο τήν ὥρα τής λατρείας ὅσο καί στό σπίτι τους.

Ι.Μ. Κάτω Παναγιᾶς (Γενεσίου Θεοτόκου), Ἄρτα, ἀρχαῖο ἀνάγλυφο έντοιχισμένο στόν ναό

III. Ἡ πολιτική κατάσταση κατά τόν 9^ο αἰ.

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ἀγίων Ἀναργύρων Ψυρρῆ

Ἡ πολιτική κατάσταση στήν Κεντρική Εὐρώπη κατά τόν 9^ο αἰ. διακρίνεται ἀπό τόν ἔντονο ἀνταγωνισμό τῶν δυνάμεων τῆς εὐρύτερης περιοχῆς γιά τήν διεύρυνση τῆς κυριαρχίας καί τήν δημιουργία συστήματος συμμαχιῶν πρὸς ἐγκλωβισμό τῶν ἀντιπάλων. Πρωταγωνιστής ὅλων τῶν κινήσεων εἶναι ἡ Φραγκική αὐτοκρατορία τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὁποῖος τά Χριστούγεννα τοῦ 800 στέφθηκε ὡς αὐτοκράτορας τῶν Ρωμαίων ἀπό τόν πάπα Λεοντα Γ', μέ ὅλες τίς συνέπειες καί τίς πολιτικές προεκτάσεις στίς σχέσεις μέ τήν Κωνσταντινούπολη.

Μετά τήν συνθήκη τοῦ Βερντέν (843), κατά τήν ὁποία ὁ Λουδοβίκος ὁ Εὐσεβής διεμοίρασε στούς γιούς του τό ἐκτεταμένο κράτος, κληρονομία τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ἡ Σαξωνία, ἡ Σουαβία καί ἡ Βαυαρία, χῶρες γερμανικές, περιῆλθαν στόν Λουδοβίκο τόν Γερμανικό, ἡ Francia Orientalis, πού ὀνομάσθηκε Γερμανία. Ὁ Κάρολος ὁ Φαλακρός ἔλαβε τό δυτικό τμήμα μέ τήν Γαλλία, τή Francia Occidentalis, καί ὁ Λοθάριος τήν Ἰταλία.

Ἀπό τούς παραπάνω, ἐκεῖνος πού ἐνδιαφέρει περισσότερο εἶναι ὁ Λουδοβίκος ὁ Γερμανικός, ὁ ὁποῖος συνεχίζοντας τήν ἐπεκτατική πολιτική τοῦ Καρόλου

πρὸς ἀνατολάς, ἐπέβαλε τήν ἐπικυριαρχία του στούς Σλάβους τῆς Μοραβίας, ἡ ὁποία ἐκφραζόταν μέ τήν ἀποστολή ἀντιπροσώπων στήν γερμανική Δίαιτα. Ἡ ἐπέμβαση τοῦ Λουδοβίκου ἐνίσχυσε ἐπικίνδυνα τήν γερμανική ἐπιρροή, πολιτική καί ἐκκλησιαστική, στήν Κεντρική Εὐρώπη. Ἡ κατάσταση ὅμως ἄλλαξε ὅταν ὁ ἡγεμόνας τῆς Μοραβίας Ραστισλάβος (846-870) ἐπεξέτεινε τό κράτος του μέχρι τόν ποταμό Τισσό (Θάιδα) καί δημιούργησε τό κράτος τῆς Μεγάλης Μοραβίας καί τότε διέκοψε (850) τίς σχέσεις του μέ τό Φραγκικό κράτος καί δέν ἀπέστειλε ἀντιπροσώπους στήν Δίαιτα.

α) *Ἡ Μεγάλη Μοραβία.* Ἡ Μεγάλη Μοραβία¹ ὑπῆρξε τό πρῶτο γνωστό ὀργανωμένο σλαβικό κράτος στήν Κεντρική Εὐρώπη, τοῦ ὁποῖου ὅμως ἡ ἀρχή χάνεται στό σκοτεινό παρελθόν. Πολύ ἐνωρίτερα, τόν 7^ο αἰ., στήν ἴδια περίπου περιοχή εἶχε ἰδρυθεῖ ἓνα ἄλλο ἐφήμερο σλαβικό κράτος, τοῦ ὁποῖου ἡ ἱστορία εἶναι ἐξίσου αἰνιγματική καί παράξενη. Τό ἔτος 623 οἱ Σλάβοι πού ἦταν ὑποτελεῖς στούς Ἀβάρους ἐπαναστάτησαν· οἱ γείτονές τους Φράγκοι δέν ἔμειναν ἀδιάφοροι καί ἐνίσχυσαν τήν κίνηση

αυτή. Ἐπικεφαλῆς τέθηκε ἓνας Φράγκος ἔμπορος, ὁ Σάμος, ὁ ὁποῖος κατόρθωσε νά συνενώσει τούς ἐπαναστάτες καί τελικά νά τούς θέσει ὑπὸ τὴν διοίκησή του. Τό σλαβικό κράτος πού προέκυψε περιελάμβανε περιοχή, πού δέν ἔχει καθορισθεῖ μέ ἀκρίβεια, πάντως κάπου μεταξύ Μοραβίας, Βοημίας καί κάτω Αὐστρίας, Καρινθίας. Πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἦταν ἡ πόλη Βογαστιμπούργκ, ἄγνωστης τοποθεσίας. Τό κράτος ἀναγνωρίσθηκε ἀπὸ τούς Φράγκους ὡς ἀνεξάρτητο, ἀλλὰ δέν ἐπιβίωσε ἐπὶ πολὺ καί τό 659, ὅταν πέθανε ὁ Σάμος, διαλύθηκε.

Γιὰ ἓναν αἰῶνα ἀγνοεῖται ἡ πολιτική κατάσταση τῶν Σλάβων τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης ἕως τὰ χρόνια τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου. Ἡ ἐπέκταση τοῦ Καρόλου ἀνατολικά εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τὴν κατάκτηση τῆς Βαυαρίας, ὅλης τῆς σημερινῆς Τσεχίας καί Σλοβακίας, ὥστε οἱ πιέσεις ἐπὶ τῶν Σλάβων νά προκάλεσουν τὴν ἀντίδρασή τους.

Στὴν Μοραβία ὑπῆρχε ἓνα μοναρχικό σύστημα διακυβερνήσεως, σέ ἀντίθεση μέ τὴν Βοημία, ὅπου οἱ πρίγκιπες ἀσχοῦσαν τοπικό ἔλεγχο ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐπικυριάρχου Καρόλου. Στά χρόνια αὐτά ὁ ἡγεμόνας τῆς Μοραβίας Μοϊμίρ ἐξεδίωξε ἀπὸ τὴν Σλοβακία τὸν ἡγεμόνα Πριμπίνα, ὑποτελῆ στοὺς Φράγκους καί ἐνοποίησε τὴν περιοχή. Ὁ ἐπόμενος ἡγεμόνας Ραστισλάβος βελτίωσε ἀκόμη περισσότερο τὴν θέση του καί προσάρτησε στὸ κράτος του ὅλη τὴν Βοημία, ἀκόμη τίς βόρειες περιοχές τῆς Οὐγγαρίας καί τίς νότιες τῆς Πολωνίας. Τό κράτος πού δημιουργήσε ὁ Ραστισλάβος ὀνομάσθηκε ἀπὸ τὸν Βυζαντινὸ λόγιο

αὐτοκράτορα τοῦ 10^{ου} αἰ. Κωνσταντῖνο Πορφυρογέννητο *Μεγάλῃ Μοραβία* σέ ἀντιδιαστολή μέ τὴν περιοχή πού βρίσκεται νοτιότερα τοῦ ποταμοῦ Μοράβα, τὴν Μοραβία.

Οἱ προσπάθειες τοῦ Λουδοβίκου τό 855 νά ἐπαναφέρει τὴν Μοραβία στὴν ἐπικυριαρχία του ἀπέτυχαν οἰκτρῶς. Ἐδῶσε μάλιστα ἀφορμὴ στὸν Ραστισλάβο νά ὑποστηρίξει τὸν γιό τοῦ Λουδοβίκου, Καρλομάνο, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπαναστατήσει κατὰ τοῦ πατρός του (861). Ἀνίσχυρος ὁ Λουδοβίκος νά ἀντιμετωπίσει μόνος του τὸν Ραστισλάβο ἀνεζήτησε σύμμαχο τὸν χαγάνο τῶν Βουλγάρων Βόρι.

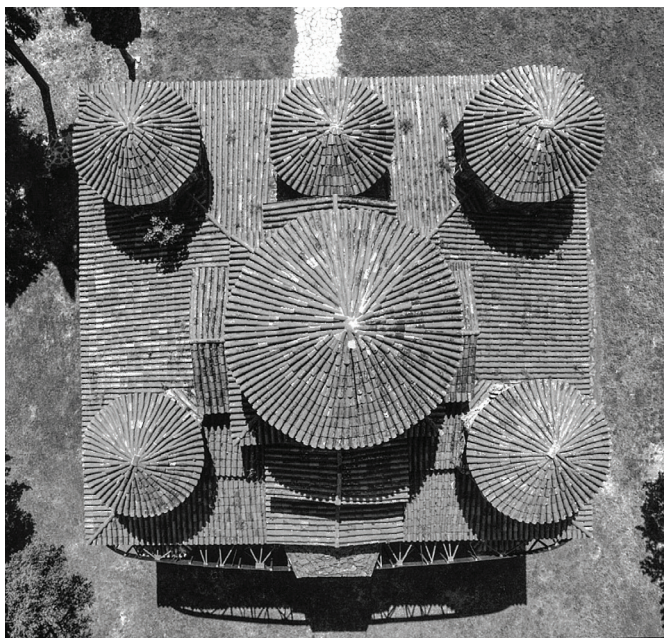
Ὁ Βόρις εἶχε κάθε λόγο νά αἰσθάνεται ἀπειλούμενος ἀπὸ τὴν μεγάλη αὐξηση τῆς ἰσχύος τῶν Μοραβῶν καθότι εἶχε ἐπεκτείνει τὸ κράτος του δυτικά καί ὁ Ραστισλάβος ἀνατολικά μέ συνέπεια νά ἔρθουν σέ ἐπαφὴ ὁ πρῶτος νά αἰσθάνεται τὴν ἀπειλὴ τῶν Μοραβῶν ἐντονότερη σέ συνδυασμὸ μέ τὴν ἐκ νότου πίεση τῶν Βυζαντινῶν.

Οἱ διαπραγματεύσεις μεταξύ Φράγκων καί Βουλγάρων ἔφθασαν σέ αἵσιον πέρας τό 863. Ἐπιστολὴ τοῦ πάπα Νικολάου Α' (858-867) ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ συμφωνία μεταξύ τῶν δύο παραπάνω εἶχε ἐπιτευχθεῖ καί ἐπρόκειτο νά συνανηθοῦν οἱ δύο ἡγεμόνες στὴν Tuln, τῆς Κάτω Αὐστρίας γιὰ νά συζητήσουν τίς λεπτομέρειες καί νά ἐπισφραγίσουν τὴν συμφωνία μέ τὴν προσέλευση στὸν Χριστιανισμό ὑπὸ τὸν Ρῶμη.² Ἀκόμη περισσότερο, ὁ πάπας Νικόλαος τό 864 εὐλόγησε τὴν ἐκστρατεία τοῦ Λουδοβίκου κατὰ τοῦ Ραστισλάβου.³ Ἡ παρα-

πάνω ἐπιστολή ἀποκαλύπτει, ἐπίσης, τὸ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ρώμης γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς κυριαρχίας της στὸ Ἀνατολικὸ Ἰλλυρικό, τὸ ὁποῖο εἶχε ὑπαχθεῖ τὸ 726 στὴν δικαιοδοσίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἄς σημειώσουμε, τέλος, ὅτι τὴν ἐποχὴ αὐτὴ οἱ σχέσεις Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως διέρχονταν σοβαρὴ κρίση λόγω τῆς δεσποτικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ πάπα Νικολάου καὶ τῆς ἀντιπαθείας του ἔναντι τοῦ πατριάρχου Φωτίου (858-867, 879-886), μέ τραγικὴ κατάληξη νὰ διακοποῦν τὸ 867 μετὰ τὴν καταδίκη ὡς αἵρετικοῦ καὶ τὸν ἀναθεματισμὸ τοῦ πάπα Νικολάου ἀπὸ σύνοδο στὴν Κωνσταντινούπολη.

Κατόπιν ὅλων αὐτῶν τῶν κινήσεων, ὁ Μοραβὸς ἡγεμόνας στράφηκε πρὸς ἀναζήτηση συμμάχων στὴν Ἀνατολὴ καὶ ἔτσι ἔστειλε πρεσβεία στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ διοικῶν τίς ὑποθέσεις τοῦ κράτους καίσαρ Βάρδας διέγνωσε ἀμέσως τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως καὶ τίς συνέπειες αὐτῆς τῆς προσεγγίσεως Φράγκων καὶ Βουλγάρων, καθὼς καὶ τὴν εὐκαιρίᾳ περικυκλώσεως τῆς Βουλγαρίας· ἔσπευσε, λοιπόν, νὰ ἀποδεχθεῖ τὴν συμμαχίᾳ. Στὸ ἔργο αὐτό τὸν ἐνθάρρυνε ὁ ὀξύνους πατριάρχης Φώτιος, ὁ ὁποῖος ἀμέσως ἀντελήφθη τὴν δυναμικὴ τῆς προκλήσεως καὶ ἔσπευσε νὰ συνεργασθεῖ.⁴

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. P. Kouřil (ἔκδ.), *Great Moravia and the Beginnings of Christianity*, Brno 2014. 2. PL 119, 875. 3. PL 119, 872. 4. Βλ. Π. Χρήστου, «Ἐπιδιώξεις τῆς ἀποστολῆς Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς τὴν Κ. Εὐρώπην», στὸ *Κυρίλλω καὶ Μεθοδίω τόμος ἐόρτιος*, 1, Θεσσαλονίκη 1966, σ. 3-10.

Τ. Ν. Παναγίας Παρηγορήτισσας,
Ἄρτα

Σμιθιανοί. Μιά Νορβηγική αίρεση

Πρωτ. Βασιλείου Α. Γεωργόπουλου
Αναπλ. Καθηγητού Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

Τό όνομα Σμιθιανοί ή Οί φίλοι του Smith ή Νορβηγικό Κίνημα σχετίζεται με τον ιδρυτή του κινήματος, τον Νορβηγό Μεθοδιστή Johan Oskar Smith (1871-1943). Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, είχε δύο θρησκευτικές εμπειρίες που ήταν καθοριστικές για τη ζωή του. Στις 17 Μαΐου 1898, παρακολούθησε μία λειτουργία των Μεθοδιστών και μετά πέρασε πολύ καιρό προσευχόμενος με έναν φίλο του. Τό επόμενο βράδυ ήταν σέ επιφυλακή στο πλοίο του. Ξαφνικά τον γέμισε μία απερίγραπτη χαρά. Τότε βεβαιώθηκε για τη συγχώρεση των αμαρτιών του και για την αποδοχή του από τον Θεό. Δύο χρόνια αργότερα, τό 1900, βίωσε τη δεύτερη εμπειρία, όταν «γέμισε με Άγιο Πνεύμα».

Μετά από αυτές τις εμπειρίες, ό J.O. Smith άφησε τη Μεθοδιστική Έκκλησία, και αποφάσισε νά άφοσιωθεί στή συγκέντρωση της «Νύφης-Έκκλησίας του Κυρίου». Σχηματίστηκαν μικρές ομάδες, αρχικά στή Νορβηγία, οί όποιες, υπό τήν καθοδήγησή του, συνεδρίαζαν τακτικά για τη μελέτη της Άγίας Γραφής, για προσευχή και για μαρτυρία πίστης.

Ό J.O. Smith χαρακτήριζε «φατρίες» τίς υπάρχουσες κοινότητες των διάφορων προτεσταντικών κλάδων λόγω της τυποποιημένης δομής τους. Τοποθε-

τήθηκε έχθρικά άπέναντι στά κλασικά προτεσταντικά σώματα. Συχνά χρησιμοποιούσε άπαξιωτικές φράσεις για τη διδασκαλία άλλων προτεσταντικών κλάδων όπως: «ή διδασκαλία της πόρνυς» ή «οί κήρυκες της πόρνυς» κ.ά.

Ό J.O. Smith και οί φίλοι του ήταν, αρχικά, άνοιχτοί στό κίνημα των Πεντηκοστιανών. Ό ίδιος περιέγραψε τήν εμπειρία του 1900 ως «βάπτισμα του Άγίου Πνεύματος». Άρνούμενος τήν άξία του νηπιοβαπτισμού, ξαναβαπτίστηκε τό 1905 από έναν Πεντηκοστιανό πάστορα και στή συνέχεια ξαναβάπτισε τον άδελφό του Aksel.

Όστόσο, οί έντάσεις φάνηκαν από νωρίς. Ότιδήποτε μπορεί νά έχει τήν εμφάνιση μίας όργάνωσης άπορρίπτεται ως άντιβιβλικό. Υπό τό πρίσμα αυτό υποστήριζε ότι δέν πρέπει νά υπάρχουν θεολογικά εκπαιδευμένοι και άμειβόμενοι κήρυκες ή ήγέτες. Ένας άδελφός εμπειρος και προχωρημένος στήν πίστη πρέπει άπλως νά επιλέγεται από τήν κοινότητα για νά είναι ό «άρχηγός».

Ένώ ή αίρεση αρχικά περιοριζόταν στή Νορβηγία, μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, άρχισε μία φάση ταχύτερης ανάπτυξης στό έξωτερικό. Κοινότητές της δημιουργήθηκαν στή Δανία, στίς Η.Π.Α., στήν Όλλανδία, τό Βέλγιο, τή

Γαλλία, τήν Ἰταλία καί σέ χώρες τοῦ πρώην Ἀνατολικοῦ Μπλόκ.

Γιά τοὺς Σμιθιανούς, τὰ μυστήρια θεωροῦνται δευτερεύουσας σημασίας καί ἔχουν κυρίως ἐξωτερικό χαρακτήρα. Τό βάπτισμα τελεῖται μέ μία καί μοναδική κατάδυση καί θεωρεῖται «βάπτισμα πίστεως». Ἐάν κάποιος τό ἐπιθυμεῖ, εἶναι δυνατή ἡ ἐπανάληψη τοῦ βαπτίσματος σέ μεγάλη ἡλικία, ἐνῶ ὁ νηπιοβαπτισμός ἀπορρίπτεται.

Ἡ Θεία Εὐχαριστία δεν ἔχει ιδιαίτερη σημασία γιά τήν κίνηση. Τό Δεῖπνο τοῦ Κυρίου, ὅπως το χαρακτηρίζουν, ἀντιμετωπίζεται ὡς ἓνα ἀναμνηστικό γεῦμα μέ καθαρά συμβολικό χαρακτήρα, σύμφωνα μέ τή Ζβιγγλιανή κατανόηση, καί τελεῖται περίπου τέσσερις ἕως πέντε φορές τόν χρόνο. Ἡ κυριακάτικη σύναξη τῆς Ἐκκλησίας δεν πρέπει, σύμφωνα μέ τό Ρωμ 12:1, νά χαρακτηρίζεται ρητά ὡς «λατρεία», καθὼς γιά τήν κίνηση ὁλόκληρη ἡ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἀφιερωμένη στόν Θεό. Ἡ κοινότητα δεν πρέπει ἀκολουθεῖ κάποιο καθορισμένο τελετουργικό, μέ μοναδική ἐξαίρεση τήν προσευχή τοῦ Κυρίου.

Κακοδοξίες συναντοῦμε ἐπίσης καί στήν ἐσχατολογία τῆς αἵρεσης. Οἱ ὅπαδοί τοῦ J.O. Smith πιστεύουν ὅτι τὰ

γεγονότα τῶν ἐσχάτων καιρῶν εἶναι ἐπικείμενα. Ἀναμένεται μία διπλή ἐπιστροφή τοῦ Χριστοῦ. Κατά τήν πρώτη, γνωστή ὡς «Ἡμέρα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου», ὁ Χριστός θά ἐμφανιστεῖ γιά νά συγκεντρώσει τή «νυφική Ἐκκλησία» – τοὺς 144.000 ἐκλεκτούς. Αὐτοί θά εἶναι οἱ πρῶτοι πού θά συναθροιστοῦν καί θά «ἀρπαγοῦν» στήν οὐράνια Σιών. Μέ τήν ἔλευσή Του, ἡ «ἐνοικουσα ἁμαρτία» θά ἐξαλειφθεῖ. Ὡστόσο, ὁ Χριστός δεν ἔρχεται μόνο γιά τήν ἀρπαγή τῶν πιστῶν, ἀλλά καί ὡς ἐκδικητής. Θά πάρει ἐκδίκηση ἀπό ἐκείνους πού δεν ὑπάκουσαν στό Εὐαγγέλιο. Τήν ἴδια στιγμή, στόν οὐρανό θά λαμβάνει χώρα τό «γαμήλιο δεῖπνο τοῦ Ἀρνίου» (Ἀποκ 19,9) μέ τή συμμετοχή τῶν πρώτων λυτρωμένων.

Μετά τή «Μεγάλη Θλίψη», ὁ Χριστός θά ἐμφανιστεῖ γιά δεύτερη φορά, συνοδευόμενος ἀπό τή νυφική Του κοινότητα, προκειμένου νά ἐγκαθιδρύσει τό «Χιλιετές Βασιλείο» Του. Σέ αὐτό θά ἐνταχθεῖ τό «μεγάλο πλῆθος τῶν ἐκλεκτῶν Του ἀπό ὅλα τὰ ἔθνη» (Ἀποκ 7,9). Μετά τή «Χιλιετὴ Βασιλεία», ὁ Κύριος θά πραγματοποιήσῃ τήν τελικὴ κρίση γιά ὅλη τήν ἀνθρωπότητα καί θά δημιουργήσῃ μία νέα Κτίση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. Γιά τήν σύνταξη τοῦ παρόντος λάβαμε ὑπ' ὄψιν: α) K. Hutten, *Seher, Grübler, Enthusiasten*, Stuttgart ¹⁰1966. β) "Materialdienst", *EZW* 53 (1990) 59-70.

Ἰ.Ν. Μεταμορφώσεως
τοῦ Σωτῆρος, Ἄρτα,
λεπτομέρεια
τοῦ ξυλόγλυπτου τέμπλου
(πιθ. 17^{ος} αἰ.)

1700 χρόνια από την σύγκληση τῆς Α' Οικουμενικῆς Συνόδου καί οἱ σύγχρονες αἵρετικές ἀμφισβητήσεις

Ἀρχιμ. Θεοφίλου Λεμοντζή
Δρος Θεολογίας

Στίς 20 Μαΐου 325 μ.Χ. συγκλήθηκε ἡ Α' Οἰκουμενική Σύνοδος στή Νίκαια τῆς Μ. Ἀσίας. Φέτος συμπληρώνονται 1700 χρόνια ἀπό αὐτό τό σημαντικό θεολογικό καί ἐκκλησιαστικό γεγονός διότι ὀριοθέτησε γιά πάντα τούς βασιικούς πυλῶνες τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως ἀπέναντι στήν λαίλαπα τῶν αἱρέσεων.

Ἐνας πρεσβύτερος τῆς Ἀλεξάνδρειας, ὁ Ἀρειος κλόνισε συθέμελα ὅλη τήν Ἐκκλησία, διότι ἀμφισβήτησε τήν εὐαγγελική ἀλήθεια ὅτι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθινός Θεός. Ὑποστήριξε ὅτι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι ὁμοούσιος μέ τόν Θεό Πατέρα ἀλλά κτίσμα, δημιούργημα τοῦ Θεοῦ καί ἀρνοῦνταν τήν τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειδή οἱ ἰδέες του βρῆκαν πρόσφορο ἔδαφος μεταξύ ὀρισμένων κληρικῶν καί πιστῶν ταρασσοντας τήν Ἐκκλησία, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἀποφάσισε νά συγκαλέσει Οἰκουμενική Σύνοδο ὥστε νά ἐπιλυθεῖ τό ζήτημα πού προέκυψε καί νά διατρανωθεῖ ἡ εὐαγγελική ἀλήθεια.

Πράγματι, ἡ Σύνοδος ἀπετέλεσε κομβικό γεγονός στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας. Περιφρούρησε τήν ἀποστολική παράδοση, κατεδίκασε τή διδασκαλία τοῦ

Ἀρείου καί συνέταξε τό Σύμβολο τῆς Πίστεως.

Μέσα στό Σύμβολο τῆς Πίστεως διακηρύχθηκε ἡ θεότητα τοῦ Χριστοῦ καί ἡ ὁμοουσιότητά Του μέ τόν Θεό Πατέρα. Μέ τήν περίφημη φράση «Θεόν ἀληθινόν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ», οἱ Πατέρες τῆς Συνόδου ξεκαθάρισαν μέ τόν πιό κατηγορηματικό τρόπο ὅτι ὁ Χριστός εἶναι ἀληθινός Θεός, γεννᾶται αἰωνίως ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός, εἶναι ὁμοούσιος μέ τόν Θεό Πατέρα καί δέν δημιουργήθηκε.

Σύγχρονες αἱρέσεις, ὅπως τῶν μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά, ἐπαναφέρουν τήν ἀρχαία κακοδοξία τοῦ Ἀρείου. Ὅπως οἱ ἀρειανόφρονες αἵρετικοί, ἐπικαλοῦνται καί αὐτοί χωρία τῆς Ἀγίας Γραφῆς ὅπου γίνεται λόγος γιά τήν προκοπή τοῦ Χριστοῦ (Λουκ 2,52), τήν γέννησή του ὡς «πρωτοτόκου πάσης κτίσεως» (Κολ 1,15) καί τήν ὑπερύψωσή Του (Φιλ 2,9), γιά νά ἀποδείξουν ὅτι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα.

Φαινομενικά αὐτήν τήν ἐντύπωση δίνουν αὐτά τά χωρία, ὥστόσο ὅμως πρέπει νά ἐρμηνεύονται ὀρθῶς, διότι αὐτά δέν ἀναφέρονται στήν προαιώνια ὕπαρξη τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ ἀλλά

αναφέρονται στην ἐνανθρώπησή Του. Ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀφοῦ προσέλαβε κτιστὴ ἀνθρώπινη φύση, ἔγινε ἄνθρωπος. Ἡ προσληφθεῖσα ἀνθρώπινη φύση δημιουργήθηκε μέσα στὴν μήτρα τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, ὑπερυψώθηκε καὶ θεώθηκε γιὰ τὴν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι καὶ τὸ βασικὸ μεθοδολογικὸ λάθος πού κάνουν ἀρχαῖοι καὶ σύγχρονοι αἰρετικοί πού πολεμοῦν τὴν Α΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο: Δέν μποροῦν νὰ διακρίνουν τὴν προαιώνια ὑπαρξὴ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸ γεγονὸς τῆς ἐνανθρώπησής Του, πού ἔγινε ἄνθρωπος γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ λοιπὸν, μελετώντας τὸ Εὐαγγέλιο, διαπιστώνουμε ὅτι ὅταν ὁ Ἰησοῦς ὁμίλησε ὡς Θεὸς τόνισε: «ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἑσμεν» (Ἰωάν 10,30), ἐνῶ ὅταν ὁμίλησε ὡς ἄνθρωπος εἶπε: «ὁ Πατὴρ μου μεῖζων μου ἐστι» (Ἰωάν 14,28), δηλώνοντας ὅτι ἔχει δύο τέλειες φύσεις, τὴν Θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη, Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

Ἐνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ἐπιτεύγματα τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἦταν ἡ ἐδραίωση τῆς πίστεως στὴν Ἁγία Τριάδα. Τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως πού συντάχθηκε ἐκεῖ, διακήρυξε μὲ ἀπόλυ-

Ἱερὰ Μονὴ Ἁγ. Αἰκατερίνης, Καταρράκτης (Τζουμέρκα), λιθανάγλυφο στὴν εἴσοδο τοῦ ναοῦ

τὴ σαφήνεια τὴν πίστη σέ ἓναν Θεὸ καὶ ταυτόχρονα Τριαδικό: ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Τὸ θαῦμα πού ἐπιτέλεσε ὁ ἅγιος Σπυρίδων στὴ Σύνοδο μὲ τὸ κεραμίδι τὸ ὁποῖο, ἂν καὶ ἦταν ἓνα πρᾶγμα, ὅμως θαυματουργικῶς ἀναλύθηκε στὰ τρία στοιχεῖα πού τὸ συνθέτουν (φωτιά, νερό, χῶμα) ἐρμηνεύει μὲ παραστατικὸ καὶ ἀπλό τρόπο τὴν ἐνότητα καὶ ταυτόχρονα τὴν τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι μία οὐσία καὶ ταυτόχρονα τρία πρόσωπα.

Ὁ Ἀρειανισμὸς ἀπείλησε νὰ ὑποσκάψει τὰ ἴδια τὰ θεμέλια τοῦ Χριστιανισμοῦ, μετατρέποντάς τον σέ μιὰ ἡθικὴ φιλοσοφία. Τὸ πρόβλημα ὅμως τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι φιλοσοφικό, ὅπως ὑποστηρίζουν ἀρχαῖοι καὶ σύγχρονοι αἰρετικοί, ἀλλὰ ἡ φθορά καὶ ὁ θάνατος. Ἡ ἰδέα τοῦ Ἀρείου ὅτι ὁ Χριστὸς δέν ἦταν ὁμοούσιος μὲ τὸν Θεὸ Πατέρα, ἀλλὰ δημιούργημά Του, ἔθετε ὑπὸ ἀμφισβήτηση τὸ ἴδιο τὸ θεμέλιο τῆς χριστιανικῆς πίστεως, διότι ἡ πίστη στὴ θεότητα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι ἰδεολογικὴ ἀλλὰ βαθύτατα σωτηριολογικὴ. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος λέγει ὅτι ἐάν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦταν ἓνα κτίσμα, δηλαδή ἓνας προφήτης, ἓνας ἅγιος ἄνθρωπος ἢ ἓνας ἄγγελος, ὅπως διατείνονται ἀρχαῖοι καὶ σύγχρονοι αἰρετικοί, δέν θὰ μπορούσε νὰ ὁδηγήσει τὸν ἄνθρωπο στὴν θέωση, διότι ἓνα κτίσμα δέν ἔχει τὴ φυσικὴ δύναμη νὰ προσφέρει τὴ σωτηρία, δηλαδή τὴν κατάργηση τῆς δυνάμεως τοῦ διαβόλου πού διὰ τοῦ θανάτου κυριαρχεῖ στὸν κόσμον (Ἐβρ 2,14), παρὰ μόνον ὁ ἀρχηγὸς τῆς σωτηρίας μας (Ἐβρ 2,10), ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός.

Ὁ ἀναστηθεὶς «γεγεννηκὼς Υἱός» καὶ τὰ «ὄσια Δαυΐδ τὰ πιστά» (Πράξ 13.32-37)

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Ἀντιόχεια τῆς Πισιδίας, περ. 43/44 (πρώτη περιοδεία τοῦ Παύλου): Ἐγίνε κήρυγμα (Πράξ, 13.15-41) στήν τοπική Συναγωγή πού, φαίνεται, ἄφησε ἐποχή. Ἰσως γι' αὐτό σώθηκε. Ζωηρό ἀκροατήριό ἐξ ἀρχῆς. Ο ὁμιλῶν ὅμως μέ παρηρησία «κατασεύσας τῇ χειρί...» διατύπωσε συνοπτικό καί μεστό λόγο (34 στίχοι) προκαλώντας αἴσθηση. Καί ὑπέρ του καί ἐναντίον του. Ἄλλοι εἶπαν νά ἐπαναληφθεῖ τό κήρυγμα, ἐνῶ τόν πῆραν κατά μέρος Ἰουδαῖοι καί προσήλυτοι· «τῷ δὲ ἐρχομένῳ Σαββάτῳ σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις συνήχθη ἀκοῦσαι τὸν λόγον κυρίου». Κι ἄλλοι, ζηλωτές Ἰουδαῖοι, ἦταν ἐνάντιοι. Γι' αὐτούς ἦταν πού εἶπε ὁ Παῦλος πρώτη φορά: «ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη» (13.46). Ὅντως τὰ «ἔθνη» «ἔχαιρον καὶ ἐδόξαζον τὸν λόγον κυρίου», ὁ ὁποῖος «διεφέρετο ... δι' ὅλης τῆς χώρας». Συγκρότησαν μιὰ νέα Ἐκκλησία [48-49].

Τό θέμα τῆς ὁμιλίας [17-41] ἦταν ἀκριβῶς ὁ «αἰώνιος δρόμος», ἀφοῦ οἱ «υἱοὶ γένους Ἀβραάμ» [26], συνεχῶς ἦταν σέ πορεία: 1. [17-23] Πρῶτα ἦταν ἡ Ἐξοδος ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἡ 40ετής περίοδος στήν Ἐρημο, μετὰ ἀπὸ 450 χρόνια ἐποχή τῶν Κριτῶν ἡ βασιλική γενιά τοῦ Δαβίδ υἱοῦ τοῦ Ἰεσσαί. 2. [24-31] Ὁ Ἰωάννης Πρόδρομος χαράσσει νέον

«δρόμον» [24-25]. Ὅμως ἡ τελευταία γενιά, Ἱεροσολυμίτες καί «ἄρχοντες», ἀγνοώντας τοὺς προφῆτες, θανάτωσαν τὸν Ἰησοῦ. Αὐτόν πού κατέβασαν ἀπὸ τό Ξύλον στὸν Τάφο, ἀνεστήθη, ἀπεδείχθη ἀφθαρτος. Ὅλα προφητεύθηκαν ἀπὸ πρὶν [29: «γεγραμμένα»] γιὰ τὸν Χριστό, καί μετὰ ἄφησε μάρτυρες, τοὺς «συνοδεύοντες» ὡς τὰ Ἱεροσόλυμα Μαθητές. 3. [32-41] Ἡ πορεία τοῦ λαοῦ ἔφερε τὴν διακηρυχθεῖσα ἐπαγγελία ἀφθαρσίας, τὰ «ὄσια Δαβίδ» [34: πρβλ. Ἠσ 55.3: «διαθήκην αἰώνιον, τὰ ὄσια Δαυΐδ τὰ πιστά»]. Πλήν ὅμως τὴν ἀφθαρσία (Ψαλμ 16.10) δέν παρέχει ὁ Δαβίδ ἀλλὰ ὁ ἀναστηθεὶς Χριστός, στὸν ὁποῖο ὁ Θεός «ἐπεπλήρωκεν» τὴν «ἐπαγγελίαν» τοῦ Δαβίδ (Ψαλμ 2.7): «υἱός μου εἰ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε». Ὅσοι πιστεύσουν, θά συγχωρεθοῦν, θά δικαιωθοῦν ἀκόμη κι ἂν δέν ἐφάρμοσαν ἀπόλυτα τὸν νόμο τοῦ Μωυσῆ [38-39]. Συμπέρασμα: Γιά τὴν γενεά τοῦ Ἀβραάμ ἡ «ἀφθαρσία» δέν εἶναι ιδέες, ιδεολογία, ἀλλὰ γεγονότα. Προϋπῆρξε «διαθήκη», σάν ἔγγραφη συμφωνία, νά δοθοῦν τὰ «πιστὰ ὄσια» (αὐθεντικά) στό βασιλεῖο τοῦ Δαβίδ [32-36], κι ὅλα εἶναι τεκμηριωμένα, μέχρι καί τὴ γενεά πού ἔζησε τὸν Ἰησοῦ στό «Ξύλον» καί τό «μνημεῖον» [29], τοὺς

Μαθητές πού εἶδαν αὐτοπροσώπως καί ἀνέβηκαν μαζί Του στήν Ἱερουσαλήμ: «ὤφθη ἐπὶ ἡμέρας πλείους τοῖς συναναβᾶσιν αὐτῶ...». Αὐτό εἶναι ἐν συνόψει τό (τεκμηριωμένο) «Ἔργον» τοῦ Θεοῦ, κατὰ Ἀββακούμ (1.5) [41].

Ἡ ὁμιλία παρατίθεται ὡς καταστάλλαγμα τῆς πρώτης περιοδείας. Ὁ κεντρικός ἄξονας εἶναι ὁ Ἰησοῦς, πρό τῆς Ἑνσαρκώσεως καί μετά τήν Ἀνάστασι, μαρτυρηθεῖσα ἀπό τοὺς μαθητές βλέποντας ἐνεργή τή σωτηρία διὰ τῆς χάριτος [43]. Φαίνεται ἀπό νωρίς εἶχε σχηματισθεῖ αὐτό βασικό σχέδιο διαφωτίσεως, πού ἐκφράζει ἡ κλασική καί πιό ἐκτενῆς ὁμιλία (55 στίχοι) τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου. Ἦταν τότε πού ὁ Παῦλος φυλοῦσε τά ἱμάτια τῶν λιθοβολούντων [7.2-56]. Ἡ θεματική εἶναι ἴδια, τό ἱστορικό παρελθόν τῆς Σωτηρίας. Μόνο πού τό κείμενο τοῦ Στεφάνου εἶναι βιωματικό, περιέχον θεοπτία [Εφημέριος, τχ. 6 (Νοέμ.-Δεκ. 2021) 34-35]. Ὁμοίως τό κήρυγμα τοῦ Πέτρου στόν ἐκατόνταρχο Κορνήλιο (πλὴν τοῦ 1^{ου} μέρους), ἐκθέτοντος γεγονότα ἀπό τήν ἐμφάνιση τοῦ Χριστοῦ καί ἐξῆς [10.34-43]. Ὁ Παῦλος ἀνάλογα μιλοῦσε στή Ρώμη (28.23):

Ι.Ν. Παρηγορήτισσας. Ἄρτα, λεπτομέρεια ἀπὸ τὸν γλυπτὸ διάκοσμο τοῦ ναοῦ

«πείθων τε αὐτοὺς περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τε τοῦ νόμου Μωυσέως καί τῶν προφητῶν ἀπὸ πρῶτῃ ἕως ἐσπέρας». Τό μυστήριο τῆς Θείας Οἰκονομίας ἐξωτερικεῖται τὴν εὐχαριστιακὴ λογικὴ τῶν συνάξεων, στό ἴδιο ἀκροατήριό σέ μεγάλα ἀστικά κέντρα. Οἱ ἀπόστολοι εἶχαν βιωματικό ἀλλὰ καί τυποποιημένο κηρυκτικό (δημόσιο) λόγο, δέν πλατείαζαν, γιὰ νὰ μένουν στόν ἀκροατὴ ὅχι τόσο ἡ προσωπικὴ τους συμβολή, ἀλλὰ τὰ βασικά: ἡ λύτρωση ἀπὸ τὴν ἁμαρτία καί ἡ χάρις ἔχουν δρομολογηθεῖ μέσα στήν Ἱστορία.

Συνέπειες: 1. Ἀφοῦ στήν πορεία τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ πάντοτε ὅλα ἦταν φανερά, καταγραμμένα, μεμαρτυρημένα, τὰ τεκμήρια τῆς ἀφθαρσίας, τό Εὐλὸν καί τό Μνημεῖον, μὴ ἐκφράζοντας ἰδεοληψία, φαντασία, πέρασαν τὴν κρησάρα τῆς ρωμαϊκῆς ἐλίτ (ὅπως ὁ ἀποδέκτης τῶν *Πράξεων* κράτιστος Θεόφιλος τοῦ ρωμαϊκοῦ νόμου πού ἤθελε τεκμήρια, μαρτύρια). 2. Τό ἀποστολικό κήρυγμα, ἀπαντώντας στήν ἰουδαϊκὴ ἱστορικὴ συνείδηση πρόβαλε τὴν «ἀφθαρσία» καί Ἀνάστασι, γράφοντας ἐκ νέου τὴν Ἱερὰ ἱστορία, ἡ ὁποία ἀποτυπώνεται στό πρόγραμμα τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ: ὅπου τό συνολικὸ μυστήριο, εἰκονογραφημένο ὡς πορεία τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴ Γαλιλαία στήν Ἱερουσαλήμ, ἐκτυλίσσεται γύρω ἀπὸ τὸν Τάφο-Ἀγία τράπεζα. Τό κεντρικὸ μήνυμα πού συνδυάζει ἱστορικὸ καί ὑπαρξιακὸ Λόγο διατυπώνεται στήν εἰκόνα τῆς εἰς Ἄδου καθόδου: Ὁ ἀναστάς Ἰησοῦς ἀποκαθιστᾷ τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθὰ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ στόν Δαβὶδ καί τὴ γενιά του, στελέχους τῆς γενιᾶς τοῦ Ἀβραάμ.

Ὁ Πατριάρχης Προκόπιος ὁ Πελεκάσης καί ἡ ἐπίσκεψή του στήν Ὑδρα

Πρωτ. Ἡλία Δροσινού

Ἱερ. Προϊστ. Ἱ.Ν. Ζωοδόχου Πηγῆς Ἀκαδημίας

Ἡ Ὑδρα, γνωστή γιά τούς ναυτικούς πού ἀνέδειξε κατά τήν Τουρκοκρατία καί τή μέγιστη συμβολή τους στόν ἀγῶνα, ἀλλά καί γιά τή δημιουργία φημισμένου καί γνωστοῦ τοῖς πάσι ἐμπορικοῦ στόλου πού δέσποζε στη Μεσόγειο, εἶναι ταυτόχρονα καί τόπος καθαγιασμένος, τόσο ἀπό τόν νεομάρτυρα Κωνσταντῖνο τόν Ὑδραῖο, ὅσο καί ἀπό τόν εὐσεβῆ καί φιλόπατρη κληρο της καί τούς εὐλαβεῖς κατοίκους της.

Ἐπίσης, ὑπῆρξε καί τόπος φιλοξενίας ὄχι μόνον πολιτικῶν καί ναυτικῶν, ἀλλά καί διακεκριμένων κληρικῶν πού συνετέλεσαν τά μέγιστα στήν τόνωση τοῦ ὑψηλοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος τῶν κατοίκων της ἀλλά καί στή μόρφωση τῶν νέων μέ τή φροντίδα ἐμπνευσμένων σοφῶν διδασκάλων. Στήν Ὑδρα ἐμόνασε ὁ Μακάριος Νοταρᾶς, ἐνῶ τήν ἐπισκέφθηκαν οἱ διάσημοι Ἱεροκλήρυκες Κύριλλος ὁ Πάριος καί ὁ ἐκ Δημητσάνης Ἀγάπιος Λεονάρδος, ὁ διδάσκαλος τόσων ἀγωνιστῶν τοῦ '21 ἀλλά καί τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ. Ἐπίσης, κατά τήν Ἐπανάσταση παρέμειναν ἐκεῖ γιά πολύ καιρό ὁ Ἀνθιμος Γαζῆς, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὁ Βενιαμίν Λέσβιος, ὁ Γρηγόριος Σαράφης καί ἄλλοι λογιώτατοι κληρικοί καί πρόσφυγες

ἐπίσκοποι, πού μέ τα ἐνθουσιώδη κηρύγματά τους συνετέλεσαν στά ἐνδοξα ναυτικά τῆς Ὑδρας κατορθώματα.

Ἦταν, λοιπόν, δικαιολογημένη ἡ διακαής ἐπιθυμία τοῦ πρ. Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Προκοπίου τοῦ Πελεκάση νά μεταβεῖ στήν Ὑδρα, πρό τῆς ἐπιστροφῆς του στήν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τή Δημητσάνα. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ ἀπό Σμύρνης Πατριάρχης Προκόπιος εἶχε πρωτοσύγκελλό του τόν ἐνομάρτυρα Γρηγόριο Ε΄, ὁ ὁποῖος τόν διαδέχθηκε στή Μητρόπολη τῆς Σμύρνης.

Ὁ Πατριάρχης παραιτήθηκε τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου σέ βαθύ γῆρας τό 1801. Τήν ἐποχή ἐκείνη βρισκόταν στήν Κωνσταντινούπολη ὁ περίφημος Δ. Σαρχώσης μέ τό πλοῖο του καί ὁ Πατριάρχης ἐπιβιβάσθηκε γιά νά ἐπισκεφθεῖ τήν Ὑδρα καί ἀπό ἐκεῖ νά μεταβεῖ στήν Πελοπόννησο. Ὅταν ἔφθασαν ἀπέναντι ἀπό τήν Ὑδρα, ὁ Σαρχώσης ἀνήγγειλε τήν ἔλευση τοῦ Πατριάρχου στούς κατοίκους, οἱ ὁποῖοι, κινούμενοι ἀπό θρησκευτικό αἶσθημα, περικύκλωσαν ὅλα τά παράλια τοῦ λιμανιοῦ γιά νά λάβουν τήν εὐλογία του.

Οἱ πρόκριτοι, θέλοντας νά τόν ὑποδεχθοῦν μέ κάθε μεγαλοπρέπεια, ἀφοῦ ἐτοίμασαν τά ἀναγκαῖα γιά τήν ὑπο-

δοχή, παρατάχθηκαν στην αποβάθρα από την μία πλευρά, ενώ από την άλλη ἦσαν ὁ Ἀρχιερέας τοῦ τόπου μαζί μέ τόν Ἡγούμενο τοῦ μοναστηριοῦ καί τόν ἱερατικό κλῆρο, ὅλοι ἐνδεδυμένοι τίς λαμπρές τους στολές, καί τόν ἀνέμεναν μετά φανῶν καί λαμπάδων.

Λίγο ἀργότερα, ὁ Σαρχώσης ἐπιβιβάσθηκε στή βάρκα μαζί μέ τόν Πατριάρχη καί ἔχοντας στολίσει τό πλοῖο του μέ διάφορες σημαίες, ἔρριξε 21 κανονιοβολισμούς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἱεράρχη, πού ἀνήγγειλαν στοὺς κατοίκους τὴν ἀπόβασή του. Ταυτοχρόνως, ὅλα τὰ πλοῖα στό λιμάνι, σημαιοστολισμένα, τόν χαιρέτησαν μέ ἄλλα τόσα κανόνια τό καθένα. Ὁ ἀκατάπαυστος κανονιοβολισμός καί ὁ ἦχος ἀπὸ τίς καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν ἔκαναν τὴν ἡμέρα ἐκείνη εὐφρόσυνη. Ὁ Πατριάρχης ἀποβιβάσθηκε στὴν ἀποβάθρα, ὅπου τόν περιέμεναν ὅλες οἱ ἀρχές τοῦ τόπου καί τό πλῆθος τοῦ λαοῦ. Τόν ὑποδέχθηκαν ὡς ἄλλο βασιλέα μέ ὅλο ἐκεῖνο τό θρησκευτικό σέβας, πού ἀνήκει στὸν ἀνώτατο ἀρχηγό τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Στὴ συνέχεια ἐν πομπῇ, ὅπου προπορεύονταν οἱ ἱερεῖς καί οἱ διάκονοι μέ θυμιατά καί λαμπάδες, πίσω τους ὁ Πατριάρχης, ἀνάμεσα στὸν Ἀρχιερέα καί τόν Ἡγούμενο, καί μέ τὴ συνοδεία ὅλων τῶν κατοίκων, ἔφθασαν μέ ψαλμωδίες μέσα στοῦ μοναστήρι, ὅπου ἐψάλη ἡ συνήθης δοξολογία. Ὁ Πατριάρχης ἀφοῦ εὐλόγησε τρεῖς φορές τὸν λαό, ἐξῆλθε συνοδευόμενος κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, μέχρι πού ἔφθασαν στὴν κατοικία του, ὅπου δέχθηκε τίς ἐπισκέψεις ὅλων τῶν προκρίτων.

Ἡ εὐλάβεια τῶν κατοίκων ἦταν ἀπερίγραπτη, καθότι τοὺς φαινόταν ὅτι δὲν ἦταν ὁ Πατριάρχης ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Ἄνδρες καί γυναῖκες, νέοι καί γέροι κατέβαιναν στοῦ μοναστήρι καί στριμώχνονταν ποιὸς νὰ ἀσπασθεῖ πρῶτος τό χέρι του ἢ τό ἔνδυμά του. Ἀνάμεσά τους, πολλοὶ ἀσθενεῖς ὑποβασταζόμενοι, ἔρχονταν γιὰ νὰ λάβουν τὴν εὐλογία του. Ὁ ἀσπασμός καί ἡ συρροή τῶν κατοίκων διήρκεσε τρεῖς μέρες καί ὁ Πατριάρχης δὲν ἀναπαύθηκε οὔτε μία ὥρα. Ἐπειδὴ κουράζονταν τὰ χέρια του, οἱ διάκονοί του ἀναγκάστηκαν νὰ τὰ ὑποστηρίζουν. Ἡ εἶδηση τῆς ἀφίξής του ἐξαπλώθηκε αὐθημερόν στὴν Πελοπόννησο καί πολλοὶ ἱερεῖς καί ἓνας Ἀρχιερέας ἀνεψιὸς του ἔσπευσαν πρὸς προὔπαντήσῃ του.

Τὴν προσεχῇ Κυριακῇ, ὁ Πατριάρχης ἔκανε συλλειτουργο γέ ὅλους τοὺς ἱερεῖς καί Ἀρχιερεῖς καί μέ τόν Ἡγούμενο τοῦ μοναστηριοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε ἰδιαιτέρο προνόμιο νὰ φορεῖ καί αὐτὸς μίτρα καί ἀρχιερατικὴ στολή. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦταν σημαντικὴ γιὰ τὴ θρησκευτικὴ κατάνυξη τῶν κατοίκων καί γιὰ τὴ μεγαλοπρέπειά της. Ἀφοῦ τελέσθηκε τό μνημόσυνο τῶν κατοίκων ὁ Πατριάρχης ἐξεφώνησε λόγο κατάλληλο γιὰ τὴν περίστασι. Μετά τό τέλος τῆς ἱεουργίας, ὁ Πατριάρχης ἐξῆλθε τοῦ ναοῦ μέ τοὺς Ἀρχιερεῖς καί τοὺς ἱερεῖς, πού ψάλλοντας τὸν συνήθη πολυχρονισμό τὸν συνόδευσαν στὴν κατοικία του μέ ὅλο τὸν λαό.

Ὁ Πατριάρχης διέμεινε στὴν Ὑδρα μερικὲς ἡμέρες καί ἀφοῦ ἀποχαιρέτησε τοὺς κατοίκους μέ εὐχές καί εὐλογίες ἀπέπλευσε γιὰ τό Ναύπλιο.

Τελετουργικά θέματα

4. Γενικές τελετουργικές υποχρεώσεις

Μακαριστοῦ Μητροπ. Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Νικοδήμου

Πρέπει, ἄλλωστε, νά μᾶς ἐνδιαφέ-
ρει κυρίως τό κάλλος τῆς ἱερουργίας καί ὅχι ἡ προβολή ἀπίθανων καί ἀνύπαρκτων ἱκανοτήτων μας. Καί, ἐπιτέλους, καθήκον τοῦ ἱερουργοῦ, ἀκόμη καί τοῦ τελεταρχοῦντα, δέν εἶναι ὅπως-δήποτε νά ψάλλει τά οἰκεία μέλη, εἴτε γνωρίζει εἴτε δέν γνωρίζει νά ψάλλει. Καθήκον τῶν ἱερουργῶν εἶναι κυρίως νά εὐχονται. Τά λοιπά καλόν εἶναι νά κατανέμονται στούς ἀρμοδιότερους, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἱερουργίας καί εἰς δόξαν Θεοῦ, ἐξ Οὗ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον. Σέ ἐκεῖνα, δέ, πού πρέπει νά παραχωροῦνται σέ ἀρμοδιότερους ἀνήκει ἐξ ἁπαντος καί τό Κήρυγμα, ὅπως προείπαμε, ὅταν ὁ τελετουργῶν δέν ἔχει τήν ἀπαραίτητη κατάρτιση. Ἡ ἱερουργία ζημιώνεται ἀφάνταστα, ὅταν ἐπιχειρεῖ νά κηρύττει ἀκατάρτιστος ἢ ἀπροετοίμαστος κληρικός. Καί ἡ Ἐκκλησία ἐκτίθεται. Καί ὁ λαός ἀπομακρύνεται ἀπό τόν ναό ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς «εὐσεβοῦς φλυαρίας», ὅπως ὀνομάστηκε τό ἀνοίκειο κήρυγμα. Ἐνῶ οἰκοδομεῖ περισσότερο καί χωρίς κήρυγμα μία καλή ἱερουργία, ὅπως συχνά συμβαίνει. Καί τό κῦρος τοῦ ἱερέα παραμένει ὑψηλό, γιά νά χρησιμοποιηθεῖ σέ κατ' οἶκον διδασχές καί στήν κατ' ἄτομο ποιμαντική μέριμνα. «Μὴ πάντες

διδάσκαλοι;» εἶπεν ὁ θεῖος Ἀπόστολος [Α΄ Κορ 12:29]. Καί αὐτό δέν τό εἶπε μάταια.

Συναφές εἶναι καί τό ζήτημα τῆς εὐκοσμίας καί τῆς σεμνότητος στή θεία λατρεία. Λέγοντας εὐκοσμία, δέν ἀναφερόμαστε μόνο στήν εὐπρόσωπη καί ἀξιοπρεπή καί καλαίσθητη ἐμφάνιση τοῦ τελετουργοῦ καί τῶν ἱερῶν ἀμφίων καί σκευῶν τῆς θείας ἱερουργίας. Οὔτε μιλοῦμε ἀπλῶς γιά τό θέμα τῆς καθαριότητος ἐν γένει τοῦ ναοῦ καί κατ' ἐξοχήν τοῦ Ἁγίου Βήματος. Ἀλλά στήν εὐκοσμία περιλαμβάνουμε τήν ἐν γένει προσοχή τοῦ ἱερουργοῦ στή στήση του, στίς κινήσεις του, στή συνολική ἱεροπρεπή του ἐμφάνιση. Ἀσφαλῶς θά συνομολογήσουμε ὅλοι ὅτι δέν ἀποτελεῖ εὐκοσμία γιά τόν τελετουργό ἡ παρατηρούμενη, μερικές φορές, ἀκαταστασία ἐν σχέσει πρός τό φρικτό Θυσιαστήριο.

Ὡς πρός τοῦτο, σημειώνουμε παρενθετικά ὅτι στό Α΄ ἱερατικό συνέδριο τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν (1932) ἐπισημάνθηκε καί γράφηκε ὅτι: «Ἀμαρτάνουν βαρύντατα οἱ Ἱερεῖς ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι, ἀδιαφορώντας, ἀφήνουν πάνω στό φρικτό Θυσιαστήριο, ὅ,τι βροῦν· βιβλία, ψυχοχάρτια, χρήματα, τά ἅμφιά τους, τό καλυμμαῦχί τους. Πῶς δέ νά χαρακτηρίσουμε ἐκείνους πού τολμοῦν

νά ακουμπούν πάνω σέ αυτό γιά νά ξεκουραστούν καί ἐκεῖνους πού τό μεταχειρίζονται σάν ἓνα κοινό τραπέζι, ὅταν θέλουν νά γράφουν κάτι;» (Α΄ Συνέδριον τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν [Ἀθήνα 1932], σ. 38). Ἐπίσης, ἐπισημάνθηκε καί γράφηκε καί κάτι ἄλλο, πού ἀποτελοῦσε πολλή ἀκοσμία. Γράφηκε: «Ἄλλο τοῦτο κακό! Ἐκεῖ (ἐνν.: στό ἱερό βῆμα) θά δεῖτε τούς ἱερεῖς νά κάθονται, ἐκμεταλλεζόμενους τήν προστασία τοῦ Τέμπλου. Θά τούς ἀκούσετε νά συζητοῦν, νά ἀστειεύονται καί νά γελοῦν, ἀποτελώνοντας ἔτσι θλιβερή καί μοναδική ἐξαίρεση ἐν μέσῳ τοῦ λατρεύοντος τόν Θεό ἐκκλησιάσματος. Διότι μόνον ἐκεῖνοι δέν προσεύχονται καί μόνον ἐκεῖνοι δέν λατρεύουν τόν Θεό κατά τίς ἱερέες ἐκεῖνες στιγμές» (αὐτ., σ. 40).

Αὐτά περί τῆς εὐκοσμίας. Ὅσο γιά τή σεμνότητα, τήν ἐννοοῦμε σέ ποικίλες ἐκδηλώσεις τοῦ ἱεουργοῦ. Καί κυρίως: Στή χρήση τῆς φωνῆς του. Εἴτε εἶναι καλλίφωνος εἴτε ὄχι, δέν ἐπιτρέπεται νά κραυγάζει «βοαῖς ἀτάκτοις», τό ὅποιο ἐξάλλου δέν ἐπιτρέπει οὔτε στούς ψάλτες –πόσῳ μᾶλλον στούς ἱερεῖς– γνωστός κανόνας τῆς ἐν Τρούλῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (καν. οε΄). Ἄτακτες φωνές, πού κάποτε φτάνουν στό σημεῖο τῆς κραυγῆς, μαρτυροῦν ὅτι «τοῖς χεῖλεσι μόνον τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία (καί ὁ νοῦς) αὐτοῦ πόρρω ἀπέχουσι τοῦ θρόνου τῆς χάριτος» [Ἠσ 29:13. Μκ 7:6]. Ἐπίσης καί οἱ τορνευμένες καί περιτέχνες (καί μακάρι νά ἦταν τοῦλάχιστον περιτέχνες· διότι εἶναι ὡς ἐπὶ τό πλεῖστον κακότεχνες) αἰτήσεις καί ἐκ-

φωνήσεις ἱερέων καί διακόνων δέν εἶναι ἱεροπρεπεῖς. Τά γνωστά ἐκεῖνα *minor* στά ὁποῖα πολλές φορές παρασύρονται οἱ διάκονοι (γιατί ὄχι καί πρεσβύτεροι καί ἐπίσκοποι), πρέπει νά τό ὁμολογήσουμε, δέν εἶναι δυνατόν νά δημιουργήσουν κατάνυξη, νά ἐμπνεύσουν, νά συγκινήσουν, νά ἀνυψώσουν τό ποίμνιο σέ οὐράνιους κόσμους καί νά κατευθύνουν τήν προσευχή, σάν θυμίαμα, ἐνώπιον τοῦ Κυρίου. Ἀπλότητα λοιπόν καί στίς αἰτήσεις καί ἐκφωνήσεις. Ὅχι βεβαίως παραφωνίες καί δυσαρμονίες. Χρειάζεται νά ὑπάρχει ἁρμονική ἀνταπόκριση μεταξύ ψαλτῶν, διακόνων καί ἱερέων. Θεωρεῖται ὅμως ἱεροπρεπέστερο ὁ ἱερέας (καί κατά μείζονα λόγο ὁ Ἀρχιερέας) νά ἀποφεύγει τούς ὑψηλοῦς τόνους τοῦ διακόνου καί νά ἀκολουθεῖ εἴτε τήν ἀντιφωνία (8 τόνους χαμηλότερα) εἴτε τή μέση (3 τόνους χαμηλότερα).

Σεμνότητα, ἔπειτα, καί εὐπρέπεια στή στάση καί στίς κινήσεις. Στάση καί ἐμφάνιση ταπεινή: «Μὴ καυχᾶσθω ἐνώπιον Θεοῦ πᾶσα σάρξ» [Α΄ Κορ 1:29]. Ἡ ἐξαιρετική θέση τοῦ λειτουργοῦ καί ἡ ἀπό Θεοῦ καί τοῦ λαοῦ μεγάλη τιμή, μέ τήν ὁποία εἶναι περιβεβλημένος, δέν εἶναι λόγος ὑπερηφάνειας καί κομπασμοῦ, ὥστε νά ἐπιτελεῖ τίς λατρεῖες γεμάτος ἐγωισμό, μέ ἐμφάνιση ἀποκρουστική καί ἐντελῶς ἀντίθετη τῆς ὀφειλόμενης, νά βαδίζει καί νά στέκεται ἀγέρωχα, ὑπενθυμίζοντας στούς πιστούς τόν ἀλαζόνα Φαρισαῖο. Αὐτό πού προσδίδει ἄφθαστη μεγαλοπρέπεια στήν τελετουργία δέν εἶναι ὁ στόμφορ καί ἡ θρασύτητα, ἀλλά τό ἀπλό καί ταπεινό ὕφος. Καί οἱ κινήσεις πρέπει νά

είναι πειθαρχημένες, ακόμη και αυτές των βλεμμάτων του τελετουργού, για να μην πέφτουν απρόσεκτα όπουδήποτε. Ίδιαιτέρως δέ οι μετακινήσεις των λειτουργών είτε για τις εισόδους είτε για τις εulογίες πρέπει να είναι εϋτακτες· όχι απότομες και γρήγορες. Μεγαλοπρεπείς μάλλον, αλλά χωρίς επιτήδευ-

ση. Να έχουν τό μεγαλείο της απλότητας και της ιεροπρέπειας. Επίσης και οι κινήσεις και ύψώσεις των χειρῶν εἰς δέηση ἢ πρὸς εϋλογία να είναι και αυτές ωραίες και σεμνές, αναγγέλλοντας και μαρτυρώντας τὸν λειτουργό τοῦ Ὑψίστου συνεσταλμένο και ἐν εϋλαβείᾳ και φόβῳ Θεοῦ.

*Ι.Ν. τοῦ Ἁγίου Βασιλείου,
κοντά στό ἱστορικό Γεφύρι τῆς Ἄρτας*

*Ι.Μ. Θεοτοκιοῦ, Πέτα
ἄποψη τοῦ καθολικοῦ*

Επίπεδα τεχνολογικής ανάπτυξης (α)

Κώστας Τσιαντής
Καθηγητής Παν. Δυτ. Αττικής

Στό προηγούμενο τεύχος του Έφημερίου παρουσιάσαμε συνοπτικά τά στάδια της ανθρώπινης εξέλιξης και τεχνολογικής προόδου, προκειμένου να αποκτήσουμε μία παράσταση της θέσης τους στον χρόνο. Έδω θά προσπαθήσουμε να οριοθετήσουμε τά επίπεδα τεχνολογικής ανάπτυξης πού μπορεί να διακρίνει κανείς στην ιστορία της τεχνολογίας θέτοντας ως κριτήρια: α) την πηγή ενέργειας μέ την όποία λειτουργούν τά τεχνικά μέσα (έργαλεία, συσκευές, συστήματα), β) τό όργανο μέ τό όποιο γίνεται ό χειρισμός του τεχνικού μέσου, και γ) τό όργανο μέ τό όποιο γίνεται ό έλεγχος της ασφαλούς λειτουργίας του. Μέ βάση τά παραπάνω κριτήρια, μπορούμε να διακρίνουμε τά έξι πέντε επίπεδα τεχνολογικής ανάπτυξης:

1. Έπίπεδο της χειρωνακτικής τεχνολογίας (άπό την εμφάνιση του άνθρώπου μέχρι σήμερα).

Περιγραφή: Τό επίπεδο αυτό είναι παρόν σε κάθε έποχή. Ξεκινά μέ την εμφάνιση των πρωτόγονων έργαλείων και ή εξέλιξή του φέρνει την ανακάλυψη της γεωργίας (10.000 π.Χ.), την εμφάνιση της πόλης, την ανακάλυψη της γραφής (περ. 6.000 π.Χ.) και των μετάλλων (περ. 3.000 π.Χ.). Ακολουθείται από καινοτομίες όπως ή ανακάλυψη

του τροχού (Μεσοποταμία) και εκείνες πού χαρακτηρίζουν την κυκλαδική, μινωική, μυκηναϊκή, όμηρική και κλασική περίοδο (κατασκευές έργων τέχνης, οικοδομημάτων και πλοίων, όργανα μέτρησης του χρόνου – κλεψύδρα, ούράνια σφαίρα, άστρολάβος– όργανα μαθηματικών πράξεων κ.ά.), και ιδιαίτερα τις καινοτομίες της έλληνιστικής περιόδου όπως ήταν ό υδραυλικός κοχλίας του Άρχιμήδη, ό άτμοστρόβιλος του Ήρωνα, και βεβαίως ό πρώτος αναλογικός υπολογιστής της αρχαιότητας – ό Μηχανισμός των Άντικυθήρων. Τά παραπάνω θά βρούν τή συνέχειά τους μέ τις καινοτομίες της ρωμαϊκής και βυζαντινής περιόδου.

Κριτήρια: 1. Πηγή ενέργειας στην περίοδο αυτή είναι κυρίως ή μυϊκή δύναμη ανθρώπων (55-70%) και ζώων (20%-30%). Η αϊολική ενέργεια συμμετείχε στην κίνηση πλοίων (περ. 10%), ενώ μικρότερη συμμετοχή είχαν οι υδρόμυλοι και άνεμόμυλοι για την άλεση των δημητριακών (περ. 5%). 2. Για να χειριστεί τά έργαλεία ό άνθρωπος χρησιμοποιούσε κυρίως τά χέρια και τά δάχτυλά του. 3. Ο άνθρωπος είχε τόν άπόλυτο έλεγχο των έργαλείων και των διαδικασιών μέ τή χρήση των χειρών του και την παρακολούθηση μέ τά μάτια του.

2. Επίπεδο μηχανικής και χημικής τεχνολογίας / Βιομηχανικής Έπανάστασης (περ. 1750-1900).

Περιγραφή: Τοῦ ἐπιπέδου αὐτοῦ προ-ηγούμεναι σημαντικὲς ἀνακαλύψεις: ἡ ἀνακάλυψη τῆς τυπογραφίας (15^{ος} αἰ.), τοῦ μικροσκοπίου (1590) καὶ τηλεσκοπίου (1608), καὶ ἡ χύτευση τοῦ σιδήρου (1722). Τό ἐπίπεδο αὐτό ξεκινάει μέ τήν ἐμφάνιση τῆς ἀτμομηχανῆς στά μέσα τοῦ 18^{ου} αἰ. καὶ συνεχίζεται μέ τήν ἐμφάνιση τοῦ ἠλεκτρικοῦ κινητήρα καὶ τῆς μηχανῆς ἐσωτερικῆς καύσης (19^{ος} αἰ.). Ἡ ἐφεύρεση καὶ ἡ χρήση τῶν ἀτμομηχανῶν ἦταν καθοριστικὴ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας. Οἱ ἀτμομηχανές χρησιμοποιούνταν γιὰ τὴν κίνηση τῶν ἐργοστασίων, τῶν πλοίων καὶ τῶν τρένων.

Κριτήρια: 1. Πηγή Ἐνέργειας. Ἡ καταβαλλόμενη μυϊκὴ δύναμη ἀνθρώπου καὶ ζώων πλέον μειώνεται (περ. 50%). Ὁ ἄνθρακας καθίσταται ἡ κύρια πηγὴ ἐνέργειας καὶ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν τροφοδοσίαν τῶν ἀτμομηχανῶν καὶ τῶν ἐργοστασίων (περ. 30%) μέ συνέπεια τὴν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς παραγωγῆς. Ὑδρομύλοι καὶ ἀνεμόμυλοι συνεχίζουν νὰ χρησιμοποιοῦνται (περ. 10%). 2. Κύριο ὄργανο χειρισμοῦ: Τὰ χέρια. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βιομηχανικῆς ἐπανάστασης, ἡ μηχανικὴ τεχνολογία ἀπαιτοῦσε τὴ χρήση χειρῶν γιὰ τὸν χειρισμὸ μηχανημάτων, ἐργαλείων καὶ χημικῶν διαδικασιῶν. 3. Κύρια ὄργανα ἐλέγχου: Χέρια καὶ ἐργαλεῖα μηχανικῆς (π.χ. ρυθμιστὴς Βάττ, βαλβίδες, μοχλοί) ἐπέτρεψαν τὴν πιὸ ἀποτελεσματικὴ καὶ ἀκριβὴ λειτουργία τῶν συστημάτων. Ὁ ἄνθρωπος συνέχισε νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ

χέρια του γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν μηχανῶν καὶ τῶν χημικῶν διεργασιῶν.

3. Επίπεδο τῆς ἠλεκτρικῆς, ἠλεκτρονικῆς καὶ πυρηνικῆς τεχνολογίας (1900-1950).

Περιγραφή: Ὁ ἠλεκτρικὸς λαμπτήρας, ἡ ἠλεκτρικὴ λυχνία, ὁ ἠλεκτροφωτισμός, τὸ τηλέφωνο, τὸ ραδιόφωνο, ἡ γραμμὴ μαζικῆς παραγωγῆς, ἡ τηλεόραση, ἡ ραδιοεπικοινωνία (ἀσύρματος ἐπικοινωνία), ἡ κατασκευὴ τοῦ πρώτου ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ (H/Y) καὶ ἡ διάσπαση τοῦ ἀτόμου, εἶναι τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ ἐπιτεύγματα στό πρῶτο μισό τοῦ 20^{ου} αἰ. Τό ἐπίπεδο αὐτό συνδέεται μέ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ δυαδικοῦ συστήματος, τῆς ἠλεκτρονικῆς, τῶν γλωσσῶν προγραμματισμοῦ, τῆς αὐτοματοποίησης καὶ τῶν Συστημάτων Αὐτομάτου Ἐλέγχου.

Κριτήρια: 1. Πηγή Ἐνέργειας. Ἡ καταβαλλόμενη μυϊκὴ ἐνέργεια ἀνθρώπων καὶ ζώων μειώνεται, ἐνῶ καθίσταται κυρίαρχη ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια, μέ καύση ἄνθρακα καὶ πετρελαίου (περ. 50%). Ἡ ὑδροηλεκτρικὴ ἐνέργεια φτάνει στό 10% ἐνῶ ἡ συμμετοχὴ ὑδρομύλων καὶ ἀνεμόμυλων μειώνεται (περ. 5%). 2. Κύριο ὄργανο χειρισμοῦ: Χέρια, πόδια καὶ μάτια. Οἱ ἄνθρωποι χρησιμοποιοῦσαν τὰ χέρια καὶ τὰ μάτια τους γιὰ νὰ λειτουργοῦν καὶ νὰ ἐπιβλέπουν ἠλεκτρικὲς συσκευές καὶ συστήματα (παρακολούθηση ὀθονῶν καὶ ἐνδείξεων). 3. Κύρια ὄργανα ἐλέγχου: Χέρια (ἐλεγχος συσκευῶν), μάτια (παρακολούθηση ἐνδείξεων) καὶ ἠλεκτρικὰ συστήματα ἐλέγχου (ἠλεκτρικοὶ διακόπτες, κουμπιὰ καὶ ὀθόνες).

(συνεχίζεται)

Ζαμπίας Ἀγριμάκη
Ἱστορικοῦ - Δρος Νεοελληνικῆς Φιλολογίας

Χρυσόστομος, Μητρ. Ἐλευθερουπόλεως, Ἀντιαιρετικό Κυριακοδρόμιο, Ἐλευθερούπολη: Ἱ.Μ. Ἐλευθερουπόλεως 2024. Τό νέο πόνημα τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἐλευθερουπόλεως ἐστιάζει στίς ἐσφαλμένες ἐρμηνεῖες πού δόθηκαν κατά καιροῦς ἀπό διάφορες παλαιότερες καί νεώτερες αἵρετικές ὁμάδες, στίς εὐαγγελικές καί ἀποστολικές περικοπές πού ἀναγινώσκονται κατά τή Θεία Λειτουργία. Παρουσιάζεται ἀρχικῶς ἡ κακόδοξη ἐρμηνεία ἢ ἡ αἵρετική διδασκαλία πού βασιίζεται σέ παρερμηνεία τῶν εὐαγγελικῶν ἢ ἀποστολικῶν χωρίων, καί ἀκολούθως ἀνασκευάζεται μέ βάση τήν ἀντίστοιχη ὀρθή ἐρμηνεία.

Νεκτάριος, Μητρ. Αργολίδος, Ἐνα χαμόγελο του Ουρανού: Αργυρώ Στεφαννάκη, Ναύπλιο: Επιστροφή 2024. Στό πλαίσιο τῆς νέας ἐκδοτικῆς σειρᾶς «Σύγχρονη νεανική αγιολογική βιβλιοθήκη», ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Αργολίδος παρουσιάζει μιᾶ «ἀγνωστη ἀλλά αγιασμένη ὑπαρξη», τήν Αργυρώ Στεφαννάκη (1924-2014), ἡ ὁποία διακόνησε τούς λεπρούς (Σπινολόγχα, ἀντιλεπρικός σταθμός Ἀγίας Βαρβάρας, κ.ἄ.) καί τούς πάσχοντες ἀπό AIDS.

Ἀρχιμ. Παντελεήμων-Γ. Τσορμπατζόγλου, Δρ Θεολογίας, Προ-Εικονομαχικά. Θέματα καί προβλήματα τῆς Μεσοβυζαντινῆς Ἱστορίας, Ἀθήνα: Ἑλληνική Παιδεία - Νίκας 2024. Μιά σειρά μελετημάτων πού ἀναφέρονται σέ πρόσωπα, γεγονότα, συνθήκες καί καταστάσεις στήν Ἀνατολική Ρωμαϊκή Αὐτοκρατορία κατά τόν 7^ο αἰ., συναπαρτίζουν τό νέο ἱστορικό ἔργο τοῦ ἀρχιμ. Παντελεήμονος-Γ. Τσορμπατζόγλου. Ἦδη ὁ τίτλος εἶναι ἐνδεικτικός ὅχι μόνο τῆς χρονικῆς τοποθέτησης, ἀλλά καί τῆς κεντρικῆς θεματικῆς γραμμῆς, πού, ὅπως δηλώνεται στό ὀπισθόφυλλο, ἀφορᾷ τή «διερεύνηση τῶν σχέσεων Κράτους καί Ἐκκλησίας, Ἐξουσίας καί Ὁρθοδοξίας στήν μέση ἐποχή», καθῶς τά θέματα πού πραγματεύεται ὁ συγγραφέας δέν προηγούνται ἀπλῶς τῆς περιόδου τῆς εἰκονομαχίας, ἀλλά σχετίζονται, μέ κάποιον τρόπο, μέ αὐτήν ἢ μᾶς εἰσάγουν στό κλίμα της (ἄλλωστε στήν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα τῆς εἰκονομαχίας ἀφιερώνεται τό τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ ἔργου). Τά ἔξι ἀπό τά δώδεκα κεφάλαια τοῦ βιβλίου ἀναφέρονται σέ συγκυρίες καί γεγονότα (πνευματική κίνηση, ἐκκλησιαστική πολιτική, κοινωνικές συνθήκες κ.τ.ῃ.), τρία σέ πρόσωπα (Ἅγιος Ἐπιφάνιος, Ἀνδρέας Κρήτης, Γερμανός Κωνσταντινουπόλεως) σέ σχέση ὅμως μέ γεγονότα τῆς ἐποχῆς τους ἢ μέ τό ἔργο τους, ἕνα ἔχει πρῶτιστα φιλολογικό χαρακτήρα (γιά ἀποδιδόμενο στόν Ἀνδρέα Κρήτης ἔργο) καί ἕνα παρου-

σιάζει συγκριτικά τή χρήση τῶν ἀρεοπαγητικῶν ἔργων στή σύνοδο τοῦ Λατερανοῦ καί στήν Στ' Οἰκουμενική.

Πρωτ. Βασίλειος Ἀ. Γεωργόπουλος, Ἀναπλ. Καθ. Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ., Ἡ πολεμική κατά τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στή ναζιστική Γερμανία, Θεσσαλονίκη 2024. Τό εὐσύνοπτο μελετήμα τοῦ πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου ἀναφέρεται στήν πολεμική πού δέχθηκε ἡ Παλαιά Διαθήκη ἀπό τό ναζιστικό καθεστῶς τῆς Γερμανίας. Περιγράφονται οἱ θέσεις τῶν θεωρητικῶν τῆς ναζιστικῆς ἰδεολογίας καί τῶν θεολόγων πού ἦταν θιασῶτες της καί παρουσιάζεται ἡ ἐπιβίωση ἢ ἡ ἀναγέννηση αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων σέ σύγχρονες ναζιστικές ομάδες.

Βιβλία καί περιοδικά πού λάβαμε - Νέες κυκλοφορίες

(Συλλογικό ἔργο), *Καρδιακὸν Ἀντιδῶρημα τῷ πρώτῳ Μητροπολίτῃ Μεγάρων καὶ Σαλαμῖνος κυρῷ Βαρθολομαίῳ*, ἔκδοση τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγ. Παρασκευῆς Μαζίου Μεγάρων, Μέγαρο 2024.

Βασίλης Καραποστόλης, *Ὅταν ἡ γνώση εἶναι ζωή. Για τὴν παιδεία, τὴν οικογένεια, τοὺς νέους*, Αθήνα: Πατάκης 2024

Διακονία. Τριμηνιαῖο περιοδικό τῆς Ἱ.Μ. Ξάνθης καὶ Περιθεωρίου, ἔτος ΚΗ', τχ. 116 (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2024)

Ἱερὰ Μητρόπολις Καλαβρύτων καὶ Αἰγιαλείας, *Ἡμερολόγιον - Ἑορτολόγιον 2025*.

Ἱερὰ Μητρόπολις Πολυανῆς καὶ Κιλκισίου, *Ἡμερολόγιον 2025*.

*Ἱερὰ Μονή
Ἀγίου Γεωργίου
Βουλγαρέλι
(Τζουμέρκα)*

Αύξηση αποδοχών Κληρικών

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γεν. Αρχιερ. Έπιτρ. Ι.Μ. Ζιχνών και Νευροκοπίου
Άντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Ενημερώνουμε τούς αγαπητούς έν Χριστῷ ἀδελφούς συμπρεσβυτέρους μας ὅτι ἀπό τόν Ἀπριλίῳ τοῦ 2025 ἕως καί τόν Ἀπρίλιο τοῦ 2027 ὅλοι οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι καί ἐκκλησιαστικοί λειτουργοί (Κληρικοί) θά λάβουν αὐξηση ἐπιπλέον, πού θά φτάσει τελικά στά 100 ευρώ. Αὐτή ἡ αὐξηση μεταφράζεται σέ 1.200 εὐρώ συνολικά ἀπό τό 2027 καί μετά.

Στήν πράξη ὁ εἰσαγωγικός μισθός τοῦ Δημοσίου (ΥΕ κατηγορία) θά εἶναι ἴδιος μέ τόν κατώτατο μισθό. Ἡ αὐξηση πού θά ἔχει ὁ εἰσαγωγικός μισθός στό Δημόσιο θά μετακυλίεται στους ἀντίστοιχους βασικούς μισθοὺς τῶν ὑπολοίπων κατηγοριῶν (ΔΕ, ΤΕ, καί ΠΕ κατηγορίες). Ἄν λοιπόν ὁ κατώτατος μισθός αὐξηθεῖ τό 2025 στά 880 εὐρώ (ἀπό τά 830), τότε ὁ εἰσαγωγικός μισθός (ΥΕ κατηγορίας) στό Δημόσιο θά αὐξηθεῖ στά 880 ἀπό τά 850 εὐρώ πού εἶναι σήμερα. Ἡ αὐξηση τῶν 30 εὐρώ θά εἶναι ὀριζόντια σέ ὅλα τά κλιμάκια. Στήν πράξη ὅλοι θά ἔχουμε μία αὐξηση κατὰ 30 εὐρώ στίς βασικές μας ἀποδοχές. (Αγάλι-ἀγάλι γίνεται ἡ ἀγουρίδα μέλι).

Ι.Ν. Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου ἡ Κόκκινη Ἐκκλησιά
Βουλγαρέλι (Τζουμέρκα)

Ἐκπομπές πού προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους ὅρους τῆς πίστεως.

Μέ τόν Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τόν Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Ἀποσπάσματα ἀπό κείμενα Πατέρων μέ μουσικές γέφυρες.

Μέ τήν Κυριακή Αἰλιανοῦ.

Οἱ ἐκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπό τούς δικτυωμένους σταθμούς
τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΕΛΤΑ
Hellenic Post

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνās 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203